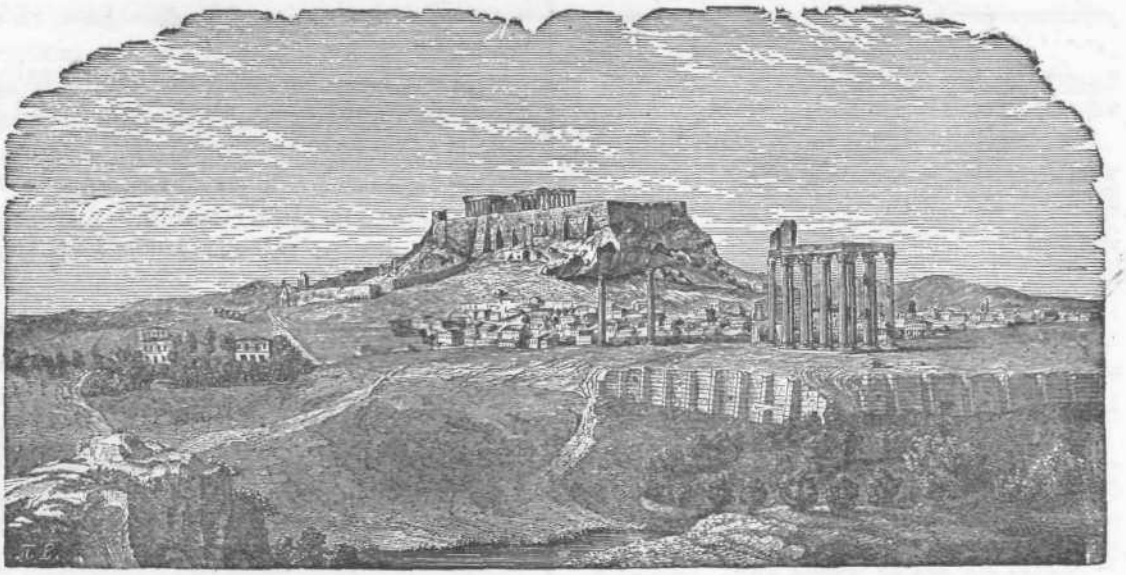

ΠΑΝΔΩΡΑ.

15 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ, 1863. ΤΟΜΟΣ ΙΓ'. ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 310.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΠΕΤΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΥ

Λευκαδίου.

(Τέλος. Ἴδε Φυλλ. 309.)

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

ΙΔΙΩΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ.

Σπουδαῖος βίος αὐτοῦ.

Ἰδιωτεύων ὁ Δημήτριος μετήρχετο ὡς πρότερον τὴν ἐπιστήμην του, εὐργετῶν πάντας, ἵνα τοὺς πάντας κερδήσῃ. Ἀλλὰ τὸ κυριεῦον αὐτοῦ πάθος ἦν, ὡς εἴρηται, ὁ πρὸς τὰς Μοῦσας Ἔρως, καὶ τοσοῦτον ἠρέσκετο εἰς τὸν φιλοσοφικὸν βίον, ὥστε πάντοτε καὶ ἐν περιπάτῳ ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ βιβλίον. Ἡ συνηθεστέρα δὲ ὁδὸς αὐτοῦ ἦν στενωπός τις σκιερὰ καὶ σχεδὸν ἀσύχναστος, περὶ δέκα λεπτὰ τῆς πόλεως ἀφεστηκυία, παρὰ τῷ Ναῷ τοῦ Ἁγίου Θωμᾶ, ἥτις διὰ τὸ ἡσυχαστικὸν τῆς θέσεώς της ἐκρίνετο καταλληλοτάτη εἰς τὸν σκοπόν του. Ἐκεῖ αὐτὸς περιπατῶν μόνος ἐφιλοσόφει, καὶ ἐκ τούτου καὶ ἡ ὁδὸς αὕτη ἔτι καὶ νῦν καλεῖται ὑπὸ πάντων Strada Filosofica (Ὁδὸς Φιλοσοφική).

Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον αὐτοῦ.

Πολλὰ ὡσαύτως ἠρέσκετο καὶ εἰς τὴν μελέτην τῆς Ἀρχαιολογίας, ὥστε καὶ Μουσεῖον συνεστήσατο Ἀρχαιολογικόν, ὅπερ ἔτι καὶ νῦν θεωρεῖται τὸ ἐξοχώτερον ἐν Λευκάδι. Τοῦτο δύναται νὰ διαιρεθῇ ὡς ἐκ τῆς ὕλης του εἰς τέσσαρα Τμήματα, τὸ Νομισματικόν, τὸ Σφραγιδογλυφικόν, τὸ Πλαστικὸν καὶ τὸ Ἐπιγραφικόν. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον Τμῆμα περιλαμβάνει περὶ τὰ δισχίλια νομίσματα, τὸ δὲ δεύτερον περὶ τοὺς 50 ἀξιολόγους δακτυλιολίθους, ἐν οἷς διακρίνονται πολλοὶ Κάνθαροι, τὸ δὲ τρίτον ἐξ εἰδωλίων μάλιστα Αἰγυπτιακῶν, καὶ τὸ τελευταῖον ἐκ πολλῶν ἐπιγραφῶν Λευκαδίων, ὧν μέρος ἐξέδωκα εἰς τὸν *Φοίνικα* τῆς Κερκύρας (1).

Συγγράμματα αὐτοῦ.

Ἐκ τῶν ἀρχικῶν αἰτιῶν, αἵτινες ἐκίνησαν τὸν Δημήτριον ν' ἀποσυρθῇ τοῦ πολιτικοῦ σταδίου ἦν, ὡς ὁ ἴδιος λέγει εἰς τὰ συγγράμματά του (2), καὶ ἡ ὑψηλοτέρα ἀνατροφή, τὴν ὁποίαν ἐχρεωστοῦσε νὰ δώσῃ εἰς τὸν ἐν ἀκμῇ ἤδη ὄντα υἱόν του Πέτρον. Καὶ τῷ ὄντι μεταβὰς μετ' αὐτοῦ ἐπὶ τούτῳ εἰς Ἰταλίαν,

(1) Φυλλ. ΙΒ'. ΙΓ'. τοῦ ἔτους 1854.

(2) Ἐν Ἀφιερωμ. Ἐπιστολ.

ἐγένετο ἐκεῖ μέλος διαφόρων Ἐπιστημονικῶν Ἀκαδημιῶν (1), καὶ ἐξέδωκέ τινα τῶν ἀρχαιολογικῶν συγγραμμάτων του (2).

Τὰ συγγράμματά του, ὧν τὰ πλεῖστά εἰσι βραχεῖαι διατριβαὶ, δύνανται νὰ διαιρεθῶσιν εἰς τρεῖς τάξεις, εἰς Ἐκδεδομένα, εἰς Ἀνέκδοτα καὶ εἰς Μνημονευόμενα.

Α'. *Ἐκδεδομένα.*

Τὰ Ἐκδεδομένα αὐτοῦ Συγγράμματα εἰσὶ τὰ ἑπόμενα ἕξ·

1. Saggio Storico sulle prime età dell' Isola di Leucadia: Firenze 1814.
2. Seguito delle Medaglie Leucadie ec. Padova 1815.
3. Illustrazione d' una Medaglia di Leucade unica sin ora ec. Pavia 1821.
4. Illustrazione d' una Medaglia d' Itaca ec. Corcira 1823.
5. Saggio Storico sull' età di Leucadia sotto il dominio de' Romani ec. Venezia 1824.
6. Cenni intorno la versione d' un' Iscrizione segnata sopra un' elmo antico di bronzo. Corcira 1829.

Β'. *Ἀνέκδοτα.*

Τὰ δὲ ἀνέκδοτα αὐτοῦ Συγγράμματα εἰσὶ τὰ ἑπόμενα ἑπτά.

1. Alcune ragioni tratte dalle Opere di migliori Archeologhi per giustificare l'interpretazione fatta da Edward Nortley de Montegue su quell' insrcizione col bustrofidon ed inserita nel Saggio Storico sulle prime età dell' Isola di Leucadia ec. tentata dall' autore dello stesso.
2. Elogio Funebre di Sir Thomas Maitland Lord alto Commissionario ec.
3. Breve Elogio Funebre di Federico Con-di Guilford.
4. Foglio responsivo di un Leucadio a quello di un Acarnane dietro i dettagli offertigli sulla rivoluzione suscitata da Greci in quella provinzia.
5. Dettagli per servire il meglio ad una Statistica raccolti da più espersi Scrittori ce.
6. Risposta del Dott. Dem. Petrizzopulo ec. allo scritto che porta il titolo—Inscripsionum Graecarum editit Aug. Boeckius. Berolini 1828— ec.
7. Αὐτόγραφοι βιογραφικαὶ σημειώσεις.

(1) Συγγραμμ. αὐτοῦ ἐν προμετωπίδι.
(2) Ἐν ἀφιερωμ. ἐπιστολῇ.

Γ'. *Μνημονευόμενα.*

Ἐν αὐτογράφῳ καταλόγῳ μνημονεύονται καὶ τὰ ἑξῆς συγγράμματα αὐτοῦ, τὸν ἀριθμὸν 14, τὰ ὁποῖα ἀγνοοῦμεν ποῦ κατήντησαν.

1. Saggio Storico sull' età di Leucadia sotto il Dominio de Maomettani ec.
2. Saggio Storico sull' età dell' isola di Leucadia sotto la dominazione di Bonaparte ec. sino all' epoca di tutto l' anno 1825.
3. Descrizione degli avanzi dell' antica Leucadia ce.
4. Conghietture circa il formare un' idea sulle cause de' Tremuoti da cui scuotesi l' isola di Leucadia.
5. Saggio sull' origine e progressi dell' arte medica.
6. Cenni a suoi cittadini per dover preservarsi dal miasma della Tisi pulmonale ec.
7. Illustrazione in una delle medaglie di Crane trà le quattro Città che comprendevasi nell' isola di Cefalonia.
8. Lumi, co' qualli con più ragionevole congettura, si possa dedure i primi popoli stabilitivisi nel suolo Italico.
9. Tentativi per il meglio penetrarvi nel significato de' tipi d' una delle Medaglie di Rodi.
10. Parere su un' antica Caraffa di Vetro.
11. Componimenti poetici i più composti, ec.
12. Varie inscrizioni Latine.
13. Elogio Funebre di Spiridione Giorgio Co. Teotochi.
14. Considerazioni su la maniera di pensare di alcuni moderni Filosofi ec.

Κρίσις ἐπὶ τῶν Συγγραμμάτων αὐτοῦ.

Ἂν θελήσωμεν νὰ κρίνωμεν ὡς Συγγραφέα τὸν Δημήτριον ἐκ τῶν ἐκδεδομένων αὐτοῦ συγγραμμάτων καὶ μάλιστα ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1. μεγάλως βέβαια θέλομεν τὸν καταδικάσει. Ἐν αὐτῷ τοὐλάχιστον, ὡς καὶ ἕτεροι πρὸ ἡμῶν παρετήρησαν (1), καὶ ἡμεῖς ἐν τῷ *Φοίνικι* τῆς Κερκύρας διελάβομεν (2), ὑπάρχουσιν ἀσύγγνωστοι ἀκρισίαι (3) καὶ παμπληθεῖς ψευδογραφίαι (4) καὶ τολμηραὶ πλάστοχαραγαὶ (5), αἵτινες οὐ μόνον καταδικάζουσιν ὡς ἀμαθῆ, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀχρεῖον ἀπατεῶνα τὸν συγγραφέα των—χαρακτῆρες οὗτοι, οἵτινες (κατὰ συνείδησιν λαλοῦμεν)

(1) Βοικχ. Corp. Inscrips. Grae. 43. καὶ Φραντσ. Elem. Epigr. Gr. 39.
(2) Φυλλ. Β'. τοῦ ἔτους 1853.
(3) Ἴδε τὸ Συγγραμ. αὐτοῦ ἐν Cap. I—II—IX. κτλ.
(4) Αὐτόθ. Cap. III—VI—VIII. κτλ.
(5) Αὐτόθι Cap. III. κτλ.

πολλὰ ἀπεῖχον τῆς εὐγενοῦς καὶ ἐντίμου διαγωγῆς τοῦ Δημητρίου. Πῶς ἄρα ἐξηγητέα ἡ ἀντίφασις αὕτη; — Τίς νοῦς ὑπενόησε, καὶ τίς χεὶρ ἔγραψε τὰ τοιαῦτα τερατολογήματα; Οὐχὶ βέβαια τοῦ Δημητρίου. Εἰς τοῦτον μόνον ἠθέλαμεν ἀποδώσει τὴν ἀδρὰν δαπάνην εἰς συλλογὴν τῆς ἀναγκαίας ὕλης ἐκ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ βιβλιοθηκῶν, καὶ εἰς ἔκδοσιν αὐτῶν. Τίς οἶδεν, εἰς τὸν καιρὸν αὐτοῦ, ὅτε ἀκόμη ἡ αἰσχροκερδὴς διαγωγὴ τοῦ Φουρμόντου (1), δὲν εἶχεν ἀρκούντως ἐξελεγχθῇ, τίς οἶδε, μή τις ἕτερος Φουρμόντος ὠφελούμενος ἐκ τῆς ἁπλότητος καὶ γενναιότητος τοῦ ἀνδρὸς, ὑπεσχέθη αὐτῷ τὴν συλλογὴν τῆς τοιαύτης ὕλης, παρενείρων τολμηρὰ ψεύδη, ἵνα ἀναδείξῃ αὐτὴν οἱονεὶ θαυμαστὴν καὶ πολύτιμον εἰς τὰ ἀνύποπτα ὄμματα τοῦ Δημητρίου, ὅστις δὲν εἶχεν ἴσως εἰσέτι ἀποκτήσει τὴν ἀρκοῦσαν περὶ τὰ ἀρχαιολογικὰ γνῶσιν καὶ τριβήν (2)! Τοιαύτην ἡμεῖς γνώμην φέρομεν, στηριζόμενοι εἰς τὸν ἔντιμον χαρακτῆρα τοῦ ἀνδρὸς, ὅστις τοιοῦτος ὁμολογεῖται παρὰ πάντων, συγχρόνων του καὶ μεταγενεστέρων, ἐγχωρίων καὶ ξένων.

Τελευτὴ αὐτοῦ.

Ὁ Δημήτριος ἐπέζησεν ἵνα γευθῇ τὸ πικρὸν ποτήριον τῆς στυγερᾶς προσβολῆς τοῦ συγγράμματός του τούτου, ὑπὸ τῶν σοφῶν Γερμανῶν Βοικχίου (3), Φραντσίου (4) καὶ ἄλλων, χωρὶς νὰ δυνηθῇ διόλου νὰ δικαιολογηθῇ, διότι ἴσως δὲν εἶχεν ἤδη τὰς ἀπαιτουμένας ἀποδείξεις κατὰ τοῦ ἀπατήσαντος αὐτὸν κερδοσκόπου (5).

(1) Περὶ Φουρμόντου ἰδὲ ὅσα ἐν σημειώσει διελάβαμεν εἰς τὸν Φοίνικα τῆς Κερκύρας ἐν Φυλλ. Β'. τοῦ ἔτους 1853.
(2) Εἶναι ἄξιον νὰ σημειωθῇ, ὅτι ἔντιμοι καὶ ἀξιόπιστοι συμπολῖταί μας, καὶ μάλιστα ὁ Κύρ. Ἀλέξανδρος Τσαρλαμπᾶς, ὁμολογοῦσιν, ὅτι ὁ Δημήτριος μεταβὰς εἰς Πατάβιον, καὶ διαμείνας ἐκεῖ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς σπουδῆς τοῦ υἱοῦ του, ἐνεχείρισε τὰς περὶ Λευκάδος σημειώσεις του εἴς τινα ἐκεῖ φίλον του Abbate Ciampi, ἵνα τὰς ἐπαυξήσῃ ἢ ἄλλως πως ἐπεξεργασθῇ. Ἰδοὺ ἄρα καὶ ξέναι χεῖρες συνεργασθεῖσαι τῷ Δημητρίῳ.
(3) Corp. Inscrips. Graec. 43.
(4) Elem. Epigr. Gr. 39.
(5) Ἡ ἀνέκδοτος διατριβὴ τοῦ Δημητρίου ὑπ' ἀριθ. 6. φέρει λόγους τινὰς εἰς ὑπεράσπισιν τοῦ συγγράμματός του, ἀλλὰ τοσοῦτον ἀσθενεῖς, ὥστε οὐδὲ τὸν συγγραφέα αὐτὸν ἔχουσιν ὁλόκληρον ὑπὲρ ἑαυτῶν, καθότι ἐν αὐτογράφῳ τινὶ σημειώσει του, ὑπαρχούσῃ εἰς ἰδιαίτερον χάρτην ἐν τῷ αὐτῷ χειρογράφῳ, λέγει ὅτι δὲν θέλει ἀρκούντως θεωρήσει τοὺς λόγους του ἰσχυροὺς, ἂν δὲν ἐπικυρωθῶσι καὶ ὑπὸ τοῦ ἐν Λευκάδι τότε καθηγητοῦ τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Βικεντίου Ναννούτση. Ἀλλὰ δὲν ἠξεύρω κατὰ πόσον ἤθελεν ἰσχύσει ἡ γνώμη τοῦ φιλολόγου τούτου, ὅστις δὲν ἐπηγγέλλετο τὸν ἀρχαιολόγον. Ἀλλὰ καὶ τοιοῦτος ἂν ἦτον, οὐδὲ τότε ἠδύνατο ν' ἀποφανθῇ περὶ οὐσιωδῶν τινων ἀντικειμένων τῆς διατριβῆς ταύτης, ἀφορώντων τὴν ὕπαρξιν συγγραμμάτων προσβαλλομένων ἰσχυρῶς ὑπὸ Βοικχίου, ὡς ἀνυπάρκτων, διότι ταῦτα δὲν εἶχεν εἰς χεῖράς του ὁ Δημήτριος, ἵνα βεβαιώσῃ τὸν Ναννούτσην, ἀλλὰ λέγει ἁπλῶς ὅτι ὑπῆρχον εἴς τινας ἰδιωτικὰς βιβλιοθήκας τῆς Ἰταλίας. Τὸ ἀνίσχυρον λοιπὸν τῶν λόγων του ὑπῆρξεν ἴσως καὶ ἡ αἰτία τοῦ νὰ μείνῃ ἀνέκδοτος ἡ διατριβή.

Ἐν ἐξαιρέσει δὲ τοῦ συμβάντος τούτου, οὐδὲν ἕτερον διετάραξε τὸν μακρὸν καὶ εἰρηνικὸν αὐτοῦ βίον ὅστις τὸ 69ον ἔτος τῆς ἡλικίας του προσβληθεὶς ὑπὸ ἀποπληξίας (1), ἐτελεύτησε μετά τινας ἡμέρας, τὸ 1833, καὶ ἐτάφη ἐν τῷ Ναῷ τοῦ Παντοκράτορος, ὅπου καὶ εἰσέτι δείκνυται ἡ ἐπιτύμβιος αὐτοῦ ἐπιγραφὴ, ἔχουσα ὡς ἕπεται.

ΩΔΕ ΚΕΙΤΑΙ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Ο ΠΕΤΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ
ΑΠΕΛΘΩΝ ΤΗι Γ'. ΦΕΥΡΟΥΑΡΙΟΥ
1833.
ΤΙΜΗ ΚΑΙ ΣΕΒΑΣ ΤΩι ΜΝΗΜΑΤΙ
ΤΟΥ ΕΝΑΡΕΤΟΥ ΠΟΛΙΤΟΥ

—oo—

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ.

Χρονολογικὸς Πίναξ.

—

Ἀνακεφαλαιοῦντες τὰ εἰρημένα ἐξάγομεν τὸν ἑπόμενον Χρονολογικὸν πίνακα, ὃν συνεπληρώσαμεν καὶ ἐκ τινων ἄλλων ἀνεκδότων σημειωμάτων, ἅτινα δὲν ἐκρίναμεν ἀναγκαῖον νὰ παρενείρωμεν εἰς τὴν σειρὰν τῆς Βιογραφίας.

1685. Γέννησις ἐν Καλαβρύτοις τοῦ Δημητρίου Πετριτσοπούλου, πάππου τοῦ ἡμετέρου.
1716. Μετοίκησις αὐτοῦ ἐκ Καλαβρύτων εἰς Κέρκυραν.
1719. Μετοίκησις αὐτοῦ ἐκ Κερκύρας εἰς Λευκάδα.
1720. Γάμος αὐτοῦ μετὰ τῆς Χρυσούλας, θυγατρὸς τοῦ Εὐαγ. Ἀποστόλου Ψωμᾶ.
1724. Γέννησις Πέτρου-Παύλου, πατρὸς τοῦ ἡμετέρου Δημητρίου.
1742. Ἀποδημία αὐτοῦ εἰς Ἰταλίαν ἐπὶ σπουδαίᾳ ἀγωγῇ.
1743. Τελευτὴ τοῦ Δημητρίου, πάππου τοῦ ἡμετέρου.
1747. Γάμος τοῦ Πέτρου-Παύλου μετὰ τῆς Καλομοίρας, θυγατρὸς τοῦ Εὐγ. Φραγκίσκου Βολίνου.
1764. Γέννησις τοῦ ἡμετέρου *Δημητρίου*.
1782. Ἀποδημία αὐτοῦ εἰς Πατάβιον ἐπὶ σπουδαίᾳ ἀγωγῇ.
1785. Τελευτὴ τοῦ Πέτρου-Παύλου, πατρὸς τοῦ Δημητρίου.

(1) Βιβλ. τοῦ Ναοῦ τοῦ Παντοκρ. ἐν τῷ Δημοσ. χαρτοφ.

1787. Γάμος τοῦ Δημητρίου μετὰ τῆς Ἑλένης, θυγατρὸς τοῦ Εὐγ. Μιχαὴλ Δετσόρτση.
1792. Γέννησις τοῦ Πέτρου-Παύλου.
1802. Διορισμὸς τοῦ Δημητρίου, ὡς ἀρχηγοῦ τῆς ἐν Λευκάδι προσωρινῆς Κυβερνήσεως.
1803. Διορισμὸς αὐτοῦ, ὡς Προέδρου τῆς Ἑπτανησίου Βουλῆς.
1804. Διορισμὸς αὐτοῦ, ὡς πρυτάνεως ἐν Κεφαλληνίᾳ.
1806. Διορισμὸς αὐτοῦ, ὡς Ἐφόρου ἐπὶ τῆς παιδείας.
1807. Διορισμὸς αὐτοῦ, ὡς Ἀρχηγοῦ τῆς Λευκαδίας Διοικήσεως.
1809. Παραίτησις αὐτοῦ, ἀπὸ τοῦ πολιτικοῦ ϛαδίου.
1810. Πρόσκλησις αὐτοῦ, ὡς ἰδιωτικοῦ συμβούλου παρὰ τῷ ἐν Λευκάδι Τοποτηρητῇ.
1814. Ἔκδοσις τοῦ α΄. Συγγράμματός του
1815. Ἔκδοσις τοῦ δευτέρου
1821. Ἔκδοσις τοῦ τρίτου
1823. Ἔκδοσις τοῦ τετάρτου
1824. Ἔκδοσις τοῦ πέμπτου
1828. Ἐξέλεγξις καὶ καταδίκασις τοῦ α΄. συγγράμματός του ὑπὸ Βοικχίου.
1829. Ἔκδοσις τοῦ ἕκτου.
1831. Γάμος τοῦ Πέτρου υἱοῦ τοῦ Δημητρίου.
1832. Συνετάξατο ὁ Δημήτριος τὴν ὑπ' ἀριθ. 6. ἀνέκδοτον διατριβήν του.
1833. Τελευτὴ αὐτοῦ.
1849. Τελευτὴ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Πέτρου, τοῦ καὶ ἐσχάτου τῶν Πετριτσοπούλων.

Ι. Ν. ΣΤΑΜΑΤΕΛΟΣ.

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΑΡΕΡΓΑ.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ***

(Τέλος. Ἴδε Φυλλ. 309.)

Γ΄.

Ὁ ἀγαθὸς Ἰωάννης Σκυλίσσης, ὅστις ἤρχισε τὸ φιλολογικὸν στάδιόν του, ἐργαζόμενος, μετὰ τοῦ Γεωργίου, ἂν δὲ ἀπατῶμαι, εἰς τὸν *Ἰωνικὸν Παρατηρητὴν* καὶ ὡς στοιχειοθέτης καὶ ὡς εἷς τῶν συντακτῶν, ἐξέδωκεν ἐν Σμύρνῃ τῷ 1845, φυλλάδιόν τι νευρῶδες ἐπιγραφόμενον *ὁ Ἄνθρωπος τῆς Σμύρνης*, ἐξ οὗ μανθάνομέν τινα περὶ τῶν τελευταίων ἡμερῶν τοῦ Γεωργίου, καὶ τῆς αἰτίας τοῦ ὀλέθρου του.

Παραθέτω τὴν ἑξῆς περικοπὴν ἐκ τοῦ φυλλαδίου.

« Παρουσιάζεται ὁ Γεώργιος *** νέος δεκαεννεαετὴς, μὲ πνεῦμα πολὺ, μὲ παιδείαν ἱκανὴν, ἀλλ' ὄχι βέβαια καὶ μὲ μέθοδον διδακτικὴν οὐδὲ μὲ σοβαρότητα Σχολάρχου. *Ἐκεῖνος ἦτο ποιητὴς*, δὲν ἦτο διδάσκαλος.

« Μετὰ τριῶν μηνῶν σχολαρχεῖαν ὁ Γεώργιος κατήντησεν ἰδιωτεύων δυσανασχέτως εἰς κάθυγρον μαγαζίον τοῦ μικροῦ Βεζὺρ-Χανίου. Ἔδιδεν ἀρθρίδιά τινα εἰς τὸν *Ἰωνικὸν Παρατηρητὴν*, ἀρθρίδια πλήρη οἴστρου καὶ ἀπελπισίας ἠθικῆς.

« Ὁ Γεώργιος αὐτοχειρίσθη! Εὑρέθη τὸ πτῶμά του δερόμενον ἀπὸ τὰ κύματα εἰς τὰς πετρώδεις ἀκτὰς τοῦ Καρατασίου, μίαν ψυχρὰν πρωΐαν τοῦ Ἁγίου Νικολάου· εὑρέθη καὶ ἓν γραμμάτιον εἰς τὸ γραφεῖόν του.

« Αὐτοχειρισθεὶς, ἔπραξε φρικτὴν ἀδικίαν καὶ εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς ἑαυτὸν καὶ εἰς τοὺς φίλους του καὶ *εἰς τὴν σύγχρονον φιλολογίαν μας.*»

Παρακατιὼν δὲ ἀποδίδει εἰς τὸν *ἄνθρωπον τῆς Σμύρνης* ἤτοι εἰς τὸν ἱερωμένον Βενέδικτον τὴν αἰτίαν τῆς αὐτοχειρίας τοῦ Γεωργίου.

Φαίνεται, ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὗτος, ὁ κηρύττων τότε τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἐν Σμύρνῃ, ἐξηγριώθη μεγάλως κατὰ τοῦ Γεωργίου, παρὰ τοῦ ὁποίου ὅμως καὶ προσεβλήθη καὶ ἐχλευάσθη ἀποτόμως καὶ δημοσίως. *Ἄνθρωπος τῆς Σμύρνης*, ὡς τὸν ἀπεκάλεσεν ὁ Σκυλίσσης, διότι ἦτο τὸ πᾶν παρὰ πᾶσι, ἐρραδιούργησε τοσοῦτον κατὰ τοῦ ξένου, καὶ ἀπροστατεύτου ἐκείνου νεανίου, ὥστε νὰ παυθῇ οὗτος τῆς Σχολαρχίας, ἀκριβῶς καθ' ἣν ἤδη ἐποχὴν ἤρχισεν ἡσυχάζων καὶ παρεδόθη ὅλος εἰς τὰς προσφιλεῖς μελέτας του.

Μοὶ διηγήθησαν, ὅτι, κατοικῶν ἐν τῇ Εὐαγγελικῇ Σχολῇ, διετέλει συνήθως ὁλόκληρον τὴν νύκτα μελετῶν ὄρθιος καὶ κεκυφὼς ἐπὶ τῆς γραφικῆς τραπέζης του. Εἶχε βραχεῖάν τινα *πίπαν*, ἐν ᾧ ἐκάπνιζεν ἀπαύστως, καὶ ἡ αὐγὴ πολλάκις τὸν εὕρισκε γρηγοροῦντα ἐπὶ τῶν βιβλίων του.

Περὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Γεωργίου δὲν πρέπει νὰ κρίνωμεν ἐκ τοῦ μίσους ὅπερ διηγέρθη κατ' αὐτοῦ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ Βενεδίκτου καὶ τῶν ἄλλων ὁμοτέχνων. Διὰ τὸ γλυκὺ, τὸ ἥπιον ἦθος του, ὁ ποιητής μας ἠγαπᾶτο παρὰ πάντων, χωρὶς δὲ νὰ ἔχῃ κανονικὴν καλλονὴν, εἶχε χάριν καταθέλγουσαν. Εἶχε τὸ ἀνάστημα ὑψηλὸν καὶ κατά τι κυρτὸν, οἱονεὶ κυπάρισσος ὑψιτενὴς, σαλευομένη ὑπ' ἀνέμων. Οἱ χαρακτῆρες τοῦ προσώπου του ἦσαν ὅλως ἑλληνικοί. Οἱ μεγάλοι μέλανες ὀφθαλμοί του καὶ τὸ μελίχρουν τῆς ὄψεως προσέθετον ἀνέκφραστον γλυκύτητα εἰς τὴν μελαγχολικὴν, τὴν ῥεμβώδη τοῦ ἤθους του ἔκφρασιν. Ἀπέναντι δὲ ὅλων τούτων τῶν πλεονεκτημάτων, ὁ παρθενικὸς Γεώργιος δὲν ἠγάπησεν ἢ τὰς Μούσας καὶ τὴν μελέτην ἥτις ἀπεῤῥόφα ὅλας τὰς ὥρας του. Οὕτως ἔπραξαν πάντοτε οἱ σπουδαῖοι οἱ εὐγενεῖς νεανίαι, οἵτινες ἐθεώρησαν, ὅτι ὁ προορισμὸς τοῦ ἀν-

θρώπου σκοπεῖ τι ἀνώτερον, ὑψηλότερον τῶν ἀπολαύσεων καὶ τῆς ὕλης... ἀλ' οἵτινες, φεῦ! ἐναυάγησαν!...

Ὁποσοῦν δεινὴ ὑπῆρξεν ἡ προσβολὴ κατὰ τῆς φιλτάτης καὶ εὐαισθήτου ψυχῆς τοῦ Γεωργίου ὅτε ἴσχυσε παρὰ τῇ ἐφορίᾳ τῆς Σχολῆς ὁ Βενέδικτος εὐκόλως εἰκάζεται. Δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐζήτει νὰ ἔλθῃ εἰς Ἀθήνας, ἀλλὰ τότε ἔπρεπε νὰ παραιτήσῃ τὸν μικρὸν πόρον του.

Ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ μείνῃ ἐπ' ὀλίγον ἔτι εἰς Σμύρνην δίδων ἀρθρίδια εἰς τὸν *Παρατηρητὴν* ἢ μᾶλλον συντάττων, καὶ διδάσκων ἰδιαιτέρως μαθήματα Ἑλληνικὰ, εἰς οἰκίας τινὰς καὶ εἷς τινας μαθητὰς συνερχομένους εἰς τὸ ὑγρὸν ἐν Βεζιρχανίῳ δωμάτιόν του.

Ἡ τελευταία ἐπιστολὴ τῆς μητρὸς, ἣν δὲν ἠδυνήθην ν' ἀνεύρω, προσέβαλε, φαίνεται, τοσοῦτον τὴν εὐαίσθητον καὶ φύσει μελαγχολικὴν ψυχήν του, ὥστε καὶ νὰ τὸν ῥίψῃ εἰς τὴν ἐσχάτην ἀπόγνωσιν.

Εἰς τὸ ὑγρὸν ἐκεῖνο δωμάτιον εἶχε σύνοικον μαθητήν του τινά· συνήρχοντο δὲ καὶ δύο ἢ τρεῖς ἄλλοι καὶ παρέδιδεν εἰς αὐτοὺς ἑλληνικὸν μάθημα.

Τὴν 4 ἢ 5 Δεκεμβρίου, διαρκούσης τῆς ἡμέρας, ἐδίδαξεν ἀταράχως καὶ κατὰ τὸ σύνηθες, εἰς οἰκίας τινὰς, τὰ μαθήματά του, ἐν οἷς καὶ Πίνδαρον. Εἶδε τὸν Περδικίδην, τὸν οἰκειότερον τῶν φίλων του, τοὺς Κλάδους, ἀλλ' οὐδεὶς ἐνόησεν, οὐδ' ὑπώπτευσε κἂν τὴν ἀθυμίαν, καὶ τὸ ἕως θανάτου περίλυπον τῆς ψυχῆς του. Ἂν κατὰ τὰς στιγμὰς ἐκείνας τῷ ἐτείνετο χεὶρ παρήγορος, ἂν δὲν ἀφίνετο μόνος, βεβαίως, ὁ δύστηνος ἐσώζετο! Δὲν ἐνοήθη, καὶ ὁ κρυερὸς θάνατος ἀνέμενεν ἤδη τὸ θῦμά του.

Τὸ ἑσπέρας ἐπιστρέφει εἰς τὸ δωμάτιόν του, καὶ συνελθόντων τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, δὲν παραδίδει πλέον τὸ συνήθες μάθημα, ἀλλὰ διδάσκει περὶ ψυχῆς, περὶ ἀθανασίας, περὶ θανάτου καὶ σχεδὸν, περὶ αὐτοχειρίας..... Ἀπῆλθον οἱ ἀκροαταί του, καὶ μείνας μετὰ τοῦ συνοίκου του, παρέλαβεν αὐτὸν καὶ ἐξῆλθε, διευθυνθεὶς πρὸς τὴν τουρκικὴν συνοικίαν. Ἐκεῖ ἐμβῆκεν εἷς τι καφφενεῖον, ἐῤῥόφησε καπνίζων σιωπηλὸς καὶ σύννους, πολλοὺς κυαθίσκους καφὲ, καὶ τελευταῖον ἀφῆκεν, ἀγνοῶ ἐπὶ τίνι προφάσει, τὸν σύνοικόν του, ὅστις, Ἀνατολίτης ὢν ὁ ταλαίπωρος, ἔβλεπε μὲν πάντα ταῦτα μετ' ἐκπλήξεως..... ἀλλ' οὐδὲν ὑπώπτευε. Κατὰ τὴν τουρκικὴν συνοικίαν κεῖται παραλία τις θέσις καλουμένη *Καρατάσου*· πρὸς ταύτην διευθύνεται ὁ Γεώργιος, ὅτε οὔσης ἤδη τῆς νυκτὸς βαθείας, τὸν συναντᾷ ἡ περίπολος, τὸν σταματᾷ καὶ τὸν ἐξετάζει· ἀλλὰ, κατὰ δυσμοιρίαν καὶ ἐκτάκτως, δὲν τὸν συλλαμβάνει. Τότε πλέον πορεύεται τρέχων καὶ ἀκωλύτως πρὸς τὴν ἀκτὴν, οἱονεὶ ἐπειγόμενος, καὶ ἐκεῖ βηματίζει μέχρις ὄρθρου βαθέως (*).

Ἐπάλαιε βεβαίως ὁ δύστηνος μεταξὺ τῆς ἰδέας τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἰδέας τοῦ θανάτου, μεταξὺ ἐλπίδος οἰχομένης καὶ ἀπογνώσεως παρούσης. Οὐδὲν ἐν τούτοις τὸν ἀποτρέπει τῆς πεπρωμένης ἀποφάσεώς του, οὔτε ἡ νεότης, οὔτε ἡ ἐνθύμησις τῆς μητρὸς, οὐδ' αὐτὴ ἡ ἰδέα τῆς δόξης....

Ἐπικρατεῖ σιγὴ καὶ ἠρεμία, καὶ μόνον τὸ χειμερινὸν κῦμα θορυβεῖ θραυόμενον εἰς τὴν ἀκτήν. Τὸ ψύχος τῆς νυκτὸς δὲν κατευνάζει τὸν σάλον τοῦ συντεταραγμένου νοός του... Θὰ ἐπλησίαζε τὸ πρῶτον σέλας τῆς αὐγῆς... Ὁ Γεώργιος ἤδη βαίνει εἰς τὸ χεῖλος τῆς ἀβύσσου... Ὦ! τίς δύναται νὰ εἴπῃ τί διενοεῖτο τότε; τίνα ἐνεθυμήθη; τίνα ἠσπάσθη νοερῶς; Βεβαίως τὴν μητέρα, τοὺς ἀδελφούς του, καὶ ποιήσας τρὶς τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, ῥίπτεται ἐνδεδυμένος, ὡς εἶχεν, εἰς τὰ κύματα... καὶ ὑπ' αὐτὰ τὸν ἐκάλυψεν ἡ αἰωνιότης!

Τὴν πρωΐαν, ἰδὼν ὁ σύνοικός του ὅτι ὁ διδάσκαλος δὲν ἐπέστρεψε, μεταβαίνει πρὸς ζήτησίν του, καὶ δίδει εἴδησιν εἰς τοὺς φίλους τοῦ δυστυχοῦς. Τὸν ζητοῦσιν εἰς τὰς ἐξοχὰς τῆς Σμύρνης, εἰς τὰς φιλικὰς οἰκίας, οὐδαμοῦ τὸν εὑρίσκουσιν. Συγκινεῖται ἡ πόλις ὁλόκληρος, προαισθανομένη τὸ ἀπευκταῖον. Τέλος εὑρίσκεται ἐν τῷ δωματίῳ του τὸ τελευταῖον γραμμάτιόν του... καὶ τὴν πρωΐαν τοῦ Ἁγίου Νικολάου τὰ κύματα ῥίπτουσιν εἰς τὴν ἀκτὴν τὸ ἄμορφον πτῶμα τοῦ δεκαεννεαετοῦς ποιητοῦ!

Δημοσιεύω τὴν ἐπιστολὴν ταύτην τῆς ἀπογνώσεως, ἄνευ σχολίων. Ἡ ταραχὴ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ νοὸς προδίδεται εἰς ἑκάστην γραμμήν.

«*Ἀποθήσκω.*

» Ὄχι βέβαια ἀπὸ πενίαν, διότι εἶμαι πλουσιώτερος ἀπὸ πολλοὺς βασιλεῖς, ἐλεύθερος καὶ χωρὶς ἀνάγκας.

» Ὄχι ἀπὸ ἀπελπισίαν, διότι εἶμαι πλήρης ἐλπίδων, δεκαεννέα χρόνων καὶ ἡμίσεως.

» Ὄχι ἀπὸ φιλοτιμίαν βλαφθεῖσαν, διότι καταφρονῶ τὰς ἰδέας ὅλων τῶν ἀνθρώπων, ἰδέας χειμαιρικὰς καὶ ἀπατημένας.

» Εὐτυχὴς μεταβαίνω ἀπὸ τὴν ζωὴν εἰς τὸν θάνατον, διότι δὲν μὲ ἐνασχολεῖ καμμία ἄλλη ἰδέα παρὰ ἡ πέραν τοῦ τάφου, ἡ τύχη τοῦ ἀνθρώπου. Ἀληθὴς φιλόσοφος παρεκτείνω τὰς ζητήσεις μου εἰς τὸ βάθος τοῦ πεπρωμένου μου, καὶ ἰδοὺ κρημνίζω τὸν οἶκον μου καὶ διαῤῥήσω τὸ ἔνδυμά μου.

» Ἡ περὶ τῆς τύχης τοῦ ἀνθρώπου ἰδέα μ' ἐνασχολεῖ ὅλον. Αὕτη μὲ ὁδηγεῖ ἐδῶ.

(*) Διηγήθησαν τὸ περιστατικὸν τοῦτο, μετὰ τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ πτώματος, ὀθωμανίδες τινὲς, ἰδοῦσαι ἄνθρωπον βηματίζοντα τὴν νύκτα ἐπὶ πολλὴν ὥραν εἰς τὴν ἀκτήν.

» Τοῦ ἀληθοῦς μου φίλου Περδικίδου φέρω τὴν εἰκόνα μαζῆ μου! »

Δὲν ἀποδίδω ἀσπλαγχνίαν εἰς τοὺς Σμυρναίους, οὔτε ἐλέγχω αὐτοὺς ὡς αἰτίους τοῦ θανάτου του. Τῷ ἐναπέμεινον ὀλίγοι μὲν, ἀλλὰ καλοὶ φίλοι, οἵτινες, δυστυχῶς, δὲν ἠδυνήθησαν οὔτε νὰ ὑπονοήσωσιν οὔτε νὰ προΐδωσι τὴν θλιβερὰν τελευτὴν τοῦ ξένου καὶ μεμονωμένου ἐκείνου παιδός· ἀλλὰ πόσων ὀφθαλμοὶ δὲν τὸν ἔκλαυσαν!

Ἦν ἤδη ἑσπερινὴ ὥρα. Λείψανόν τι μελανοσκέπαστον καὶ κλειστὸν διήρχετο παρὰ τὸν Μέλητα ἄνευ ψαλμῳδιῶν νεκρωσίμων, ἄνευ Ἐσταυρωμένου, ἄνευ ἱερέως, σιωπηλὸν, καὶ παρὰ σιωπώσης καὶ πενθούσης νεολαίας, ἐνδεδυμένης μαῦρα ἱμάτια, ἀκολουθούμενον. Εἷς δὲ παρὰ τὸ φέρετρον βαδίζων, ἐφαίνετο, κλαίων ἀπαρηγορήτως. Καὶ οὗτος μὲν ἦτο ὁ Φ. Περδικίδης, ὁ δὲ νεκρὸς, ὁ τοῦ Γεωργίου, κηδευθέντος ὡς ἂν ἦτο ἔνοχος τοῦ βαρυτέρου τοῦ ἐγκλημάτων, ἄνευ τῆς παρηγορίας καὶ τῶν τελετῶν τῆς θρησκείας! Ἐτάφη δὲ εἰς τὸ *Μορτάκι*, τὸ πρὸ μικροῦ κοιμητήριον τῶν ἐκ πανώλους ἀποθνησκόντων! . . .

Ἐκ τῶν ὀλίγων εἰς τὴν τελευτὴν τοῦ Γεωργίου γραφέντων τότε, τὸ ἄξιον μνημονεύσεως εἶναι τὸ ἑξῆς ποίημα τοῦ Φιλίππου Περδικίδου·

Χρόνους ἔζησεν ὀλίγους, μόλις δέκα καὶ ἐννέα,
Βήματα πλὴν εἰς παιδείαν ἔδειξε γιγαντιαῖα.
Ὡς φιλόσοφος παρῆλθεν. Ἐλαφρὸς ἀπὸ χρυσίον
Καὶ ἀπὸ ἰδέας πλήρης ἀπαντᾷ τὸ Χαρωνεῖον.
Ἑκουσίως μετεφέρθη ἀπὸ τὴν ζωὴν στὸ μνῆμα,
Κ' ἔκοψε τῶν ἡμερῶν του ὁ Γεώργιος τὸ νῆμα.
Δάκρυα εὐγνωμοσύνης τῷ προσφέρ' ἡ νεολαία,
Κλαίουν εἰς τὸν Ἑλικῶνα καὶ αἱ Μοῦσαι αἱ ἐννέα!...

Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ βραχὺς βίος καὶ τοιαύτη ἡ πολύδακρυς τελευτὴ τοῦ Γεωργίου * * * Δὲν ἔχει βεβαίως ἔνδοξόν τι καὶ ἔκτατον ὁ βίος οὗτος, ἀλλὰ τίς οἶδε τί ἐφύλαττεν αὐτῷ τὸ μέλλον....

Ὅπως δήποτε αἱ περιπέτειαι καὶ τὰ δεινὰ τοῦ βίου του, αἱ ὁρμαὶ καὶ ἐφέσεις του, ἡ τελευτή του ἡ πρόωρος καὶ σκληρὰ, παριστῶσιν αὐτὸν ὡς τὸ πρῶτον θῦμα εἰς τὸ στάδιον καὶ τὸν ἀγῶνα τῶν γραμμάτων!

Εἴδομεν ὅτι συνέγραψε πολλὰ πεζά τε καὶ ἔμμετρα, ἀτελῆ βεβαίως, ἀλλ' ἀποπέμποντα σπινθῆρας συνεχεῖς μεγαλοφυΐας. Τὰ πλεῖστα κατέστρεψεν ὁ ἴδιος· εἰδέ τι ἐσώθη, διηρπάγη μετὰ τὴν τελευτήν του ἐν Σμύρνῃ.

Ὁ ἀγαθὸς καὶ λόγιος Ἰωσὴφ Μάγνης, μὲ ἐβεβαίωσεν ὅτι εἰς συλλογήν τινα ποιημάτων, *τὸν Ἀδελφὸν*, δημοσιευθεῖσαν ἐν Σμύρνῃ τῷ 1838, ὑπῆρχον ἀνωνύμως καί τινα τοῦ Γεωργίου, καὶ ἐὰν τοῦτο εἶναι ἀληθὲς, τότε τὰ δυνάμενα ν' ἀποδοθῶσιν εἰς τὸν Γεώργιον εἶναι τὰ ἑξῆς δύο· *αἱ τελευταῖαί μου τέρψεις*, καὶ *ἡ ἔρημος*, ποιήματα ἐντελῆ, θεωρουμένης τῆς ἐποχῆς εἰς ἣν ἐγράφησαν καὶ μεστὰ ποιήσεως καὶ μελαγχολίας.

Μὴ καὶ ἡ μικρὰ νεότης τοῦ Γεωργίου δὲν ἦτο ὡραῖον μὲν, ἀλλὰ πικρὸν, πικρότατον κρᾶμα μελαγχολίας καὶ ποιήσεως!

Παρὰ τὸν Μέλητα, ὑπὸ τὸν γλυκὺν οὐρανὸν τῆς Ἰωνίας, ἄγνωστος κεῖται καὶ ἀφανὴς ὁ πικρὸς τάφος σου, Γεώργιε!

Οὐδεὶς ἐπεσκέφθη τὴν κόνιν σου, καὶ ἡ θρησκεία αὐτὴ, ἡ μόνη τοῦ ἀνθρώπου παρήγορος θεότης· ἀπεστράφη ἀπὸ σοῦ, διότι ἀνεξιλέωτον τὸ ἔγκλημα τῆς αὐτοχειρίας.

ΚΩΝΣΤ. ΠΩΠ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

Σαμιακὰ ἤτοι ἱστορία τῆς νήσου Σάμου, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς, ὑπὸ Ἐπαμεινώνδου Ἰ. Σταματιάδου.

Τόμ. Α'.

Ἀθήνησι 1862.

Δὲν ἐνθυμούμεθα τίς τῶν ἀρχαίων, ὁμιλῶν περὶ τοῦ ἐγκαίρως λέγειν ἐδογμάτιζεν ὅτι « χρὴ καιροῦ μέτρα εἰδέναι. » Τὴν σοφὴν ταύτην παραίνεσιν ἢ μᾶλλον τὸ σοφὸν τοῦτο ἀξίωμα, ἐν καιρῷ μάλιστα πολέμων καὶ κοινωνικῶν ἀναστατώσεων δέον ν' ἀναπολῶσι πρὸ πάντων οἱ περὶ τὰ γράμματα ἀσχολούμενοι. « Ἐν ὥρᾳ στάσεων καὶ πολέμων, ἐγράφομεν ὅτε ἡ ἀπήχησις τῶν πυροβόλων τοῦ Σολφερίνου ἐβόμβει ἐγερτήριος πανελληνίου ἐνθουσιασμοῦ περὶ τὰς καρδίας ἡμῶν, ἐν ὥρᾳ στάσεων καὶ πολέμων τὰ γράμματα παθαίνουσι μαρασμόν ... Τὴν μείλιχον τῆς φιλολογίας φωνὴν καταποντίζει αὔτανδρον ἡ βριαρὰ τοῦ Ἄρεως κλαγγή . . . τότε ἀναφαίνονται ἐφημερίδες πολιτικαί... Ἡ φιλολογία τρέπει τὰ νῶτα, αἱ ἀράχναι ὑφαίνουσιν ἱστοὺς περὶ τοὺς τοίχους τῶν Γυμνασίων καὶ τοῦ Πανεπιστημίου, καὶ οἱ σοφοὶ καθηγηταὶ καὶ λοιποὶ λόγιοι πανηγυρίζουσι πομπικώτερον ἢ πρὶν καὶ ἐν ταῖς νέαις Ἀθήναις τὰς Ferias esuriales τῆς ἀρχαίας Ῥώμης » (*).

Ὅσα ἐλέγομεν πρὸ τριῶν καὶ ἐπέκεινα ἐτῶν, ἀπαραλλάκτως συνέβησαν κατὰ τοὺς παρελθόντας τέσσαρας μῆνας· τὰ Γυμνάσια σχεδὸν διελύθησαν, τὸ διδασκαλικὸν βῆμα ἐσίγησε, τοῦ Πανεπιστημίου οἱ φοιτηταὶ καταγίνονται εἰς ἄσκησιν τοῦ σώματος μᾶλλον ἢ τοῦ νοὸς, καὶ τοῦ βιβλιογραφοῦντος ἡ τράπεζα ὑπενδίδει γογγύζουσα εἰς σωροὺς οὐχὶ νέων βιβλίων, ἀλλὰ νέων ἐφημερίδων παντὸς γένους, παντὸς εἴδους

(*) Πανδ. Τόμ. Γ' φυλλάδ. 232.

καὶ παντὸς σχήματος. Τὸ ἐφημεριδογραφικὸν ἰδίως σύμπτωμα παρίσταται ἴσως τὸ πάντων τῶν ἄλλων πλέον ἄξιον σημειώσεως. Νεώτερος τῶν λαῶν, ἔγραφέ τις, εἶναι ὁ ἔχων ἀναλόγως μείζονα ἀριθμὸν ἐφημερίδων· καὶ ἐπίστου τὸν λόγον διὰ τοῦ παραδείγματος τῆς Ἀμερικῆς· ἠδύνατο δὲ νὰ ἐμπεδώσῃ αὐτὸν, ἂν ἔζῃ, καὶ διὰ τοῦ παραδείγματος τῆς Ἑλλάδος. Ὅπου τὸ ἔδαφος τῆς πολιτείας εἶναι στεῖρον διακεκριμένων καὶ ἰδιαιτέραν σημαίαν ἐχουσῶν μερίδων, ἐκεῖ γονιμώτατον ἀναδείκνυται περὶ τὴν ἀναβλάστησιν ἐφημερίδων· διότι ἑκάστη ἐφημερὶς, γεννᾶται ὑπὸ *ἀτομικότητος*, ὡς λέγομεν σήμερον, καὶ *ἀτόμων* γνώμην παριστᾷ. Ἐπειδὴ δὲ ἑκάστη ὁμὰς γνωμῶν ἔχει ἀνάγκην διερμηνέως, ἐφόσον αὐξάνουσιν αἱ ὁμάδες, ἐπὶ τοσοῦτον αὐξάνει καὶ τῶν διερμηνέων ὁ ἀριθμός. Ἰδοὺ διατί τῶν ἤδη πολυαρίθμων ἑλληνικῶν ἐφημερίδων ἐδιπλασιάσθη ὁ ἀριθμὸς ἐντὸς βραχυτάτου χρόνου μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Ὀκτωβρίου (1).

Ἀλλὰ καὶ δευτέραν σημασίαν ἔχει παρ' ἡμῖν ἡ πληθὺς τῶν ἐφημερίδων· ὁ Ἕλλην ἀγαπᾷ τὴν ἰσότητα καὶ τῆς ἐλευθερίας αὐτῆς πλέον. Καὶ καθὼς οἱ πάλαι Ἀθηναῖοι, « ἀχθόμενοι τοῖς δόξαν καὶ ὄνομα ὑπὲρ τοὺς πολλοὺς ἔχουσιν », ἐξωστράκιζον αὐτοὺς, οὕτω καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν χάρτῃ ἀντὶ ὀστράκου χρώμενοι ἐκφαυλίζουσι τοὺς τοιούτους. Ὡς παρ' ἐκείνοις ὁ ἐξοστρακισμὸς οὕτω καὶ παρ' ἡμῖν ἡ ἐφημεριδογραφία εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ « οὐχὶ μοχθηρίας κόλασις, ἀλλ' ὄγκου καὶ δυνάμεως βαρυτέρας ταπείνωσις, καὶ φθόνου παραμυθία φιλάνθρωπος.»

Πιθανὸν ἡ μέθοδος τῆς τοσαύτης διαιρέσεως καὶ ὑποδιαιρέσεως νὰ συντελῇ εἰς τὴν μόρφωσιν γενικωτέρας τινὸς γνώμης, εἰς τὴν ἐπαγωγὴν τελειοτέρου τινὸς συμπεράσματος· φοβούμεθα ὅμως μήποτε ἡ ἐφημεριδογραφία, ἡ χήρα μάλιστα ἐπιστημονικῆς συζητήσεως, ἐνῷ ἀναφλέγει τὰ πάθη τῶν ἄλλων, ἀποῤῥοφᾷ τὴν ἰκμάδα καὶ μαραίνῃ τὸ θελερὸν τῆς διανοίας τοῦ γράφοντος. Εἰς τὴν καταναλισκομένην μεγίστην ποσότητα χάρτου καὶ μελάνης, μόνη ἡ περὶ τὴν σύνταξιν κολοβότης ἀντιστοιχεῖ. Καὶ ἀλήθεια καὶ λογικὴ καὶ πνεῦμα, ἐνίοτε δὲ καὶ γλῶσσα καὶ ὀρθογραφία παρορῶνται καὶ καταπατοῦνται ὑπ' ἀνθρώπων, οἵτινες συνιστῶσιν ἐφημερίδα ὡς ἀνοίγει τις ἐργαστήριον.

Ἀλλὰ μὴ πτοούμεθα, διότι τοιαύτη φαίνεται ἡ εἱμαρμένη πορεία τῶν λαῶν ὅσοι δὲν κατεστάθησαν εἰσέτι, ἢ τῶν ὁποίων δὲν συνετελέσθη ἡ πολιτικὴ ἀγωγή. « Ἐνίοτε, λέγει ἀμερικανός τις δημοσιογράφος, μεγίστη με καταλαμβάνει ἀθυμία βλέποντα τὴν ἀχαλίνωτον ἀκολασίαν τῶν ἡμετέρων ἐφημερίδων . . . φρονῶ δὲ ὅτι δυνατὸν νὰ κατασταλῇ ἡ κατάχρησις μὴ προσβαλλομένης τῆς ἐλευθερίας ἑκάστου ἡμῶν, καὶ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἔχει ἡ σύστασις τῶν *πρὸς διάδοσιν τῶν ὠφελίμων γνώσεων ἑταιριῶν*. Οἱ περιηγηταὶ ἐξίστανται διὰ τὴν ἀναιδῆ καὶ αἰσχρὰν καταφορὰν τῶν ἡμετέρων ἐφημεριδογράφων καὶ κατὰ τῶν σεμνοτέρων πραγμάτων καὶ κατὰ τῶν τιμιωτέρων προσώπων. »

Ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς, τῆς αὐστηρότητος τοῦ νόμου προτιμοτέραν καὶ συντελεστικωτέραν εἰς τὸν σκοπὸν νομίζομεν τὴν διάδοσιν τῶν χρηστῶν γνώσεων. « Ὁ νόμος, ἔλεγεν ὁ ἐμπειρότερος τῶν φιλοσόφων, οὐχ οἷός ἐστι ποιεῖν δικαίους καὶ ἀγαθοὺς τοὺς πολίτας. » Οἱ ῥιζοσπάσται τῆς Ἀγγλίας πρεσβεύουσιν ὅτι αὐτὸς ἑαυτῷ χρησιμεύει ὡς ἀντίδοτον ὁ τύπος, καὶ ὅτι διὰ τῶν ἀγαθῶν ὅσων γίνεται πρόξενος, καταστρέφει τοὺς κινδύνους ὅσοι γεννῶνται ἐκ τῶν παρεκτροπῶν αὐτοῦ. Ἀλλὰ τὸ δόγμα τοῦτο, ὀρθὸν φαίνεται ὅπου τὰ ἤθη μεμορφωμένα ὡς ἐν Ἀγγλίᾳ, τιμωροῦσι δι' ἀνηλεοῦς περιφρονήσεως τὴν κακοήθειαν. Ἡ ἠθικὴ αὕτη ποινὴ εἶναι καὶ τῆς δικαστικῆς φοβερωτέρα.

Μεταξὺ λοιπὸν τοιούτου κοινωνικοῦ σάλου καὶ τοσαύτης ἐφημερίδων ἐπιδρομῆς, ἀξία μνήμης ἡ ἐμφάνισις συγγραφῆς μὴ ἐφημέρου, οἵα ἡ ἀναγγελλομένη ἱστορία τῆς Σάμου. Συγγνωστέοι ἄρα καὶ ἡμεῖς ἐὰν, μιμούμενοι τὸν συγγραφέα, ἀθετῶμεν μετ' αὐτοῦ τὸ παράγγελμα τοῦ ἀρχαίου σοφοῦ, καὶ τολμῶντες νὰ ὑπεξαιρέσωμεν ἐλαχίστην καιροῦ ποσό-

(1) Τὴν ὥραν καθ' ἣν γράφομεν πεντήκοντα καὶ ὀκτὼ ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ φύλλα ἐκδίδονται ἐν Ἑλλάδι, τεσσαράκοντα μὲν καὶ ἕν ἐν Ἀθήναις, δεκαεπτὰ δὲ ἐν ταῖς Ἐπαρχίαις. Ἰδοὺ δὲ περιεργείας χάριν καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν.

Ἐν Ἀθήναις.

1. Ἐφημερὶς τῆς Κυβερνήσεως. 2. Ἐπίσ. ἐφημερὶς τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως. 3. Ἀθηνᾶ. 4. Ἐλπίς. 5. Μέριμνα. 6. Ἐφημερ. Φιλομαθῶν. 7. Εὐνομία. 8. Φιλόπατρις Ἕλλην. 9. Ἀνεξάρτητος. 10. Ἀνεξαρτησία. 11. Φήμη. 12. Ἀνατολή. 13. Παλιγγενεσία. 14. Τὸ Μέλλον τῆς Ἀνατολῆς. 15. Τὸ Μέλλον τῆς Ἑλλάδος. 16. Ἐθνοσυνέλευσις. 17. Νέα Γενεά. 18. Ἐθνοφύλαξ. 19. Νὺξ 10 Ὀκτ. 20. Φῶς. 21. Ἐθν. Φρόνημα. 22 Εὐαγγελισμός. 23. Τηλέγραφος. 24 Φιλόπατρις. 25. Ῥαδάμανθυς. 26. Ἐπανάστασις. 27. Χρόνος. 28. Συγκέντρωσις. 29. Ἱερὸς ἀγών. 30. La Grèce. 31. L'Orient. 32. Ἀστὴρ τῆς Ἀνατολῆς. 33. Πανδώρα. (Περιοδ. σύγγραμμα). 34. Φιλίστωρ. (ὁμ.) 35. Ἀσκληπιός. (ὁμ.) 36. Εὐαγ. Κήρυξ. (ὁμ.) 37. Φιλόστοργος Μήτηρ. (ὁμ.) 38. Νομ. Ἐπιθεώρ. (ὁμ.) 39. Ἱπποκράτης. (ὁμ.) 40. Παρατηρ. τῶν ὅπλων. (ὁμ.) 41. Χρυσαλλίς. (ὁμ).

Ἐν ταῖς Ἐπαρχίαις.

1. Φάρος τῆς Ὄθρυος. (ἐν Λαμίᾳ.) 2. Φωνὴ τοῦ λαοῦ. (αὐτ.) 3. Ἕλλην. Χρονικά. (ἐν Μεσολογ.) 4 Ἀχαΐα (ἐν Πάτραις.) 5. Φοῖνιξ (αὐτ.) 6. Δῆμος. (αὐτ.) 7. Μίνως. (αὐτ.) 8. Μεσσηνία. (ἐν Καλάμαις) 9. Πελοπόννησος. (αὐτ.) 10. Ἀρκαδία. (ἐν Τριπόλει) 11. Ἐθνικὸν πνεῦμα. (αὐτ,) 12. Λακωνία. (ἐν Σπάρτῃ.) 13. Συνταγ. Ἕλλην. (ἐν Ναυπλίῳ.) 14. Ἀστήρ. (ἐν Σύρῳ.) 15. Σάλπιγξ. (αὐτ.) 16. Ἱππότης (αὐτ.) 17. Ἕνωσις. (αὐτ.)

τητα, προκαλῶμεν παροδικήν τινα καὶ ταχεῖαν ριπὴν ὀφθαλμοῦ ἐπὶ τοῦ ἀνὰ χεῖρας συγγράμματος.

Ὡς βλέπομεν εἰς τὴν ἐν κεφαλίδι ἀγγελίαν, ἡ ἱστορία πραγματεύεται τὰ τῆς νήσου Σάμου ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς· ἀλλ' ὁ πρῶτος τόμος, ὁ καὶ μόνος ἐκδοθεὶς, καταβαίνει μέχρι τοῦ 1463 ἔτους, ὅτε καταλυθείσης πρὸ μικροῦ τῆς αὐτοκρατορίας τῶν Ἑλλήνων, στίφη πειρατῶν ἐλυμαίνοντο τὸ Αἰγαῖον· τοσοῦτον δὲ καὶ τοιοῦτον συνεπήγοντο τὸν ὄλεθρον, ὥστε καὶ νὰ μετοικήσωσιν ἀθρόοι εἰς Χίον, καὶ ὅλως ἔρημον νὰ καταλείψωσι τὴν ἰδίαν αὐτῶν πατρίδα ἠναγκάσθησαν οἱ Σάμιοι.

Ἐκ τῶν ὀρέων τῆς νήσου μέγας καὶ περίεργος διὰ τὴν κατασκευὴν εἶναι ὁ Κερκετεὺς, τεσσάρων χιλιάδων καὶ ἑπτακοσίων εἴκοσι πέντε ἀγγλικῶν ποδῶν ἔχων ὕψος ὑπὲρ τὴν θάλασσαν. Ἐπειδὴ δὲ πολλοὺς ἔχει τοὺς κρατῆρας, φαίνεται ὅτι ὑπῆρξε πάλαι ἡφαίστειον· προσεπιμαρτυρεῖ δὲ τοῦτο καὶ φυσιολογικόν τι φαινόμενον, πολλάκις δοὺν ἀφορμὰς εἰς μύθους καὶ τερατολογίας. « Πρὸς τὸ δυτικὸν αὐτοῦ μέρος, εἰς θέσιν ἀπρόσετον καὶ βαραθρώδη, πεντακόσια περίπου μέτρα ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, ἐκ μακρυνῶν ἀποστάσεων φαίνεται κατὰ πᾶσαν νύκτα νεφελῶδες φῶς τι δίκην ἄστρου, ὅπερ οἱ μὲν δύσπι-

Σάμιαι γυναῖκες τὸ 1700 ἔτος.

Πότε καὶ ὑπὸ ποίων συνῳκίσθη ἐκ νέου ἡ νῆσος θέλομεν μάθει ἐν τῷ Β' τόμῳ. Τοῦ πρώτου τὰ κεφάλαια, εἴκοσι καὶ ἑπτὰ ἐν ὅλοις, ἐξιστοροῦσι τὰ τῆς γεωγραφίας, τῶν κατοίκων, τῶν διαφόρων πολιτευμάτων, τῆς θρησκείας, τῶν ἐπιτηδευμάτων, τοῦ πολέμου, τῶν φυσικῶν προϊόντων καὶ τῶν πρὸς ἄλλα κράτη σχέσεων αὐτῆς.

Κατὰ τὸν ἀρχαιότερον τῶν σωζομένων γεωγράφων, Σκύλακα τὸν Καρυανδέα, ἐκ τῶν νήσων τῆς Μεσογείου δεκάτη τάσσεται ἡ Σάμος ὡς πρὸς τὸ μέγεθος. « Μεγίστη, λέγει, Σαρδὼ, δευτέρα Σικελία, τρίτη Κρήτη, τετάρτη Κύπρος, πέμπτη Εὔβοια, ἕκτη Κύρνος, ἑβδόμη Λέσβος, ὀγδόη Ῥόδος, ἐννάτη Χίος, δεκάτη Σάμος » καὶ καθεξῆς. Ὁ δὲ ἡμέτερος συγγραφεὺς, ὑπ' ὄψιν ἔχων καὶ νεωτέρων γεωγράφων ἢ περιηγητῶν καταμετρήσεις, βεβαιοῖ ὅτι ἡ Σάμος ἔχει 75 ναυτικῶν μιλίων, ἤτοι 24 ὡρῶν καὶ 10 λεπτῶν περιφέρειαν.

στοι ἀπέδιδον ἄλλοτε εἰς ἐρημίτας ἐκεῖ καταφυγόντας, οἱ δὲ ἁπλούστεροι πολλὰ περὶ αὐτοῦ ἐμυθοῦντο, καὶ τὸ ὁποῖον ἤδη ὀνομάζεται *Καρδῆλι.* »

Τὸ φῶς τοῦτο, « ὅπερ ἄλλως καὶ σήμερον ἔτι φαίνεται, » παρετήρησαν πολλοὶ τῶν περιηγητῶν· ὁμιλεῖ δὲ περὶ αὐτοῦ καὶ Ἰωσὴφ ὁ Γεωργειρήνης.

Ὁ Γεωργειρήνης, Ἕλλην κληρικὸς ἐκ τῆς νήσου Μήλου, ἀνὴρ, ὡς φαίνεται, παιδείας ἐγκρατὴς, ἤκμασε τὴν ΙΖ' ἑκατονταετηρίδα. Κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους οὐ σμικρὸς ἀριθμὸς κληρικῶν ἐτίμησε τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα δι' ἀρετῆς καὶ συγγραμμάτων, Μελέτιος ὁ Συρίγου, Θεόφιλος ὁ Κορυδαλεὺς, Δοσίθεος ὁ Ἱεροσολύμων, Βησσαρίων Μακρῆς, Γεώργιος Σουγδουρῆς, Γεράσιμος Βλάχος καὶ πολλοὶ ἄλλοι, πρὸς τούτοις δὲ καὶ ὁ κατὰ Μελέτιον θαυμαστὸς ἐκεῖνος διδάσκαλος Ἱερεμίας Κακαβέλας, ἡ φλογερὰ αὕτη μάστιξ τῶν παρεκτρεπομένων ἀρχιερέων. Φαίνεται δὲ ὅτι αἱ παρεκτροπαὶ ἐπὶ τοσοῦτον εἶχον τρα-

χυνθῇ, ὥστε, πλὴν τοῦ Κακαβέλα, καὶ ὁ πατριάρχης Ῥαφαὴλ ἠναγκάσθη νὰ ἐκδώσῃ αὐστηρότατον συνοδικὸν ἔνταλμα, δι' οὗ προσέταττε πρὸς πάντας τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει σεβασμιωτάτους ἱεράρχας νὰ κατοικῶσι, *διὰ τὸ ἀνύποπτον καὶ ἀσκανδάλιστον*, ἐντὸς τοῦ Πατριαρχείου, ἐν ᾧ ἀνήγειρεν ἐπίτηδες πολλὰ *κελλεῖα.*

Οὗτος λοιπὸν ὁ Ἰωσὴφ Γεωργειρήνης, ὅστις πρῶτον ἤδη γίνεται ἡμῖν γνωστός, « ἐν ἔτει 1666, διατελῶν ἀρχιεπίσκοπος Σάμου, ἀναγκασθεὶς ἕνεκα διαφόρων αἰτιῶν ν' ἀποσυρθῇ ταύτης, κατέφυγεν εἰς Λονδῖνον, ἔνθα τῇ ἐκλιπαρήσει, ὡς ὁ ἴδιος λέγει, ἀνδρῶν φιλο-

Κωνσταντινουπολίτιδες τοῦ 1700.

μαθῶν καὶ εὐγενείᾳ περιφήμων, συνέγραψεν ἑλληνιστὶ *Περιγραφὴν τῆς παρούσης καταστάσεως τῆς Σάμου, Ἰκαρίας, Πάτμου καὶ ὄρους Ἄθωνος*, ἣν ἀνέθετο τῷ *ὑψηλοπρεπεστάτῳ τε καὶ πορφυρογεννήτῳ ἄρχοντι Κ. Ἰακώβῳ τῷ ἡγεμόνι τῆς μεγαλοπόλεως Ἐβοράκου.* Ἡ περιγραφὴ αὕτη, ἀγγλιστὶ μεταφρασθεῖσα ἐν Λονδίνῳ ἐν ἔτει 1678, ὑπάρχει ἀρκούντως περίεργος διά τε τὰς διαφόρους λεπτομερείας τὰς ὁποίας περιέχει, ἰδίως ἐπὶ τῆς μετὰ τὸν δεύτερον συνοικισμὸν τῆς Σάμου ἐποχῆς. » Δυστυχῶς ὅμως μόνη ἡ μετάφρασις σώζεται ἐν τῷ Βρετανικῷ Μουσείῳ.

Κατ' ἀρχὰς ἡ νῆσος ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ βασιλέων· ἀλλὰ καταργηθείσης μετὰ καιρὸν τῆς μοναρχίας, περιῆλθε δὶς ἢ καὶ περιπλέον ἡ ἐξουσία εἰς χεῖρας τῶν ἀριστοκρατῶν· δὲν διήρκεσεν ὅμως πολὺ, διότι ἡ πολυαρχία, ὡς καὶ ὁ ἡμέτερος ἱστορικὸς παρατηρεῖ, ἀείποτε ὑπῆρξε καὶ τῶν τυράννων τυραννικωτέρα. Εἰς τὴν θέλησιν ἢ καὶ τὴν ὄρεξιν ἑνὸς ὑποκαθίστανται πολλῶν θελήσεις καὶ ὀρέξεις. **Non sumus sub rege ; sibi quisque se vindicet.** Ἐκαλοῦντο δὲ οἱ ἀριστοκράται τῆς Σάμου *Γεωμόροι*, ὡς ἔχοντες πλουσιώτερα μερίδια γῆς. Ἡ λέξις *γεώμορον* ἢ *γεώμορον* διεπεραιώθη διὰ τῶν αἰώνων καὶ εἰς τὰς καθ' ἡμᾶς Ἀθήνας, τηρήσασα μάλιστα συγγενεστέραν σημασίαν πρὸς τὴν ἀρχικὴν ἔννοιαν τοῦ πάλαι *γεωμορίου*· διότι ἐννοοῦμεν τὸ πάκτωμα τῶν ὑποστατικῶν, ἐπὶ συμφωνίᾳ νὰ δίδῃ ὁ πακτωτὴς πρὸς τὸν κύριον τῆς γῆς ποσότητα σπόρου ἴσην πρὸς τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ παρ' ἐκείνου.

Ἀλλὰ καὶ εἰς δημοκρατίαν ἐξώκειλον οἱ Σάμιοι· φαίνεται δὲ ὅτι τοσοῦτον ἦσαν ἐπιρρεπεῖς εἰς τὰς περὶ τὸ πολίτευμα μεταβολὰς καὶ τὰς ταραχὰς, ὥστε καὶ παροιμιακῶς ἐλέγετο περὶ αὐτῶν, « *ἔξεστι τοῖς Σαμίοις σαλαΐζειν* ». Καὶ σημειωτέον ὅτι τὸ *σαλαΐζειν* δὲν σημαίνει ἁπλῶς τὸ συνταράττεσθαι, ἀλλὰ τὸ μετὰ μανίας διασείειν καὶ ἀνατρέπειν· ἐξ οὗ καὶ *σαλοὺς ἐν Χριστῷ* (περίεργος λόγος καθαγιάσεως!) ὠνόμασάν τινας ἁγίους τὰ Συναξάρια.

Ἐκ τῶν τυράννων τῆς Σάμου ἐπιφανέστατος ὑπῆρξεν ὁ Πολυκράτης. Ναὶ μὲν κατέλαβε βίᾳ τῆς νήσου τὴν ἀρχήν· τοσοῦτον ὅμως μεγαλοπράγμων καὶ φιλότιμος καὶ φιλόπατρις ἦτο, ὥστε *πολίων πασέων πρώτην τῶν Ἑλληνίδων καὶ βαρβάρων* ἀνέδειξεν αὐτὴν ἐντὸς βραχέος χρόνου. Κατασκευάσας ἑκατὸν πεντηκοντόρους, τὰς *Σαμαίνας* μάλιστα, ἃς αὐτὸς ἐφεῦρεν, ὠκυπορωτάτας καὶ ποντοπορωτάτας, ἐθαλασσοκράτησε, καὶ πολλὰς νήσους καὶ χώρας τῆς

Ἀσίας κατέκτησεν. Ὅπου καὶ ἂν ἐστρατεύετο ἀνεστήλου λαμπρὰ νίκης τρόπαια. Ἀλλὰ καὶ τὰς τέχνας, οἷον τὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ ἀγαλματοποιΐαν καὶ ζωγραφικὴν καὶ μουσικὴν καὶ ναυπηγίαν καὶ κεραμευτικὴν ἐθεράπευσεν ἰδιαζόντως, καὶ σοφοὺς ὡς τὸν Ἀνακρέοντα καὶ Ἴβυκον ἐκάλεσε παρ' αὐτῷ, καὶ τὴν πόλιν ἐκαλλώπισε καὶ πλουσίαν βιβλιοθήκην συνέστησε. Τοσοῦτον δὲ « *πάντα οἱ ἐχώρεε εὐτυχέως* », ὥστε ὁ τῆς Αἰγύπτου βασιλεὺς Ἄμασις, φίλος ἐπιστήθιος τοῦ Πολυκράτους, ἔγραψε τὴν γνωστὴν ἐκείνην ἐπιστολήν, δι' ἧς ψέγων τὴν τόσην εὐτυχίαν, προέτρεπεν αὐτὸν ν' ἀποβάλῃ ἀνεπιστρεπτεὶ ἄξιόν τι λόγου χρῆμα. Ἐπὶ Πολυκράτους ἤκμασε καὶ ὁ περιώνυμος τῷ κάλλει Βάθυλλος, ὃν ὁ μὲν τύραννος ἀπεθέωσε διὰ θαυμασίου μὲν ἀλλὰ φθαρτοῦ ἀνδριάντος, ὁ δ' Ἀνακρέων ἀπεθανάτισε δι' ἀθανάτου ᾠδῆς.

Δυστυχῶς ὅμως αἱ τοσαῦται καὶ τοιαῦται πρὸς τὴν Σάμον εὐεργεσίαι δὲν εὑρίσκουσι χάριν παρὰ τῷ συγγραφεῖ τῆς προκειμένης *Ἱστορίας*· διότι παρορῶν ὅσα ὑπὲρ τοῦ Σαμίου ἡγεμόνος λέγει τῆς ἱστορίας ὁ πατὴρ, καθ' ὃν « *οὐδὲ εἷς* τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν τυράννων, οὔτε τῶν Συρακουσίων, ἄξιός ἐστι Πολυκράτεϊ μεγαλοπρεπείην συμβληθῆναι, » ἐγκαλεῖ αὐτὸν ἐπὶ τυραννίᾳ καὶ διαφθορᾷ τῶν ἠθῶν, καὶ τοῦτο διότι ἔφερε, τρυφῆς μὲν, ὡς αὐτὸς λέγει, βελτιώσεως δὲ τοῦ γένους, καθ' ἡμᾶς, ἕνεκα, κύνας μὲν ἐξ Ἠπείρου καὶ Μολοσσίας καὶ Λακεδαίμονος, αἶγας δὲ ἐκ Σκύρου καὶ Νάξου, πρόβατα δὲ ἐκ Μιλήτου καὶ Ἀττικῆς καὶ χοίρους ἐκ Σικελίας. Ἀλλὰ πρόβατα καὶ αἶγας καὶ κύνας καὶ χοίρους ἔτι δὲ καὶ ἀλεκτρυόνας συναγείρουσι καὶ οἱ Ἄγγλοι πανταχόθεν τῆς οἰκουμένης. Ὁ Περικλῆς « ἐγένετο δυνάμει πολλῶν βασιλέων καὶ τυράννων ὑπέρτερος· ἀλλὰ τὴν πόλιν ἐκ μεγάλης μεγίστην καὶ πλουσιωτάτην ἐποίησε· » καὶ μετὰ θάνατον αὐτοῦ « ἡ ἐπίφθονος ἰσχὺς ἐκείνη, μοναρχία λεγομένη καὶ τυραννὶς πρότερον, ἐφάνη τότε σωτήριον ἔρυμα τῆς πολιτείας γενομένη. » Εἴθε δὲ τύχοι καὶ ἡ Ἑλλὰς τυράννου ἱκανοῦ ν' ἀναδείξῃ αὐτὴν ὡς ὁ Πολυκράτης τὴν Σάμον καὶ ὁ Περικλῆς τὰς Ἀθήνας καὶ οἱ Ἄγγλοι τὴν Μεγάλην Βρετανίαν, « *πολίων πασέων πρώτην τῶν Ἑλληνίδων καὶ βαρβάρων!* »

Εἶχε δὲ καὶ ἄλλο μέγα εὐτύχημα ὁ Πολυκράτης, θυγατέρα λέγω εἰς ἄκρον φιλοπάτορα· διότι ὅτε Ὀροίτης ὁ τῶν Σάρδεων ὕπαρχος ἐκάλεσεν αὐτὸν εἰς Μαγνησίαν, ἡ καλλίζωνος κόρη ἐκίνησε πάντα λίθον ὅπως ἀποτρέψῃ αὐτὸν ἀπαίσια προοιωνιζομένη· ἀλλ' ὁ ἰσχυρογνώμων πατὴρ ἐξηκόντισεν ἀπειλὴν φοβερὰν, ὅτι ἐὰν ἐξηκολουθεῖ ἀντιτείνουσα θὰ κατεδίκαζεν αὐτὴν ἐπὶ μακρὸν χρόνον εἰς παρθενίαν. Ἡ φιλόστοργος ὅμως βασιλόπαις « προτιμῶ, ἀπεκρίθη ἀπόκρισιν μαρτυροῦσαν ἀνήκουστον *αὐταπάρνησιν*, προτιμῶ νὰ γηράσω ἀνύπανδρος παρὰ νὰ στερηθῶ τὸν πατέρα μου. » Δὲν παρῆλθε δὲ πολὺ καὶ μετενόησεν ὁ Πολυκράτης ὅτι ἠλόγησε τῆς συμβουλῆς τῆς θυγατρὸς, διότι ὁ Ὀροίτης ἀνεσταύρωσεν αὐτόν.

Καὶ ὡς πόλις ἑλληνὶς καὶ διὰ τὴν δύναμιν καὶ τὸν πλοῦτον αὐτῆς ἡ Σάμος κοινωνὸς ἐγένετο πάντων τῶν ἀξίων λόγου γεγονότων τῆς ἀρχαίας ἱστορίας. Ἐπὶ τῶν Μηδικῶν ἐθριάμβευσε κατὰ τῶν βαρβάρων, καὶ ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἰσχυρότατον καὶ διαρκὲς στήριγμα ὑπῆρξε τῶν Ἀθηναίων. Τοσούτῳ δὲ ἐλυπήθησαν οὗτοι ὅτε μετὰ τὴν ἀνασκαφὴν τῆς πόλεως τῆς Παλλάδος καθυπετάχθη καὶ ἡ Σάμος ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων, ὥστε πέμψαντες πρέσβεις ἐδέοντο τοὺς νικητὰς νὰ παραιτήσωσιν αὐτοῖς τὴν νῆσον. Ἀλλ' οἱ νικηταὶ γελάσαντες, « ὅταν αὐτοὶ οὐκ ἦτε, ἀπεκρίθησαν, καὶ ἄλλους ἔχειν ζητεῖτε; » Ἐντεῦθεν καὶ ἡ παροιμία, παροιμία ἀξία μελέτης πρὸ πάντων σήμερον, « αὐτὸς αὑτὸν οὐκ ἔχει καὶ Σάμον θέλει. »

Θρησκείαν οἱ Σάμιοι εἶχον τὴν αὐτὴν μετὰ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων· ἐτίμων δὲ ἰδίως τὴν Ἥραν, διὸ καὶ ἀνήγειραν αὐτῇ τὸν μέγιστον καὶ πλουσιώτατον τῆς Ἑλλάδος ναὸν, οὗ τινος τὰ ἐρείπια ἀνασκάπτονται σήμερον, ὡς βεβαιοῖ ὁ συγγραφεύς. Μεταξὺ δὲ τῶν ἄλλων θρησκευτικῶν ἑορτῶν ἐτέλουν καί τινα, τὴν τῶν τρωκτῶν καλουμένην, ὅλως ἐγχώριον, ἧς ἡ ἀρχὴ ὑπῆρξε τοιαύτη. Ὁ τύραννος τῆς Κορίνθου Περίανδρος ἀπέπεμψεν εἰς Σάρδεις τριακοσίους νέους Κερκυραίους ἐπὶ ἐκτομῇ· ἐπειδὴ δὲ ἠναγκάσθησαν ἐκ τῶν ἐναντίων ἀνέμων νὰ προσορμήσωσιν εἰς Σάμον, μαθόντες οἱ κάτοικοι τὴν καταδίκην, συνεβούλευσαν τοῖς νέοις νὰ καταφύγωσιν ὡς ἱκέται εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος. Φαίνεται δὲ ὅτι τὸ διεθνὲς δίκαιον τῶν τότε χρόνων δὲν ἐθορυβεῖτο ὅπως ἐπὶ τῶν καθ' ἡμᾶς, ἐὰν ξένοι ἔνοπλοι ἀπέβαινον ἄνευ ἀδείας εἰς ξένην χώραν· διότι καταβάντες οἱ Κορίνθιοι εἰς τὴν ξηρὰν ἐπολιόρκησαν τὸν ναὸν, ὥστε παρ' ὀλίγον ἐλιμοκτονοῦντο οἱ ταλαίπωροι Κερκυραῖοι. Τί δ' ἐσοφίσθησαν οἱ φιλόξενοι Σάμιοι ὅπως σώσωσι τοὺς κινδυνεύοντας; ἐσοφίσθησαν ἐπινόημα εὐφυὲς ἅμα δὲ καὶ φιλάνθρωπον· ἐπενόησαν λέγω πανήγυριν, καθ' ἣν συνερχόμενοι νέοι καὶ νέαι ἀπέθετον παρὰ τὸ ἱερὸν τρωκτὰ σησάμου καὶ μέλιτος, τουτέστι *παστέλλια*, καὶ ἐχόρευον περὶ αὐτά. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ οἱ βουλιμιῶντες πάλληκες τῆς Κερκύρας ὁρμῶντες ἥρπαζον τὰ μελίπηκτα, καὶ ἐπανερχόμενοι εἰς τὸν ναὸν κατεβρόχθιζον αὐτά. Βαρυνθέντες ἐπὶ τέλους οἱ Κορίνθιοι, διότι ὁ περὶ τὰ τρωκτὰ χορὸς ἐπανελαμβάνετο καθ' ἑκάστην, ἀνεχώρησαν, καὶ οὕτω μείναντες ἐλεύθεροι οἱ τριακόσιοι ἐπανῆλθον εἰς τὰ ἴδια.

Πρὸς ταῖς ἄλλαις ἑορταῖς ἐτελεῖτο καὶ ἡ τοῦ Βάκχου μετὰ τῆς αὐτῆς ἀκολασίας ὡς καὶ κατὰ τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα. Καθὰ δὲ βεβαιοῖ ὁ συγγραφεὺς ἴχνη τῆς ἑορτῆς ταύτης περισώθησαν μέχρις ἡμῶν, ἀναφαινόμενα κατ' ἔτος τὴν Δευτέραν τῆς Τυρινῆς, ἣν καὶ *Σκυλοδευτέραν* καλοῦσιν οἱ ἐντόπιοι. « Κατ' αὐτὴν ἄνδρες τοῦ συρφετώδους ὄχλου, πλησιάζοντες ποὺς ἐν ταῖς ὁδοῖς διαβαίνοντας, ἐκφέρουσι τὰς αἰσχροτέρας βωμολοχίας ἢ *τὰ ἐξ ἀμάξης* τῶν ἀρχαίων, καὶ ἀναγκάζουσιν αὐτοὺς πρὸς ἀπαλλαγὴν νὰ προσφέρωσί τι νόμισμα. »

Ἀλλὰ καὶ ἄνδρες ἔνδοξοι περί τε τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας καὶ τὴν στρατιωτικὴν ἐμπειρίαν καὶ τὴν πολιτικὴν δεξιότητα ἐδόξασαν τὴν Σάμον. Ὁ Πυθαγόρας ταύτην εἶχε πατρίδα· ὁ ζεύξας τὸν Ἑλλήσποντον Μανδροκλῆς ἦτο Σάμιος· ὁ Ἀγαθοκλῆς, προσφιλὴς τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ταξίαρχος, ὁ πολὺς ἀστρονόμος Ἀρίσταρχος, ὁ ἐμπειρότατος γλύπτης τοῦ πολυκράτου δακτυλίου τοῦ Πολυκράτους Θεόδωρος, ὁ μαθηματικὸς Κόνων, διδάσκαλος τοῦ Ἀρχιμήδους, ὁ γεωγράφος Πολέμων, ὁ ζωγράφος Τιμάνθης καὶ πλεῖστοι ἄλλοι, τῆς Σάμου ὑπῆρξαν γόνοι. Σημειωτέον δ' ἐνταῦθα ὅτι τοὺς σοφωτάτους τῶν Ἑλλήνων, οἷον Θάλητα, Ἱπποκράτην, Κλεόβουλον, Ζήνωνα, Ὅμηρον, Ἡρόδοτον καὶ πολλοὺς ἄλλους παρήγαγεν ἡ Μικρὰ Ἀσία καὶ αἱ παρ' αὐτῇ νῆσοι. Καὶ γυναῖκες δὲ διέπρεψαν ἐν Σάμῳ. Ἡ Μέλισσα καὶ ἡ Μυῖα, ἡ μὲν φιλόσοφος πυθαγορική, ἡ δὲ θυγάτηρ καὶ μαθήτρια τοῦ Πυθαγόρου, ἦσαν, ὡς ἐξάγεται ἐκ δύο ἐπιστολῶν ἃς παραθέτει ἀξιεπαίνως ὁ συγγραφεὺς τῶν *Σαμιακῶν*, καὶ σοφαὶ καὶ χρηστοήθεις. Τῶν ἐπιστολῶν δὲ τούτων τὸ περιεχόμενον συνιστῶμεν θερμῶς εἰς τὰς ἡμετέρας συμπολίτιδας. « Στολὴ τῆς γυναικὸς, λέγει πρὸς τοῖς ἄλλοις ἡ Μέλισσα, δὲν εἶναι τὰ δικυγῆ καὶ διαπόρφυρα καὶ χρυσόπαστα τῶν ἐνδυμάτων, διότι ταῦτα φέρουσιν αἱ ἐπιθυμοῦσαι νὰ σαγηνεύωσι τοὺς πολλοὺς, ἀλλ' ὁ τρόπος. Εἰς τὴν σώφρονα γυναῖκα ἀρκεῖ ἐσθὴς λευκὴ καὶ ἀφελὴς καὶ καθάριος, ἀντὶ δὲ φύκους εἰς τὸ πρόσωπον ἐρύθημα, καὶ ἀντὶ χρυσοῦ καὶ σμαράγδων καλοκἀγαθία καὶ κοσμιότης καὶ σωφροσύνη. Ὀφείλει δὲ νὰ καταγίνεται εἰς τὴν οἰκονομίαν τοῦ οἴκου, νὰ ἀρέσκῃ μόνον εἰς τὸν ἴδιον ἄνδρα καὶ νὰ ἐκτελῇ τὰς θελήσεις αὐτοῦ· διότι ἡ θέλησις τοῦ ἀνδρὸς εἶναι νόμος ἄγραφος πρὸς τὴν κοσμίαν γυναῖκα. » Τοῦτ' αὐτὸ παρήγγειλε καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος· « ἡ δὲ γυνὴ ἵνα φοβῆται τὸν ἄνδρα. »

Τῆς Μυίας ἡ ἐπιστολὴ, γραφεῖσα πρὸς φίλην γενομένην τὸ πρῶτον μητέρα, ἄλλην ἔχει ὑπόθεσιν, τὴν ἀγωγὴν δηλαδὴ τοῦ νεογνοῦ. Καὶ ἀπαιτεῖ μὲν τὴν τροφὸν ἐπιτηδειοτάτην καὶ καθάριον καὶ αἰδήμονα καὶ μὴ ὕπνῳ μήτε μέθῃ προσοικειουμένην καὶ κατὰ πολλὰ ἄλλα πλεονεκτοῦσαν, ἀξιοῖ δὲ, τὸ περιεργότατον, αὐτὴν καὶ μὴ βάρβαρον ἀλλ' Ἑλληνίδα.

Τὴν Σάμον ἐπεσκέφθησαν, κατοικήσαντες μάλιστα ἐν αὐτῇ, καὶ δύο ἔνδοξοι Ἕλληνες, ὁ Ὅμηρος καὶ ὁ Αἴσωπος.

Ὁ Ὅμηρος, περιερχόμενος τὰς ἑλληνικὰς πόλεις, ἐκέρδαινε τραγῳδῶν, ἀπαραλλάκτως ὡς οἱ καθ' ἡμᾶς ἀνάπηροι ἐπαῖται, τὸν ἄρτον αὐτοῦ. Ἄξιον δὲ σημειώσεως ὅτι καὶ τὰ τραγῴδια τὴν αὐτὴν εἶχον περίπου ἔννοιαν ὡς καὶ τὰ ἡμέτερα· πολλὰ ἐκ τούτων, ἅτινα ψάλλονται τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔτους καὶ τὰ Θεοφάνεια, καταλήγουσι διὰ τοῦ ἑξῆς στίχου·

« Σ' αὐτὸ τὸ σπῆτι ποῦρθαμε πέτρα νὰ μὴ ραίσῃ,
» κι' ὁ νοικοκύρης τοῦ σπητιοῦ χίλια χρόνια νὰ ζήσῃ. »

Καὶ ὁ Ὅμηρος ἔψαλλε·

« Δῶμα προσετραπόμεσθ' ἀνδρὸς μέγα δυναμένοιο.
» ὃς μέγα μὲν δύναται, μέγα δὲ πρέπει ὄλβιος αἰεί! »

ἢ καὶ διὰ τούτων·

« Τὸν χρόνο καλορρόϊζικο σᾶς εὔχομαι, Κυράδαις,
» Μόν' στείλτε με τὸ ψαλτικὸ μιὰ πῆτα μὲ παράδαις.
» —Παράδαις! ποιός τούς ἔχασε, καὶ πῆτα ποιός θὰ ψήσῃ;
» Γιὰ τὸ τραγοῦδι πῶψαλες Θεὸς νὰ σ' ἐλεήσῃ. »

Καὶ ὁ Ὅμηρος·

» Εἰ μέν τι δώσεις· εἰδὲ μή, οὐχ ἑστήξομεν·
» οὐ γὰρ συνοικήσοντες ἐνθάδ' ἤλθομεν. »

Ὅτε ἦλθεν εἰς Σάμον ἡ πόλις ἦγε τὰ Ἀπατούρια· οἱ φράτορες, ἤγουν οἱ δημογέροντες, οἵτινες εἶχον ἀκούσει τὴν φήμην τοῦ ξένου ἐν Χίῳ ἔτι ὄντος, προσεκάλεσαν αὐτὸν νὰ συνεορτάσῃ. Ἐπειδὴ δὲ πορευόμενος παρετρίβη διὰ τὴν τυφλότητα πρὸς γυναῖκας αἵτινες ἔθυον εἰς τὴν Κουροτρόφον ἐν τῇ τριόδῳ, ὀργισθεῖσα ἡ ἱέρεια ἀπεδίωξεν αὐτόν· ἀλλ' ὁ Ὅμηρος ὅστις εἰ καὶ ἀόμματος δὲν ὑπέφερε τὴν ὕβριν, δὲν προεκάλεσε μὲν τὴν ἱέρειαν εἰς μονομαχίαν, ἄνανδρον βεβαίως θεωρήσας τὸ πρὸς γυναῖκα ἀντιταχθῆναι, ἐπεκαλέσθη ὅμως κατ' αὐτῆς τοὺς κεραυνοὺς τῆς θεᾶς, ἀπαγγείλας ἀστειοτάτην κατάραν, τὴν κατάραν . . . νὰ συνοικήσῃ μετ' ἀνδρὸς γέροντος!

« Κλαθί μοι εὐχομένῳ, Κουροτρόφε, δὸς δὲ γυναῖκα
» τὴν δε νέων μὲν ἀνήνασθαι φιλότητα καὶ εὐνήν·
» ἡ δ' ἐπιτερπέσθω πολιοκροτάφοισι γέρουσιν,
» ὧν ὥρη μὲν ἀπάμβλυνται, θυμὸς δὲ μενοινᾷ. »

Ἀπαράλλακτον κατὰ τὴν ἔννοιαν κατάραν ἠκούσαμεν καὶ ἡμεῖς ἀπὸ στόματος προσβληθείσης πρεσβύτιδος κατὰ κόρης ἐφήβου.

Ὁ δὲ Αἴσωπος, συνηγορῶν ὑπὲρ δημαγωγοῦ κρινομένου περὶ θανάτου ὑπὸ τῶν Σαμίων, εἶπε τὸν μῦθον ἐκεῖνον τοῦ Ἐχίνου καὶ τῆς Ἀλώπεκος (οὐχὶ τῆς ἄρκτου ὡς κατὰ λάθος λέγει τῆς *Ἱστορίας* ὁ συγγραφεὺς), τὸν ὁποῖον μετέδωκαν ἡμῖν ὁ Πλούταρχος καὶ ὁ Ἀριστοτέλης. Ἐχῖνος ἰδών ποτε ἀλώπεκα κειμένην ἐντὸς φάραγγος καὶ πλῆθος κροτώνων ἢ κυνομυιῶν ἐκμυζώντων τὴν ταλαίπωρον, ἠθέλησε ν' ἀποδιώξῃ αὐτούς· ἀλλ' ἡ ἀλώπηξ εὐχαριστήσασα τὸν φίλον

θρωπον διαβάτην, ἄφες, εἶπεν αὐτοὺς, διότι ἂν μεστοὺς ὄντας ἀπαλλάξῃς, θὰ ἔλθωσιν ἄλλοι λιμώττοντες καὶ θ' ἀπορροφήσωσιν ὅλον τὸ αἷμά μου.

Κατὰ κακὴν μοῖραν τῆς Σάμου, πολλάκις ὁ μῦθος οὗτος ἐπαλήθευσεν ἐν αὐτῇ· τοὺς Λακεδαιμονίους διεδέχθησαν οἱ περὶ Φίλιππον, τοὺς περὶ Φίλιππον οἱ Ῥωμαῖοι, τοὺς Ῥωμαίους οἱ Βυζαντινοὶ, τοὺς Βυζαντινοὺς οἱ Ἰουστινιᾶναι τῆς Χίου, τοὺς Ἰουστινιάνας οἱ πάντων τῶν ἄλλων περὶ τὴν ἐκμύζησιν εὐφυέστεροι κρότωνες, οἱ πορθηταὶ τῆς πόλεως τοῦ Κωνσταντίνου· καὶ πρὸς ταῖς ἀλλεπαλλήλοις αὐταῖς κυνομυίαις σμήνη πειρατῶν ἐδῄουν αὐτὴν περιμάχητον οὖσαν· διότι οὐ μόνον ἐκ τύχης ἀλλὰ καὶ ἐκ φύσεως ἐγένετο πλουσιωτάτη, ὥστε καὶ Μακάρων νῆσος ἐπεκλήθη, καὶ ὀρνίθων γάλα ἐλέγετο ὅτι ἔφερε· κατὰ δὲ τὸν Ἡρακλείδην καὶ λευκὴ χελιδὼν οὐκ ἐλάττων πέρδικος ἐπεσκέφθη τὴν Σάμον.

Ἐν τῷ ἑπομένῳ τόμῳ θέλομεν μάθει ἐὰν ὁ φυσικὸς οὗτος πλοῦτος σώζεται ὅλος σήμερον. Οἱ ξένοι περιηγηταὶ ἐξυμνοῦσιν ἰδίως τὸν σάμιον ἀνθοσμίαν. Περὶ αὐτοῦ ὁμιλῶν ὁ Γάλλος Tournefort, ὅστις ἐπεσκέφθη τὴν νῆσον πρὸ ἑκατὸν ἑξηκονταπέντε περίπου ἐτῶν, προστίθησι καὶ δύο ἀστεῖα ἀνέκδοτα. Ἐν Σάμῳ, λέγει, εἴδομεν τὸν Μαθουσάλαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους . . . ἤτοι καλόγηρον 120 ἐτῶν, ὅστις κόπτει εἰσέτι ξύλα, καὶ φροντίζει τὸν μύλον· καθὰ δὲ ἐβεβαίουν, πλὴν ἀκράτου οἴνου καὶ ῥακίου οὐδὲν ἄλλο ἔπιεν ἐπὶ ζωῆς αὐτοῦ. Τὸ παράδειγμα τοῦτο θὰ ἐνίσχυεν ἀναντιῤῥήτως τοὺς οἰνοπότας, ἐὰν δὲν ἀντεμάχετο εἰς αὐτὸ ἄλλο πάντη ἐναντίον· ὁ ἐν Σμύρνῃ πρόξενος τῆς Ἐνετίας, ὅστις εἶχεν ἀποθάνει πρὸ μικροῦ ἡλικίαν ἔχων 118 ἐτῶν, μόνον ὕδωρ ἔπινεν· οὔτε καφὲν οὔτε σερβέτιον ἐπλησίασέ ποτε εἰς τὰ χείλη αὐτοῦ. Ὅτε δὲ ἀπέθανεν ἀφῆκε δύο θυγατέρας, τὴν μὲν μίαν δεκαοκτὼ τὴν δ' ἑτέραν ὀγδοήκοντα καὶ πέντε ἐτῶν· ἀπώλεσε δὲ καὶ υἱὸν ἑκατονταετῆ περίπου » (*).

Ὁ δεύτερος τόμος θέλει περιέχει πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ἕτερόν τι ἀνθηρότερον καὶ ἐθνικώτερον, καὶ διὰ τοῦτο πολλῷ πλέον ἄξιον νὰ ἀναφλέξῃ τὴν περιέργειαν καὶ τὴν συμπάθειαν ἡμῶν, τουτέστι τὴν ἀπὸ τοῦ 1821 ἔτους ἱστορίαν τῆς Σάμου. Καὶ γνωστοὶ μὲν οἱ ἀγῶνες, γνωστοτάτη δὲ καὶ ἡ καρτερία καὶ ἡ ἀνένδοτος τῶν Σαμίων φιλοπατρία ἐπὶ δεκαετίαν καὶ ἔτι πρὸς, καθ' ἣν ὑπῆρξαν τὸ προπύργιον τῆς παλαιούσης Ἑλλάδος, καὶ μεθ' ἣν εἰς μόνην τὴν βίαν ἐνέδωκαν· τερπόμεθα ὅμως ἅμα δὲ καὶ παραδειγματιζόμεθα καὶ ἐξαιρόμεθα τὸ φρόνημα ὁσάκις δίκην γραφικοῦ πίνακος τίθενται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ ἀναγινώσκοντος καὶ αἱ λεπτοφυέστεραι οὕτως εἰπεῖν γραμμαὶ, καὶ αἱ πλέον συνεσκιασμέναι γωνίαι τοῦ βίου τῶν πατέρων ἡμῶν.

Πρὸς ἐξιστόρησιν τῆς δευτέρας ταύτης περιόδου ἐπορίσθη, ὡς βεβαιοῖ ὁ συγγραφεὺς, οὐ μόνον παρ' ἀξιοπίστων ἀνδρῶν ἀλλὰ καὶ παρ' ἐπισήμων ἐγγράφων εἰδήσεις, ἀναμοχλεύσας ἐπιμελῶς τά τε ἐν Σάμῳ καὶ τὰ ἐν Ἀθήναις ἀρχεῖα· ἀπολείπεται δὲ νὰ ἴδωμεν καὶ πῶς ἐχρήσατο τῇ ὕλῃ. Ἐπειδὴ δὲ θέλει γράψει, περὶ συγχρόνων γεγονότων, ἰδίως δὲ περὶ γεγονότων τῆς φυσάσης αὐτὸν, περὶ τῶν πράξεων φίλων ἴσως δὲ καὶ συγγενῶν, καλὸν νὰ ὑπενθυμίσωμεν αὐτῷ τὸ τοῦ Rousseau. « Les faits changent de forme dans la tête de l'historien; ils se moulent sur ses intérêts; ils prennent la teinte de ses préjugés. » Δυσχερεστέρα ἄρα ἡ ἐκτέλεσις τοῦ δευτέρου τούτου ἔργου. Κατὰ τὴν ἀφήγησιν τῆς ἀρχαιοτέρας ἱστορίας δὲν εἶχε μὲν τὴν ὁδὸν λεῖαν, εὗρεν ὅμως αὐτὴν πολλαχοῦ πεπατημένην, οὐδ' ἠμοίρησεν ἔστω καὶ μετρίως ἀνθοκόμων λειμώνων, ὅπως ἀπανθήσῃ ὑπολανθάνοντά τινα, ὡς λέγει, κοσκυλμάτια. Τοῦ Γερμανοῦ Πανόφκα ἐξαιρέτως ἡ περὶ Σάμου ἀξιόλογος μονογραφία (1822) ἐγένετο αὐτῷ, ὡς καὶ ὁ συγγραφεὺς ὁμολογεῖ καὶ ἡμεῖς ἐπείσθημεν ἐκ παραβολῆς, ἀσφαλέστατος ὁδηγός. Καὶ ἄξιαι μὲν παντὸς ἐπαίνου ἡ ἐπιμέλεια καὶ εὐσυνειδησία καὶ ἐμπειρία μεθ' ὧν συνηρμολόγησε καὶ συνέπηξε καὶ αὐτοτελῆ ἀνέδειξε τὴν ἱστορίαν τῆς Σάμου, ἀλλὰ καὶ ἄξιος θαυμασμοῦ καθίσταται ὁ ἱστορικὸς, ὁσάκις εὐστοχῇ περὶ τὴν ζυγοστασίαν τῶν γεγονότων· καὶ τοῦτο θέλομεν ἰδεῖ κυρίως ἐν τῷ δευτέρῳ τόμῳ. Ἡ ἁπλῆ συγγραφὴ βιβλίου δὲν εἶναι σήμερον ἐκ τῶν δυσκολωτέρων. Πολλὰ πολλάκις ἀναγινώσκοντες συγγράμματα ἀναπολοῦμεν τὸ τοῦ Ἀθηναίου Ἀπολλοδώρου· «Εἰ γάρ τις ἀφέλοι, ἔλεγε, τῶν Χρυσίππου βιβλίων ὅσ' ἀλλότρια παρατέθειται, κενὸς αὐτῷ ὁ χάρτης καταλελείψεται.» Κρίσιν ὀρθὴν καὶ ἀπροσωπόληπτον, ἰδοὺ τί πρὸ πάντων ἀξιοῦμεν παρὰ τοῦ ἱστοριογράφου· ἐπειδὴ δὲ ταύτης τεκμήρια ἔδωκεν ὁ συγγραφεὺς ἐν τῷ ἀνὰ χεῖρας τόμῳ, προσδοκῶμεν ἔτι πλείονα καὶ σπουδαιότερα ἐν τῷ ἑπομένῳ.

(*) Τὰς παρατεθείσας ἀνωτέρω εἰκόνας ἐδανείσθημεν παρὰ τοῦ Tournefort.

Η ΙΑΣΜΗ ΤΟΥ ΦΙΓΛΙΝΟΥ.

(Ἐκ τῶν τοῦ Edouard Laboulaye.)

(Συνέχεια καὶ τέλος· ἴδε φυλλ. 307, 308 καὶ 309.)

ΙΑ'.

Ἡ ἐπιστροφὴ ὑπῆρξε μελαγχολική. Ἐπανειλημμένως προσεπάθησα νὰ διασκεδάσω τὸν γέροντα φίλον μου, ἀλλ' εἰς μάτην, διότι ἡ κραυγὴ τῆς Σάνδρας τῷ εἶχε τρυπήσει τὴν καρδίαν· βλέπων αὐτὴν πάσχουσαν ἐλησμόνησεν ὅλα.

Ἔλαβον τὰς ἡνίας τὰς ὁποίας ἀφῆκεν ἐν ᾧ ἡ Σάνδρα ἔχεε θερμὰ δάκρυα καὶ δὲν ἔπαυεν εἰμὴ διὰ νὰ μεμφθῇ ἡμᾶς.

« Θὰ τὸν σκοτώσετε, ἔλεγε· δὲν θὰ ἐπανέλθῃ· δὲν εἶναι δυνατὸς καὶ ἡ θέρμη θὰ τὸν ἐπάρῃ. Νοννὲ εἶσαι ὑπεύθυνος ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.»

Ὁ δὲ ἐφημέριος ἐσίγα καὶ ἐφαίνετο ἐξετάζων ἑαυτὸν· ἐγὼ ἐπέπληττον τὴν Σάνδραν διὰ τὴν ἀγνωμοσύνην καὶ τὴν ἀνανδρίαν της. Καὶ τότε μὲν ὠδύρετο ζητοῦσα συγχώρησιν, ἀλλ' εὐθὺς ὡς δένδρον τι τῆς ὁδοῦ τῇ ἀνέφερεν ἐνθύμησίν τινα εἰς τὸν νοῦν, ἐξήπτετο ἐκ νέου· ὁ δὲ ταλαίπωρός μου φίλος ἐστέναζε καὶ παρακαλῶν με νὰ μὴ εἴπω τίποτε, ἐζήτει συγγνώμην διότι μὲ ἀνεμίγνυεν εἰς τοιαύτας σκηνάς.

Ἐπανήλθομεν εἰς τὸ Φίγλιον σιωπηλοί· καὶ ἡ νὺξ καὶ ὁ κόπος εἶχαν καταβάλει τὴν Σάνδραν· ἡ Μαγδαληνὴ περιέμενεν ἡμᾶς εἰς τὴν πύλην ἔχουσα εἰς τὴν χεῖρα φανάριον· ἕκαστος δ' ἀνέβη πενθίμως εἰς τὸ δωμάτιόν του οὔτε τὴν *καλὴν νύκτα* ἀνταλλάξας. Ὁ οἶκος ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον εἶχα ἴδει ἱλαρώτατον ἐφαίνετο νῦν γῆ ἐρήμου.

ΙΒ'.

Τὴν ἐπιοῦσαν, μεθ' ἡμέραν, ἥτις μοὶ ἐφάνη μακροτέρα τοῦ συνήθους, κατέβην τὸ ἑσπέρας εἰς τὴν πόλιν. Ἦτο ἡ ὥρα τοῦ ἑσπερινοῦ· ὁ κώδων ἤχει καὶ εἶδα ἐν τῷ σκότει γυναῖκας εἰσερχομένας εἰς τὴν παλαιὰν ἐκκλησίαν τοῦ Φιγλίνου. Ταῖς ἠκολούθησα. Κατὰ τὸ σύνηθες ὕμνουν τὴν Παναγίαν. Ἡ ἐκκλησία ἦτο κακῶς φωτισμένη καὶ μόλις ἔβλεπέ τις ἔμπροσθέν του· ἱερεὺς ἱστάμενος παρὰ τὸν βωμὸν ἤρχιζε τὸ *Πάτερ ἡμῶν* καὶ τὸ *Θεοτόκε Παρθένε*, τὰ ὁποῖα οἱ περιεστῶτες ἐτελείωναν μετ' αὐτοῦ.

Εἰς τὸν μακρὰν τῆς πατρίδος του ἀπόντα αἱ ἐκκλησίαι ἔχουσιν ἄφατον ἑλκυστικὴν δύναμιν· εἶναι τὸ μόνον μέρος ὅπου ὁ περιηγητὴς δὲν αἰσθάνεται ἑαυτὸν ξένον. Ἐγονάτισα παρά τινα στύλον, ὅτε δὲ ἐτελείωσα τὴν προσευχήν μου καὶ οἱ ὀφθαλμοί μου συνείθισαν εἰς τὸ σκότος, εἶδον τὴν Σάνδραν ἀνατεταμένους ἔχουσαν τοὺς βραχίονας καὶ τὰς χεῖρας ἐσταυρωμένας ἐνώπιον τῆς Παναγίας. Ἐξερχομένην περιεκύκλωσαν αὐτὴν πᾶσαι καὶ συνεκινήθην ἰδὼν μετὰ ποίου οἴκτου ὡμίλει αὐτῇ ἑκάστη τῶν γυναικῶν ἐκείνων. Ἀκουσίως παρέβαλλον τὴν ἀγαθότητα ἐκείνην πρὸς τὴν εὐφυΐαν τῶν ἡμετέρων μεγαλοπόλεων. Κατηντήσαμεν τὸν ἔρωτα παραφροσύνην καὶ πρᾶγμα γελοῖον ἀποκρυπτέον ἀπὸ πάντων τῶν ὀμμάτων· ἐκεῖ τοὐναντίον ἕκαστος σκληρὰν μόνον ἀσθένειαν ἐθεώρει αὐτὸν καὶ ἕκαστος παρεῖχε κόκκον ἐλπίδος εἰς τὴν τετρωμένην ἐκείνην καρδίαν.

Ἡ Σάνδρα ἐτράπη μετ' ἐμοῦ πρὸς τὴν οἰκίαν· μ' ὡμίλησε κατ' ἀρχὰς περὶ τῆς Μαρέμμης καὶ τῆς θέρμης· μάτην δ' ἐπεχείρησα νὰ τὴν καθησυχάσω.

« Μόνον εἰς τὸν Θεὸν ἔχω πλέον ἐμπιστοσύνην, μ' ἔλεγε, καὶ διὰ τοῦτο παρεκάλεσα τὴν Παναγίαν ἡ ὁποία εἶναι τόσῳ καλὴ, καὶ τὸν ὡραιότερον ἅγιον τοῦ παραδείσου τὸν Γαβριὴλ καὶ τὸν Ἅγιον Ἰωάννην τὸν προστάτην τῆς Μαρέμμης· ἐκεῖ ἐπάνω (μ' ἐδείκνυε τοὺς ἀστέρας) ἐκεῖ ἐπάνω κρίνεται ἡ μοῖρά μου.»

Ἐν ᾧ δ' ἐπλησιάζομεν εἰς τὴν οἰκίαν ἄνθρωπός τις ἐξῆλθεν αὐτῆς, ὁ Καῖσαρ. Ἡ δενδροστοιχία ἦτο παρὰ πολὺ στενὴ ὥστε νὰ δυνηθῇ νὰ ἀποφύγῃ ἡμᾶς· ἐπλησίασε καὶ μὲ φωνὴν ἣν προσεπάθησε νὰ καταστήσῃ γλυκεῖαν·

« Καλὴ ἑσπέρα Σάνδρα, εἶπεν, ὁ Θεὸς νὰ σὲ συνοδεύῃ. » Ἐκείνη δ' ἐβάδισεν εὐθὺ πρὸς τὸν σιδηρουργόν.

« Καῖσαρ, εἶπεν αὐτῷ μετ' ἀλλοκότου σοβαρότητος, εἶδες τὴν μητέρα μου πρὸ ὀλίγου· μὴ ἀπατᾶσαι ὑπὸ τῶν ἐλπίδων της. Ζῶν ἢ νεκρὸς ὁ Πεππῖνος θὰ ἦναι πάντοτε κύριος τῆς καρδίας μου, ἐὰν ὁ Θεὸς δὲν μὲ τὸν ἀποδώσῃ κανένα ἄλλον ἄνθρωπον δὲν θὰ ὑπανδρευθῶ. Θὰ γίνω μοναχὴ τῆς Ἁγίας Κλάρας, καθὼς τὸ ὤμοσα ἀπόψε εἰς τὴν Παναγίαν. Ζήτησε λοιπὸν ἄλλην γυναῖκα καὶ εἴθε ὁ Θεὸς νὰ σὲ τιμωρήσῃ διὰ τὸ κακὸν τὸ ὁποῖον ἔφερες εἰς αὐτὸ τ' ὀσπῆτι!»

Ταῦτα εἰποῦσα διῆλθεν ὑπερηφάνως ἔμπροσθεν τοῦ σιδηρουργοῦ, ὅστις τὴν ἐθεώρει ἔξω ἑαυτοῦ.

« Σάνδρα, ἀνεβόησεν ὁ κύκλωψ, Σάνδρα, τί σ' ἔκαμα; διατί μ' ἀφαιρεῖς τὴν ἐλπίδα; Σὲ ἀγαπῶ καλλίτερα καὶ θὰ σὲ καταστήσω εὐτυχεστέραν παρ' ὅ,τι τὸ παιδάριον ἐκεῖνο!»

ΙΓ'.

Ἡμέρας τινὰς μετὰ ταῦτα κατέλιπον τὸ Φίγλινον· ὁ γέρων μου φίλος μὲ ὡδήγησε ἐπὶ τοῦ baroccio του μέχρι τοῦ Montevarchi, καὶ καθ' ὁδὸν μοὶ ἀπέδειξε τρανώτατα ὅλον τὸ μέγεθος τῆς ἀνακαλύψεώς του. Τῷ ὑπεσχόμην νὰ φυλάξω τὸ μυστικὸν μέχρις οὗ τὸ ὑπόμνημα τοῦτο τὸ τοῦ κόσμου ἀναστατικὸν ἐξεδίδετο ἐν τῇ περιφήμῳ συλλογῇ τῆς Ἀκαδημίας degli Arrabiati, σοφοῦ συλλόγου φιλολόγων ἔχοντος συνεταίρους ἀνὰ πᾶσαν τὴν Εὐρώπην. Ἀπεχωρίσθημεν σφίγξαντες ἀπειράκις τὰς χεῖρας ἀλλήλων, καὶ μυριάκις ὑποσχόμενοι ὅτι θὰ συναντηθῶμεν καὶ ἄλλο ἔτος εἰς Φίγλινον. Καθ' ὁδὸν εἶχα τὸν νοῦν μου εἰς τὴν Σάνδραν καὶ εἰς τὸν Πεππῖνον· οὔτε τῆς Περουσίας τὰ θαυμάσια, οὔτε τοῦ Τερνίου ὁ καταῤῥάκτης, οὔτε ἡ ῥωμαϊκὴ τοῦ Ναρνίου γέφυρα ἠδυνήθησαν νὰ τοὺς ἀπωθήσωσιν ἀπὸ τῆς μνήμης μου· τοὺς ἐτοποθέτουν εἰς ὅλας τὰς τοποθεσίας καὶ ἐφανταζόμην ὅτι τοὺς ἔβλεπα εἰς ἑκάστην στροφὴν τῆς ὁδοῦ· ἀλλὰ φθὰς εἰς Ῥώμην ἐλη-

σμόνησα τὰ πάντα. Ποία σκέψις δὲν σβέννυται ἐνώπιον τοῦ αἰωνίου ἐκείνου πένθους!

ΙΔ'.

Δὲν εἰξεύρω ἂν οἱ Παρίσιοι, ὡς εἶπεν ἡ Κυρία Στάελ, εἶναι ὁ τόπος ὅπου εὐκολώτερον διάγει τις χωρὶς εὐτυχίαν, ἀλλὰ βεβαίως εἶναι τὸ μέρος τοῦ κόσμου ὅπου ἔχει τις ὀλιγώτερον καιρὸν διὰ νὰ σκεφθῇ τοὺς φίλους του. Εἰς τὸν κυκεῶνα ἐκεῖνον συμβάντων, θεαμάτων, τύρβης, ἐργασιῶν, καθηκόντων, αἱ ἡμέραι συνωθοῦσιν ἀλλήλας ὡς τὰ κύματα τοῦ δυτικοῦ ἀνέμου ἐπὶ τῆς ὄχθης συντριβόμενα· τὸ κῦμα σὲ ἀπάγει καὶ δὲν γνωρίζεσαι μεταξὺ τοῦ ἀφροῦ καὶ τοῦ κρότου. Διὰ τὸ πλῆθος τὸ ζητοῦν νὰ διασκεδάσῃ οἱ Παρίσιοι εἶναι ἴσως παράδεισος· διὰ τοὺς ἀγαπῶντας τὴν εἰρήνην, εἶναι πυρά· δὲν ἀναπνέουσι, καίονται μεταξὺ παντὸς εἴδους παθῶν καὶ παντὸς εἴδους ῥρέξεων ἀχαλινώτων. Ὁ ἐξερχόμενος ἐκεῖθεν εἶναι ἐλεύθερος, ἀναλαμβάνει κατοχὴν ἑαυτοῦ, ζῇ!

Ὅθεν μετ' ἀῤῥήτου χαρᾶς ἀνεχώρησα τὸν παρελθόντα Σεπτέμβριον διὰ νὰ ἐπανίδω τὴν ἀγαπητήν μοι Ἰταλίαν, ἀλλ' ἐν ταύτῳ καὶ μετὰ πόσης ἐκπλήξεως! Πρὸ δύο ἐτῶν εἶχον ἀφήσει τὸ Φίγλινον καὶ κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο μόλις ἀντήλλαξα μίαν ἀδιάφορον ἐπιστολὴν μετὰ τοῦ γηραιοῦ μου φίλου!

Ἡ Φλωρεντία μοὶ ἐφάνη εἴπερ ποτὲ ὡραία· ἐλεύθερος, ἠσθανόμην αὐτὴν πατρίδα μου, μοὶ ἐφαίνετο ὅτι οἱ Ῥαφαῆλοι τοῦ Βήματος (Tribune) καὶ τοῦ παλατίου Πίττι ἐμειδίων πρὸς τὴν ἐπάνοδόν μου· ἔδραμα εἰς τὰς Cascine, ἐθαύμασα τὸν πλοῦτον καὶ τὴν κομψότητα τῆς νέας προκυμαίας τοῦ Ἄρνου· ἐθαύμασα ἔτι πλέον τὰ ἔγγραφα τὰ ὁποῖα ὁ ἱππότης Βοναῖνης διέταξε μετὰ τοσαύτης φιλοκαλίας καὶ πολυμαθείας ἐν τῷ ὡραίῳ παλατίῳ τῶν Uffizi. Χάρις εἰς αὐτὸν, χάρις εἰς ὑπουργὸν πεπαιδευμένον (*), ἡ Φλωρεντία ἀνεῦρε τοὺς τίτλους τῆς εὐγενείας της συλλέξασα εὐσεβῶς τὰ μνημεῖα τῆς ἀρχαίας της ἐλευθερίας.

Καί τοι τόσα θέλγητρα μὲ ἔσυρον, δὲν ἔμεινα πολὺ εἰς τὴν Φλωρεντίαν· ἔσπευδα νὰ ἐκπλήξω τὸν ἐφημέριον, εἰς τὸν ὁποῖον δὲν εἶχον ἀναγγείλει τὴν ἐπίσκεψίν μου καὶ εὐτυχὴς ἐπέβην εἰς τὴν ἅμαξαν ὅπως ἐπανέλθω εἰς Φίγλινον.

Εἶναι μεγάλη εὐχαρίστησις νὰ βλέπῃ τις χώραν νέαν, εἶναι ὅμως γλυκυτέρα γοητεία τὸ νὰ ἀναβλέπῃ τόπους ἄλλοτε ἀγαπηθέντας. Ὁ περιηγητὴς καταλείπει μέρος τι ἑαυτοῦ εἰς τὰ δένδρα τῆς ὁδοῦ, καὶ τὴν παρελθοῦσαν ζωὴν δράττει πάλιν ἀνευρίσκων τὰς ἀναμνήσεις του. Μόλις κατέλειπον τὸ San-Donato καὶ ἤδη διηγείρετο ἐν τῇ μνήμῃ μου ἡ τοσοῦτον συγκινήσασα ἡμᾶς τοῦ ἀποχωρισμοῦ σκηνή. Ἐδῶ ὁ Πεππῖνος ἐχαιρέτισεν ἡμᾶς τὸ τελευταῖον· ἐκεῖ κάτω ἡ Σάνδρα ἔῤῥηξε τὴν ἀπηλπισμένην κραυγήν· ἤμην εἰς τὸ βάθος ἐκεῖνο μετὰ τοῦ ἐφημερίου· οὐδὲν ἤλλαξεν· ἡ αὐτὴ τοῦ οὐρανοῦ καλλονὴ, ἡ αὐτὴ τῆς φύσεως ἠρεμία, ἀλλὰ ποῦ ἦσαν τὰ δύο ἐκεῖνα παιδία τὰ ὁποῖα εἶχον λησμονήσει; Ποῖον ὑπῆρξε τὸ τέλος τοῦ μυθιστορήματος τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀρχίσει ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμούς μου;

Ἀκουσίως συνεσχέθην ὑπὸ συγκινήσεώς τινος εἰσερχόμενος εἰς τὸ Φίγλινον, μάλιστα ὅτε ἐντύπησα τὴν πύλην τοῦ ἐφημερίου περιμένων τὴν Μαγδαληνήν. Ξένη ὅμως μοὶ ἤνοιξε. Εὐτυχῶς ὁ γέρων φίλος μου, ἦτο εἰς τὴν οἰκίαν. Διέβην ταχέως τὸν ἀπέραντον πρόδομον καὶ μὴ ἐπιτρέψας νὰ μὲ ἀναγγείλωσι, ἤνοιξα σιγὰ τὴν θύραν τοῦ γραφείου.

Ἐκάθητο ἐκεῖ ἐπὶ τῆς μεγάλης του πολυθρόνας, ἀναγινώσκων τὸν ἀγαπητόν του Ἅγιον Παῦλον καὶ ἔχων τὴν ἤρεμον ἐκείνην ὄψιν τῆς ὁποίας ἡ γαλήνη εἶναι ἀνέκφραστος. Ἀκούσας τὸν κρότον τῶν βημάτων μου, ἤγειρε τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ μ' ἔτεινε τὴν χεῖρα μειδιῶν. Δὲν μ' ἐπέπληξε διὰ τὴν ἐπιστολογραφικήν μου ῥαθυμίαν, τὴν λήθην ταύτην ἣν οὐδόλως εἰς τὴν ξένην γῆν ἐννοοῦσιν· παρεδίδετο ὅλος εἰς τὴν χαρὰν ὅτι μὲ ἔβλεπε καὶ ἤρχισε συνομιλῇ μετ' ἐμοῦ, ὡς εἰ εἴχομεν διακόψει τὴν προτεραίαν συνομιλίαν διακοπεῖσαν πρὸ δύο ἐτῶν.

Ἡ ἀπουσία τῆς Μαγδαληνῆς καὶ τῆς Σάνδρας, ἡ μόνωσις ἣν ἠσθανόμην περὶ ἡμᾶς, τόσῳ μὲ ἀνησύχουν, ὥστε διὰ παντὸς τρόπου ἐζήτουν νὰ μάθω τί ἀπέγειναν οἱ ἀρχαῖοί μου φίλοι· ἀλλ' ὅμως ἐφοβούμην μὴ λυπήσω τὸν φιλοξενοῦντά με διεγείρων λυπηράν τινα ἀνάμνησιν, ὅθεν μόλις μετὰ πολλοὺς δισταγμοὺς κατήντησα νὰ ὁμιλήσω περὶ τοῦ Πεππίνου.

« Ἐνθυμεῖσθε τὸν ἀγαθὸν ἐκεῖνον νέον; μοὶ εἶπεν. Καὶ τῷ ὄντι εἶσθε μεθ' ἡμῶν τὴν ἡμέραν τῆς ἀναχωρήσεώς του εἰς τὴν Μαρέμμην. Πολλὰ συνέβησαν ἔκτοτε, προσέθεσε, καὶ μ' ἐφάνη ὅτι κατέπνιγε στεναγμόν.

— Διηγηθῆτέ με ὅλα, σᾶς παρακαλῶ· μ' ἐσυνειθίσατε νὰ θεωρῶ τὸν οἶκον τοῦτον ὡς εἰδικόν μου· δυστυχεῖ ἢ εὐτυχεῖ, ὅ,τι συμβαίνει εἰς αὐτὸν μ' ἐνδιαφέρει· ἄλλως τε γνωρίζετε ὅτι ἠγάπων τὸν Πεππῖνον.

— Καὶ τὴν Σάνδραν, ὑπέλαβε μειδιῶν· δὲν εἰξεύρω τί ἐλπίδας τῇ εἴχετε δομένας, δὲν ἔπαυεν ὁμιλοῦσα περὶ ἡμῶν. Ἀλλ' ἐνόμιζα ὅτι πρὸ πολλοῦ εἴχετε λησμονήσει ὅλα καὶ ὅτι αἱ χωρικαὶ ἡμῶν ἱστορίαι δὲν ἐνδιέφερον διόλου τοὺς κυρίους τῶν Παρισίων. Ἀκούσατε λοιπὸν τὴν διήγησίν μου.

ΙΕ'.

« Ἐμείναμεν εἰς τὴν ἀναχώρησιν· πολλοὶ μῆνες παρῆλθον χωρὶς νὰ λάβωμεν εἰδήσεις· οἱ χωρικοί μας σπανίως γράφουν καὶ μόλις περὶ τὸ τέλος τοῦ ἔτους μᾶς ἦλθε ἐπὶ παχέως χάρτου γράμμα τοῦ Πεππίνου, ἐπιγεγραμμένον πρὸς ἐμέ· ἀλλ' ἀνοίξας αὐτὸ παρετήρησα ὅτι ἀπετείνετο πρὸς τὴν Σάνδραν. Ὁ τίμιος νέος ἠθέλησε νὰ μὲ καταστήσῃ κριτὴν τῶν αἰσθημάτων του, ἡ δὲ πίστις του ἐμαρτύρει τὴν ἀθωότητα τῆς καρδίας, ὅθεν τὴν ἐφύλαξα. Ἰδοὺ αὐτή.»

Ὁ ἐφημέριος ἔσυρεν ἐκ θυρίδος στακτόχρουν χάρτην ἐπὶ τῆς κεφαλίδος τοῦ ὁποίου πρωτόπειρος χεὶρ εἶχεν ἰχνογραφήσει καρδίαν διατετρυπημένην ὑπὸ τριῶν βελῶν, ἀνεγνώσα δὲ τὰ ἑξῆς· ἦσαν στίχοι ἢ γραμμαὶ ὁμοιοκαταληκτοῦσαι.

«Ἐκ Μαρεμμῶν τῶν Τοσκανικῶν Δεκέμβριος τοῦ 1854.

»Ἐλπὶς τῆς καρδίας μου, ἀνάγνωσε τὸ γράμμα μου.

» Ἀφ' οὗ σὲ ἀφῆκα ὡραία ἰασμὴ τοῦ παραδείσου, ζῶ εἰς θάλασσαν συγχύσεως. Περῶ τὴν ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα ἀνήσυχος καὶ ἀπαρηγόρητος. Ἀλλ' ἐλπίζω ὅτι θὰ ἔλθῃ ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποίαν ἕκαστος θὰ διηγηθῇ τὴν λύπην του. Ἂν καὶ εἶμαι μακράν, Σάνδρα, θέλω νὰ σὲ εἰπῶ ὅτι διὰ σὲ ἐγεννήθην καὶ διὰ σὲ θέλω νὰ ἀποθάνω.

» Διὰ τῆς παρούσης, Σάνδρα, σὲ ἀναγγέλλω ὅτι ὑγιαίνω καὶ ἐλπίζω ὅτι χάριτι θείᾳ καὶ σεῖς εἶσθε ὑγιεῖς. Ἀφ' ὅτου ἀφῆκα τὸν λόφον, ἡ καρδία μου ἤρχισε νὰ στενάζῃ. Πάντοτε εἰς σὲ σκέπτομαι, ἀγαπητή μου, καὶ δὲν ἔχω ἄλλην ἐπιθυμίαν παρὰ νὰ σὲ ἐξαναϊδῶ.

» Ζῶ εἰς τὸ δάσος μόνος καὶ χωρὶς φίλους. Καθ' ἑσπέραν εἰς τὸν ἑσπερινὸν αἰσθάνομαι πόσον ὁ προστάτης εἶχε δίκαιον νὰ μᾶς λέγῃ νὰ προσευχώμεθα διὰ τοὺς ἀπόντας μακρὰν τῆς πατρίδος των. Μή με λησμονῆς εἰς τὰς προσευχάς σου σὺ ἡ ὁποία μ' ἀγαπᾷς· Σάνδρα, δὲν μὲ βαρύνει ἡ μόνωσις μου ἀλλὰ ἡ ἀπουσία σου. Ἆ! ἂν ἠδυνάμην νὰ γίνω πτηνὸν, νὰ ἔχω πτερὰ καὶ νὰ πετάξω, θὰ ἠρχόμην εἰς τὸ παράθυρον ὅπου ἐργάζεσαι καὶ θὰ ἤθελα νὰ μείνω νύκτα καὶ ἡμέραν.

» Ἐλπίζω ὅτι δὲν θὰ λησμονήσῃς τοὺς λόγους τοὺς ὁποίους εἴπαμεν οἱ δύο. Σὲ ὑπεσχέθην ἔρωτα, ὡς εἰξεύρεις, καὶ ὅτι πάντοτε θὰ εἶμαι εἰδικός σου. Ὅταν ἐνθυμοῦμαι τὸ γλυκύτατον πρόσωπόν σου καὶ σκέπτωμαι τὴν εὐτυχίαν τὴν ὁποίαν ἐπιθυμῶ διὰ σὲ, εἶναι τὸ μόνον βάλσαμον τὸ ὁποῖον καταπραΰνει τοὺς σκληροὺς πόνους τῆς καρδίας μου. Ὑγίαινε· σὲ στέλλω χαιρετισμοὺς περισσοτέρους παρ' ὅσα ἄστρα εἶναι εἰς καλοκαιρινὸν οὐρανόν. Ἐλπίζω ὅτι θὰ ἐξαναϊδωμεν ἀλλήλους καθὼς ἐπιθυμῶ. Διπλόνω τὸ χαρτὶ τοῦτο καὶ σὲ λέγω πάλιν ὑγίαινε, ὑγίαινε.

» Ὁ ΠΕΠΠΙΝΟΣ σου »

« Τὸ γράμμα τοῦτο ἀνέδωκεν ὀλίγον θάῤῥος εἰς τὴν Σάνδραν, ἥτις καί τοι ἀγωνιζομένη δυσκόλως ἐκυρίευε τὴν ἀνησυχίαν της καὶ ἔκρυπτεν ἀφ' ἡμῶν τὴν λύπην της. Τῇ παρετήρησα ὅτι ὁ κίνδυνος ἀπεμακρύνετο· ὁ Πεππῖνος εἶχε διέλθει τοὺς πυρετοὺς τοῦ ῥθινοπώρου καὶ εἶχε συνειθίσει εἰς τὸ κλίμα τῆς Μαρέμμης, ὅτι μετ' ὀλίγον θὰ ἐπέστρεφε· πόσους λόγους διὰ νὰ ἔχωμεν πίστιν εἰς τὸν θεὸν, νὰ ἐλπίζωμεν ὅτι ἡ θεία δύναμις θὰ μᾶς ἐπανέδιδε τὸν καλὸν νέον! Ἡ ταλαίπωρος κόρη μὲ ἤκουε μετ' ἀγαλλιάσεως ζωηροτάτης καὶ ἠναγκαζόμην νὰ παύσω τοὺς κινδυνώδεις παραμυθητικοὺς λόγους διὰ νὰ τὴν ἐπιπλήξω διὰ τὴν ἀφροσύνην της· τὴν ἐδίδασκα ὑπακοὴν καὶ ὑπομονήν· ἀλλ' ἐνδομύχως πόσον ἐσυγχώρουν τὴν ἀσθένειαν της, ἐγὼ γέρων, αἰσθανόμενος ἀνησυχίαν διὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ ὀρφανοῦ, τὸ ὁποῖον εἶχα περιθάλψει, καὶ παρακαλῶν καθ' ἑκάστην τὸν θεὸν νὰ μᾶς ἐπαναφέρῃ τὸ παιδίον τὸ ὁποῖον ἐλαφρότατα σκεφθεὶς ἀφῆκα ν' ἀναχωρήσῃ!

ΙΓ'.

» Τὴν πρώτην Μαΐου ἑορτάζουν οἱ νέοι ἡμῶν· ὅλοι οἱ νεανίαι τρέχουσιν εἰς τὴν πόλιν, διανέμουσιν ἄνθη εἰς τὰς κυρίας των καὶ χαιρετίζουσιν αὐτὰς δι' ἀτμάτων Ἦτο σκληρὰ ἡμέρα διὰ τὴν Σάνδραν ἥτις ἔμενε μόνη καὶ μελαγχολικὴ μεταξὺ τῆς γενικῆς χαρᾶς. Ἔκτοτε κατελήφθη ὑπὸ στενοχωρίας τὴν ὁποίαν δὲν ἐλάμβανε πλέον τὸν κόπον νὰ κρύπτῃ· τὴν ἔβλεπον ἀκαταπαύστως καταβαίνουσαν εἰς τὴν ἄκραν τῆς δενδροστοιχίας ἐπ' ἐλπίδι ν' ἀπαντήσῃ συνοδίαν τινὰ ἐπανερχομένην ἐκ τῶν Μαρεμμῶν· ἀλλ' οἱ ἡμέτεροι χωρικοὶ δὲν ὑπάγουσι συνήθως ἐκεῖ· οἱ ἄνδρες τῆς Πιστοΐας τῆς Λούκας καὶ τῆς Σιέννης ἀπληστότεροι κέρδους ἐπιδίδονται εἰς τὰ φονικὰ ἐκεῖνα ἐπιχειρήματα. Ὁ Μάϊος παρῆλθε ἐν ματαίᾳ προσδοκίᾳ. Ἑκάστη πρωΐα περιεμένομεν νὰ μᾶς ἀποδώσῃ τὸν Πεππῖνον, καθ' ἑκάστην δ' ἑσπέραν ἐλέγομεν ἕκαστος καθ' ἑαυτὸν ὅτι θὰ φθάσῃ τὴν ἐπιοῦσαν. Ὁ Ἰούνιος εἶναι τὸ τελευταῖον ὅριον τῆς ἐπανόδου· ὁ Ἅγιος Ἰωάννης, κατὰ τὴν παροιμίαν, παρηγορεῖ τὰς καρδίας ἐπαναφέρων εἰς τὸν οἶκον τοὺς τελευταίους ἀπόντας. Κἀμμία εἴδησις! Ἡ Σάνδρα ὠχρία καὶ ἔῤῥιπτε πρὸς ἡμᾶς βέμματα, τῶν ὁποίων δὲν ἠδυνάμην νὰ ὑπομείνω τὴν ἄφωνον μορφήν. Ἡ ἀνησυχία της μετεδόθη καὶ εἰς ἐμὲ· δὲν ἠδυνάμην ν' ἀναχωρήσω εἰς τὴν Μαρέμμην, ἀλλ' ἐγίνωσκα ὅτι ὁ σύντροφος τοῦ Πεππίνου ἦτο ἐκ Σιέννης· κατά τινα λοιπὸν τῶν εἰς Φλωρεντίαν ἀποδημιῶν μου, ἐπέβην εἰς τὴν ἀτμάμαξαν καὶ ὑπῆγα ζητῶν τὸν Ὑάκινθον εἰς τὴν πατρίδα του.

» Δὲν ὑπῆρξε πρᾶγμα εὔκολον ἡ ἀνακάλυψις τοῦ ἀνθρακοποιοῦ· τέλος μὲ ἔδειξαν τὴν κατοικίαν του εἴς τινα συνοικίαν τῆς πόλεως. Ἰδών με ἀνεσκίρτησε

(*) Τὸν Κ. Βαλδασσερόνην.

καὶ ἀπέστρεψε τὴν κεφαλὴν ὅπως ἀποφύγῃ τὴν ἀναγνώρισιν· ἐπορεύθην κατ' εὐθεῖαν πρὸς αὐτὸν καὶ τὸν ἠρώτησα τί ἔκαμε τὸν ἐξάδελφόν του!

« Κακαὶ εἰδήσεις, πάτερ μου, μοὶ εἶπε, κακαὶ εἰ-
» δήσεις. Ἔσφαλα παραλαβὼν τὸ παιδίον ἐκεῖνο εἰς
» τὴν Μαρέμμην. Ἐκράτησε καλὰ μέχρι τοῦ Μαΐου
» περίπου, ἀντέσχε εἰς τὸν πρῶτον ἥλιον καὶ εἰς
» τὰς πρώτας βροχάς, ἀλλὰ τέλος ἡ θέρμη τὸν κατ-
» έλαβε καὶ...»

Ὁ Ὑάκινθος ἐστάθη ὑψώσας τοὺς βραχίονας·

« Τοὐλάχιστον δὲν ἀπέθανε! ἀνέκραξα.

« — Τὶς εἰξεύρει; ἀπεκρίθη ὁ ἀνθρακοποιός. Πι-
» στεύω ὅτι ὅλα ἐτελείωσαν. Ὁ ταλαίπωρος νέος εἶ-
» χε πολὺ θάῤῥος· ἠθέλησε νὰ ἀντισταθῇ δεκαπέντε
» ὁλοκλήρους ἡμέρας, ἀλλ' ἡ θέρμη εἶναι κακὸν
» ζῶον, δὲν τὴν καταβάλλει τις εὔκολα. Ἠναγκά-
» σθην νὰ τὸν φορτώσω εἰς ἓν ἄλογον καὶ νὰ περι-
» πατήσω τρεῖς ἡμέρας διὰ νὰ τὸν φέρω ἀναίσθητον
» εἰς τὸ νοσοκομεῖον τοῦ Γροσσέττου· ἐκεῖ συνῆλθεν
» ὀλίγον καὶ μ' ἔδωκε τὸ ἀργυροῦν τοῦτο δακτυ-
» λίδιον, τὸ δακτυλίδιον τῆς μητρός του, δι' ἐκεί-
» νην τὴν ὁποίαν εἰξεύρετε. Τὴν ἠγάπα πολὺ, καὶ
» σὲ ἐπίσης, προστάτα, σὲ ἠγάπα, διότι καθ' ἑσπέ-
» ραν μὲ ἐπανελάμβανεν ὅτι, ἂν σὲ ἤκουον, ὅλα θὰ
» ἔβαινον κατ' εὐχήν. Τέλος κατελήρθη ὑπὸ παρα-
» φροσύνης, ὁ δὲ ἰατρὸς μοὶ εἶπεν ὅτι ὀλίγαι ἦ-
» σαν αἱ ἡμέραι τοῦ ἀσθενοῦς· δὲν ἠδυνάμην νὰ
» μείνω εἰς Γροσσέττον· ἡ θέρμη μὲ ἀπεδίωξε ἀπὸ
» τὴν Μαρέμμην, ἰδοὺ ὅλα. Καὶ νὰ εἰξεύρω ὅτι ἐγὼ
» ἐσκότωσα τὸν συγγενῆ μου, τὸν φίλον μου! »
προσέθηκε ῥίψας τὸ σκιάδιόν του κατὰ γῆς καὶ ἐκ-
ριζώσας σωρὸν τριχῶν τῆς κεφαλῆς του.

« Διατί νὰ μὴ μᾶς γράψῃς; διατί νὰ μὴ μᾶς ἀ-
ποδώσῃς τὸ δακτυλίδιον τοῦτο;

« — Δὲν ἐτόλμησα. Διὰ νὰ σᾶς φέρω τὸ δακτυ-
» λίδιον τοῦτο θὰ ἔπρεπε νὰ εἰσέλθω εἰς τὸν οἶκόν
» σας βρεγμένος εἰς τὸ αἷμα τοῦ Πεππίνου· νὰ σᾶς
» τὸ στείλω, θὰ ἔστελλα τὸν θάνατον εἰς τὴν κόρην
» ἐκείνην. Διὰ τὸν ἑαυτόν του ἔχει κἀνεὶς θάῤῥος,
» ἀτενίζει ἀφόβως τὸν θάνατον· ἀλλὰ νὰ ὑπάγω νὰ
» εὕρω μίαν ἀθῶαν νέαν καὶ νὰ τῆς ἐμπήξω τὴν
» μάχαιραν εἰς τὸν λάρυγγα, ἐφοβήθην. »

» Ἔλαβον τὸ δακτυλίδιον καὶ ἐπανῆλθον εἰς Φίγ-
λινον. Καθ' ὁδὸν διενοήθην πῶς νὰ προετοιμάσω τὴν
βαπτιστικήν μου εἰς τὴν ἀπώλειαν τοῦ μόνου ἀγα-
θοῦ τὸ ὁποῖον τῇ ἔμενε ἐπὶ τῆς γῆς, τῆς ἐλπίδος·
ἀπεφάσισα νὰ συνεννοηθῶ μετὰ τῆς Μαγδαληνῆς. Ἐ-
φθασα ἀργὰ, ἡ Μαγδαληνὴ μὲ ἐπερίμενε πάντοτε· μὲ
ἔμενε λοιπὸν ὅλη ἡ νὺξ διὰ νὰ κανονίσω τὴν διαγω-
γήν μου ἐκτύπησα καὶ μὲ ἤνοιξεν ἡ Σάνδρα. Ὑψώσασα
δὲ τὸν φανὸν εἰς τὸ πρόσωπόν μου, ὠπισθοδρόμησε
περίφοβος.

« — Τί ἔχεις, νοννέ; ἀνέκραξε· δὲν εἶς ἄῤῥωστος;
ὄχι. Ἀ! νοννὲ, ἀπέθανε! »

« Τῇ διηγήθην ὅλα. Κατελήρθη δ' ὑπ' ἀπελπισίας,
κραυγῶν, σπασμῶν, δακρύων· τὴν ἀφῆκα νὰ κλαύσῃ
μόνοι ἐκεῖνοι προσπαθοῦσι νὰ παρηγορήσωσιν,
ὅσοι ποτὲ δὲν ἠσθάνθησαν λύπην, ὅσοι δὲν γνωρίζουν
ἐκ πείρας πόσον ἑκάστη ἀνθρωπίνη λέξις ἀδυνατεῖ νὰ
καταπραΰνῃ καρδίαν τρεφομένην ὑπὸ τοῦ πόνου της
καὶ μὴ θέλουσαν νὰ τῇ ἁρπάσωσι τὸ μόνον ἐναπομέ-
νον εἰς αὐτὴν ἀγαθόν. Συνέκλαυσα μετ' αὐτῆς καὶ
τοῦτο μόνον τὴν παρεκάλεσα μετὰ ὥραν ὁλόκληρον
δακρύων, νὰ προσευχηθῇ μετ' ἐμοῦ καὶ νὰ εὐχηθῇ
εἰς τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῆς ψυχῆς ἐκείνου τὸν ὁποῖον ἠ-
γάπησε.

» Μὲ ἀφῆκεν αὐτὴ πρώτη, λέγουσα ὅτι εἶχε ἀνά-
γκην ἀναπαύσεως καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸ δωμάτιόν της
χωρὶς νὰ ἐξυπνίσῃ τὴν μητέρα της, ἥτις τὴν εὗρε
τὸ πρωὶ γονυπετῆ, ἔχουσαν τοὺς ὀφθαλμοὺς ξη-
ροὺς καὶ τὴν μορφὴν ἀγριωπόν.

ΙΖ'.

» Αὐτὴν ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἕκαστος ἀνέλαβε τὰς
ἐργασίας του χωρὶς νὰ εἴπῃ τίποτε. Ἡ Μαγδαληνὴ,
πρὸ παντὸς ἄλλου καλὴ μήτηρ, ἠσθάνετο ὅτι πᾶς
λόγος ἦτο ἐπικίνδυνος· ἡ Σάνδρα ἔκρυπτε τὴν λύ-
πην της τοὐλάχιστον ἐμοῦ παρόντος καὶ μὲ περι-
έβαλλε διὰ θωπειῶν καὶ περιποιήσεων. Ἐὰν ξέ-
νος τις εἰσήρχετο εἰς τὴν οἰκίαν ἡμῶν θὰ ἐζήλευε τὴν τάξιν καὶ τὴν εἰρήνην αὐτῆς· οὐδὲν εἶχεν ἀλλάξει· μόνον περισσοτέρα τις σιγὴ καὶ βαθυτέρα ἢ ἄλλοτε γαλήνη ὑπῆρχε. Ἀλλὰ βλέπων τὴν ἀδιαφορίαν τῆς Σάνδρας καὶ τὸν τρόπον μεθ' οὗ ἔβλεπε συχνάκις τὸ δακτυλίδιον τὸ ὁποῖον ἐφόρει εἰς τὸν δάκτυλόν της, δὲν ἠδυνάμην ν' ἀπατηθῶ περὶ τῆς δυστυχίας της. Ἡ λύπη εἶναι ὡς κρυφία τις θρησκεία· οἱ μὲν εὐτυχεῖς τοῦ κόσμου τούτου οὐδὲν μαντεύουσιν· ὅσοι ὅμως ὑπέφεραν ἀναγνωρίζουσιν ἀλλήλους καθὼς οἱ πρῶτοι χριστιανοί· ἀρκεῖ εἰς αὐτοὺς ἓν βλέμμα, μία λέξις.

» Ἐναντίον ὅσων μοὶ εἶπεν ὁ Ὑάκινθος, ἡ Σάνδρα ἐτήρει ὑπόλοιπόν τινα ἐλπίδα, ὡς καὶ ἐγὼ αὐτός. Ἔγραψα εἰς τὸ Γροσσέττον· μοὶ ἀπήντησαν δὲ ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ Πεππίνου δὲν ἦτο ἐγγεγραμμένον εἰς τοὺς νεκρικοὺς καταλόγους, ἀλλ' ὅτι καθ' ἡμέραν εἰσήρχοντο εἰς τὸ νοσοκομεῖον πυρέσσοντες ἐν παραφροσύνῃ καὶ ἀπέθνησκον χωρὶς νὰ γίνωσιν οὔτε τὸ ὄνομα οὔτε ἡ πατρίς των γνωστά. « Τὸν Μάϊον ἐχάσαμεν πολλοὺς κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, » προσέθετεν ἡ ἐπιστολή· « δὲν ὑπάρχει πλέον κἀνεὶς εἰς τὸ νοσοκομεῖον·
» ἐὰν ὁ Πεππίνος, περὶ οὗ λέγετε, δὲν ἐπανῆλθεν εἰς
» τὴν χώραν του, ἔστε βέβαιοι ὅτι δὲν ὑπάρχει
» πλέον. » Οὕτως ἐσβέσθη ἡ τελευταία ἐλπίδος λάμψις, καὶ ἡ Σάνδρα ἐπενθηφόρησε διὰ τὸν ἀγαπητόν της.

» Ὅταν ἦναί τις δεκαοκτὼ ἐτῶν δὲν ὑπάρχει αἰώνιον πένθος· ἡ ζωὴ εἶναι τόσον ἰσχυρὰ κατ' ἐκείνην τὴν ἡλικίαν, ὥστε παρασύρει καὶ κατακυριεύει ἡμᾶς καὶ ἄκοντας. Ἡ Σάνδρα, παρασυρθεῖσα ὑπὸ τῶν φίλων της, ἐπανῆλθεν εἰς τὰς ἑσπερινὰς συναναστροφάς. Οἱ ἡμέτεροι χωρικοὶ εἶναι καλοὶ καὶ φιλάνθρωποι· ἂν δὲν παρεμύθησαν τὴν ταλαίπωρον καὶ πενθοῦσαν κόρην, τοὐλάχιστον προσεπάθησαν νὰ τὴν διασκεδάσωσιν. Ἀπέφευγε πάντοτε τὰς περὶ τοῦ Πεππίνου ὁμιλίας, καὶ μετ' ὀλίγον ἔπαυσαν νὰ ἐγγίζωσι τὴν αἱμοσταγῆ ἐκείνην πληγὴν, ὥστε κατὰ τὸ φαινόμενον ὅλα ἐτελείωσαν.

» Κατὰ τὰ μέσα τοῦ Αὐγούστου ἐγίνετο γάμος εἰς τὸ Φίγλινον. Σύντροφός τις τῆς Σάνδρας ἐνυμφεύετο. Περιέμενε δὲ νὰ παρασταθῇ εἰς τὴν ἑορτὴν ταύτην ἡ παιδική της φίλη καὶ ἐγώ. Ὁ γαμβρὸς ἦτο *κολλίγας* μου, ὅθεν ἡ παρουσία μου ἦτο ἀναγκαία· ἂν δὲν ὑπήγαινα θὰ δυσηρέστουν καὶ θὰ προσέβαλλον τοὺς καλοὺς ἐκείνους ἀνθρώπους. Διὰ πολλῆς τρυφερότητος καὶ παρεμβαλοῦσα τὴν ἐξουσίαν μου ἡ Μαγδαληνὴ κατέπεισε τὴν κόρην της νὰ μὲ συνοδεύσῃ. Πρό τινος καιροῦ ὁ Καῖσαρ περιεφέρετο περὶ τὴν οἰκίαν καὶ μοὶ φαίνεται ὅτι πολλάκις ἡ Μαγδαληνὴ ἐμέμφετο ἑαυτὴν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ὅτι δὲν ἐλυπεῖτο ἀρκετὰ διὰ τὸν θάνατον τοῦ Πεππίνου.

» Τὴν ἡμέραν τοῦ γάμου καὶ τὴν ὥραν τοῦ γεύματος κατέβην εἰς τὸ Φίγλινον. Αἱ δύο γυναῖκες εἶχαν μείνει ὀπίσω διὰ νὰ κλείσουν τὰς θύρας τῆς οἰκίας, ὅτε ἐν τῷ μέσῳ τῆς δενδροστοιχίας ἐπαίτης μ' ἐπλησίασεν. Ἀλλ' ἐπαίτης εἶναι πρᾶγμα πολὺ κοινὸν ἐν Ἰταλίᾳ, ὥστε νὰ προσέξῃ τις εἰς αὐτόν. Διεῖδα ῥάκην, λάσπην, πρόσωπον ὠχρὸν καὶ ἐξογκωμένον· ἔλαβα μερικὰ grazie καὶ τὰ ἔῤῥιψα εἰς τὸ σκιάδιον τοῦ ἐπαίτου λέγων αὐτῷ· « Φίλε μου ἔξελθε ἀπ' ἐδῶ·
» ἂν ἦσο τοῦ τόπου ἄνθρωπος, θὰ εἴξευρες ὅτι δὲν
» ἐμβαίνουν εἰς τὴν δενδροστοιχίαν. » Ἐκεῖνος δὲ μὲ ἐχαιρέτισε διὰ τῆς χειρὸς καὶ, ἐπειδὴ δυσκόλως ἐβάδιζε συρόμενος ἐπὶ ξύλου, διῆλθα ἔμπροσθέν του.

» Ἅμα ἐξελθὼν εἰς τὴν ὁδὸν ἐστράφην διὰ νὰ παρατηρήσω ἂν ἡ Σάνδρα καὶ ἡ μήτηρ της ἤρχοντο. Ὁ ἐπαίτης εἶχεν ἐξέλθει, στηριχθεὶς δ' ἐπί τινος στήλης τοῦ πυλῶνος καὶ ἔχων τὸ πρόσωπον ἐστραμμένον πρὸς τὴν οἰκίαν περιέμενεν ἀναμφιβόλως νέαν ἐλεημοσύνην. Ἡ Σάνδρα ἤρχετο τρέχουσα καὶ τῇ ἔκαμνα σημεῖον νὰ σπεύσῃ, ὅτε, ἐν ᾧ διέβαινεν, ὁ ἐπαίτης τῇ ἔτεινεν ἱκετευτικὴν χεῖρα· σχεδὸν δ' ἐν ταὐτῷ ὠλίσθησε παρὰ τὸν τοῖχον, καὶ τὸ σκιάδιόν του ἐκυλίσθη κατὰ γῆς, ἡ κεφαλή του ἔκλινεν ἐπὶ τοῦ στήθους, αὐτὸς δὲ ἀνέπεσε βαρέως ἐπὶ τοῦ λιθοστρώτου ἐδάφους. Ἡ Σάνδρα ἔῤῥηξε φοβερὰν κραυγὴν καὶ ἐῤῥίφθη παράφορος ἐπὶ τοῦ ἐπαίτου.

« Αὐτὸς εἶναι! ἐκραύγαζεν, εἶναι ὁ Πεππίνος μου! Ὁ δυστυχὴς ἤρχετο ἐδῶ διὰ νὰ ἀποθάνῃ! Βοήθειαν βοήθειαν! νοννέ, ἀπέθανε! »

» Ἔκυψα πρὸς τὸν δυστυχῆ ἐκεῖνον καὶ ἀδύνατον νὰ τὸν ἀναγνωρίσω. Δὲν φαντάζεσθε ποῦ καταντᾷ τὰ θύματά του ὁ πυρετὸς τῶν Μαρεμμῶν· εἶναι ἡ τρομερωτάτη τῶν δηλητηριάσεων. Ὁ Πεππῖνος ἦτο κατάψυχρος, οἱ διανεῳγμένοι ὀφθαλμοί του δὲν εἶχον βλέμμα, ὡς οἱ ὀφθαλμοὶ τεθνεῶτος· ἐπὶ τοῦ ἀπεξηραμένου αὐχένος του οἱ τῆς ἀρτηρίας κτύποι ἐφαίνοντο· ἡ καρδία μου ἦτο περίλυπος. Ἀνηγείραμεν τὸν λειποθυμημένον ἔτι ἐκεῖνον Λάζαρον καὶ τὸν ἐφέραμεν εἰς τὸν οἶκον· μετ' οὐ πολὺ ἡτοιμάσθη μία κλίνη, βοηθούμενος δ' ὑπὸ τῆς Μαγδαληνῆς ἀπεγύμνωσα τὸν Πεππῖνον ἀπὸ τῶν ῥακῶν του καὶ ἔπλυνα τὸ πτῶμα ἐκεῖνο. Ἦτο ἀκατανόητον πῶς ἐσύρθη μέχρι τοῦ Φιγλίνου εἰς τὴν ἀλγεινὴν καὶ ἐξηντλημένην ἐκείνην κατάστασιν.

» Ἔκειτο ἀναίσθητος· ἡ Μαγδαληνὴ ἐπνίγετο· ἡ Σάνδρα γονυπετὴς παρὰ τὴν κλίνην διεῤῥήγνυτο εἰς ὀλοφυρμοὺς, ἐγὼ δ' ἀνέμενον τὴν ἀγωνίαν, ὅτε ὁ ταλαίπωρος συνῆλθεν εἰς ἑαυτόν. Ἤνοιξε πεπλανημένους ὀφθαλμοὺς καὶ δι' ἐσβεσμένης φωνῆς ἐκάλεσε τὴν Σάνδραν. Ἡ ταλαίπωρος κόρη ἠγέρθη ἔνδακρυς·

« Ναὶ, ἀγάπη μου, ἰδοὺ ἐγώ.

« — Πλησίασε, » εἶπεν ἐκεῖνος καὶ ἐπλησίασεν εἰς αὐτόν.

« — Σὺ εἶσαι τῷ ὄντι, καλέ μου Πεππῖνε;

« — Ναὶ ἐγὼ τῷ ὄντι εἶμαι, » ἐψιθύρισε καὶ ἤρχισε νὰ κλαίῃ.

» Πλησιάσας εἰς τὸν ἀποθνήσκοντα, τῷ εἶπα ὅτι ἔπρεπε νὰ σιωπήσῃ καὶ νὰ μείνῃ ἥσυχος· ὅτι μόνον ἐπ' αὐτῷ τῷ ὄρῳ θὰ ἄφινα τὴν Σάνδραν πλησίον του. Μ' εὐχαρίστησε δι' ἐπιλειπούσης φωνῆς καὶ δὲν ἐκινήθη πλέον. Ἂν καὶ δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ στραφῇ εἰς τὴν κλίνην του, ἠκολούθει διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ὅλα τὰ κινήματα τῆς ἐρωμένης του, ὁσάκις δ' αὐτὴ τὸν ἔβλεπε, τῷ ἤρχοντο χονδρὰ δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμούς. Ἡ δὲ Σάνδρα μὴ δυναμένη νὰ ὑποστῇ τὴν θέαν τοῦ Πεππίνου, ἐβύθιζεν εἰς τὸ στόμα της μανδύλιον διὰ νὰ πνίξῃ τὴν ἀπελπισίαν της.

» Ὁ ἰατρὸς τὸν ὁποῖον εἶχα προσκαλέσει, ἐλθὼν ηὔξησε τὰς ἀνησυχίας ἡμῶν· ἀνένευσε σοβαρῶς καὶ εἶπεν ὅτι τὸ πρᾶγμα ἀπῄτει πολλὰς ἡμέρας. Ὁ δὲ Πεππῖνος, ὅστις ἀνεγίνωσκε τὴν τύχην του εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ἰατροῦ, μ' ἐκάλεσε πλησίον του.

« Προστάτα, μοὶ εἶπε, πρέπει ν' ἀποθάνω;

« — Φίλε μου, εἶσαι νέος, ἀπεκρίθην, καὶ ὁ θεὸς
» εἶναι πλήρης ἐλέους· ἀλλ' ὅταν ἀσθενῇ τις εἶναι
» πάντοτε καλὸν νὰ παρασκευάζεται διὰ νὰ ὑπάγῃ
» ἐνώπιόν του.

« — Προστάτα, εἶπε δι' ἐσβεσμένης φωνῆς, τώρα ὅπου τὴν εἶδα, εἰμ' ἕτοιμος.

«— Ὄχι, δὲν θ' ἀποθάνῃς! » ἀνέκραξεν ἡ Σάνδρα τὴν ὁποίαν δὲν εἶχον δυνηθῆ ν' ἀπαγάγωσιν ἐκεῖθεν, « δὲν θὰ μ' ἀφήσῃς Πεππίνέ μου, σὺ τὸν ὁποῖον ἀ» γαπῶ! Ὁ θεὸς θὰ μᾶς λυπηθῇ! Νοννὲ, προσέθηκε, » σὲ ἔχω μάρτυρα, σὲ, ἄνθρωπον τοῦ θεοῦ. Πεππίνε, » ἔχω ἐδῶ τὸ δακτυλίδιόν σου, εἶμαι σύζυγος καὶ » δούλη σου· θέλω νὰ μᾶς στεφανώσουν, διὰ νὰ ἔχω » τὸ δικαίωμα νὰ σὲ περιποιοῦμαι καὶ θὰ σὲ σώσω. » Ἐγὼ εἴμ' αἰτία τῆς ἀσθενείας σου. Ἐγὼ θὰ σὲ ἰα» τρεύσω ».

» Ἦτο παρὰ πολὺ διὰ τὸν Πεππῖνον· ἐμειδίασε κλαίων, ἠθέλησε νὰ ὁμιλήσῃ καὶ ἐλειποθύμησεν.

ΙΗ'.

» Ἡ Σάνδρα δὲν ἦτο κοινὴ νέα. Ἔχουσα τὴν καρδίαν τρυφερωτέραν τῆς Μαγδαληνῆς, δὲν εἶχεν ὅμως καὶ ὀλιγώτερον ἰσχυρὰν θέλησιν· ἡμέρας τινὰς μετὰ ταῦτα ἐνυμφεύθη τὸν θνήσκοντα. Ἐγένετο δούλη του, ὡς αὐτὴ εἶχεν εἰπεῖ, διὰ πολλῶν δὲ φροντίδων καὶ πολλοῦ ἔρωτος τὸν ἔσωσε. Ἡ εὐτυχία καὶ ἡ νεότης εἶναι ἰατροὶ ἰσχυρότεροι καὶ τῶν ἀνθρώπων· ὁ Πεππῖνος ἀνέλαβε βραδέως καὶ μετὰ πολλὰς ὑποτροπὰς, ἀλλὰ τέλος ἡ θέρμη ἐνικήθη· τρεῖς μῆνας μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του, περιεπάτει εἰς τὸν κῆπον στηριζόμενος εἰς τὸν βραχίονα τῆς γυναικός του καὶ μᾶς διηγεῖτο διὰ ποίου θαυμασίου θάρρους, πάντοτε καταδιωκόμενος ὑπὸ τοῦ πυρετοῦ καὶ πάντοτε πλησιάζων ν' ἀποθάνῃ, ἐσύρθη ἐπὶ τέσσαρας μῆνας ἀπὸ νοσοκομείου εἰς νοσοκομεῖον, ἀπὸ καλύβης εἰς καλύβην, παλαίων κατὰ τῆς παραφροσύνης καὶ τῆς ἐνδείας, μίαν μόνην σκέψιν ἔχων, νὰ ἐξαναΐδῃ τὴν Σάνδραν καὶ νὰ ἀποθάνῃ εἰς τοὺς πόδας της. Μετὰ πόσης χαρᾶς ὡμίλει περὶ τῶν παρελθουσῶν ταλαιπωριῶν του! μετὰ ποίας συμπαθείας τὸν ἠκούαμεν! Εἶχε σκληρῶς τυραννηθῆ, ἀλλ' ἰατρεύθη καὶ ἠγαπᾶτο. Ὁ Θεὸς, ἐπανελάμβανεν ἀδιακόπως, τὸν εἶχε μεταχειρισθῆ ὡς ἄσωτον υἱὸν, καὶ δὲν τὸν ἐδοκίμασεν εἰμὴ διὰ νὰ τὸν καταστήσῃ εὐτυχέστερον.

— Εἶναι βεβαίως γλυκύτατον τέλος διὰ τὸν Πεππῖνον καὶ τὴν Σάνδραν, εἶπον πρὸς τὸν ἐφημέριον· ἀλλὰ σεῖς, φίλε μου, ἐθυσιάσθητε καθὼς πάντοτε· ἡ ἄφρονται ἐκείνη νεολαία σᾶς ἀφῆκε, χαίρεται κάπου τὸν ἔρωτά της, ἐν ᾧ ὑμεῖς ἰδοὺ εἶσθε μόνος κατὰ τὴν γεροντικήν σας ἡλικίαν, ἐγκαταλελειμμένος ὑπ' ἐκείνων τοὺς ὁποίους κατευεργετήσατε.

— Πῶς τρέχετε, σεῖς τὰ γαλλικὰ κεφάλια! μοὶ εἶπεν ὁ ἀγαθὸς ἐφημέριος. Περὶ τίνων θυσιῶν ὁμιλεῖτε; Δησμονεῖτε πάντοτε ὅτι ὑπάρχει ἐκεῖ ἐπάνω πατὴρ καὶ φίλος διατάξας τὴν εὐτυχίαν μας ἐν τῷ καθήκοντι καὶ μετρῶν τὸν ἄνεμον εἰς τὸ δέρμα τοῦ προβάτου. Βεβαίως ἤμην ἐμπεριδευμένος διὰ τὸν Πεππῖνον· οὔτε ἀρκετὰ πλούσιος ἤμην διὰ νὰ τὸν ἀποκαταστήσω, οὔτε ἤθελα νὰ τὸν κάμω ὑπηρέτην· ἡ θεία πρόνοια διώρθωσεν ὅλα. Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Πεππίνου, καὶ μάλιστα μετὰ τὴν ἐπάνοδόν του, ὁ Καῖσαρ ὑπεβλέπετο ἐν Φιγλίνῳ καὶ ἤθελε διὰ τοῦτο ν' ἀναχωρήσῃ. Εὗρεν εἰς Ἄρεζον (Arezzo) μεγαλείτερον σιδηρουργεῖον, καὶ, ὡς λέγεται, γάμον συμφέροντα. Ὁ πατήρ του, ἄνθρωπος ἐπιτήδειος πλουτήσας εἰς *κολλιγίαν* τῆς ὁποίας τὸ ἕτερον ἥμισυ μὲ ἀφίνει πτωχὸν, ὁ πατήρ του ἠθέλησε νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ· ἐνοικίασεν ἐκεῖ ἔπαυλιν μεγαλειτέραν τῆς ἐδικῆς μου, ὥστε ὁ Πεππῖνος ἔγεινε *κολλίγας* μου (*). Ἐξώδευσα μὲν ὀλίγα πρὸς τοῦτο, διὰ τὴν πρώτην ἐγκατάστασιν εἰς τὴν ὁποίαν δὲν ἤρκουν οἱ πόροι τοῦ ταλαιπώρου νέου, ὁ δὲ παλαιὸς *κολλίγας* δὲν εἶχε καλομεταχειρισθῆ τὰς γαίας τὰς ὁποίας κατέλειπε· ἀλλὰ καὶ ἡ Σάνδρα ἦτο βαπτιστική μου. Ἐσκόπευα πάντοτε νὰ τὴν προικίσω. Ὁ Πεππῖνος εἶναι τίμιος ἄνθρωπος, ἡ Σάνδρα καλὴ οἰκοδέσποινα, ἡ Μαγδαληνὴ, ἥτις τοῖς ἠκολούθησε, τοὺς ἐπιβλέπει ἀμφοτέρους· ἡ συγκομιδή μου θὰ κερδήσῃ καὶ ἤδη ἐφέτος οἱ μεταξοσκώληκες ἐπέτυχαν.

— Δηλαδὴ ἐδώκατε τὸν λαμπρόν σας κοκκουλόσπορον εἰς τὸν Πεππῖνον καὶ ἐμοιράσατε τὸ πρᾶγμά σας μὲ αὐτόν.

— Ἦτο δίκαιον, ἀπεκρίθη ὁ ἐφημέριος, ἀφ' οὗ αὐτὸς ἔδιδε τὸ φύλλον. Ἐὰν ἐβλέπετε μὲ πόσην ζέσιν αἱ δύο γυναῖκες ἐφρόντισαν τὴν ἀνατροφὴν τῶν σκωλήκων! Ἔλθετε νὰ σᾶς δείξω τὸν κοκκουλόσπορον τοῦ προσεχοῦς ἔτους· θὰ ἰδῆτε ἂν ἡ ἀσθένεια εἰμπορεῖ νὰ προσβάλῃ γένος τόσον εὔρωστον.

— Ἀγαπητέ μοι ἀγρονόμε, εἶπον, θὰ καταχαρῶ ἐὰν ἰδῶ τὸν κοκκουλόσπορόν σας, ἀλλ' ἐπιθυμῶ πολὺ ἐπίσης νὰ ἴδω καὶ τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ὁποίους κατεστήσετε εὐδαίμονας. Ὁ περιηγητὴς ἔχει διπλῆν τὴν εὐχαρίστησιν ὅταν ἀνευρίσκῃ τὸ μειδίαμα τῶν φίλων του.

— Αἴ λοιπόν, ὑπέλαβεν ὁ ἐφημέριος, ἂς ὑπάγωμεν νὰ γευματίσωμεν εἰς αὐτῶν· ἐν ταὐτῷ θὰ σᾶς δείξω τὴν ἔπαυλιν τὴν ὁποίαν δὲν γνωρίζετε. Στέλλω ἓν παιδὶ διὰ νὰ τοὺς προειδοποιήσῃ, ἡμεῖς δ' ἐπεκτείνομεν ὀλίγον τὸν περίπατόν μας καὶ γευματίζομεν ὡς χωρικοί. Λάβετε τὸ σκιάδιόν σας· ἂς ἰδῶμεν ἂν καὶ ἐφέτος, ὅσον γέρων καὶ ἂν εἶμαι, δὲν θὰ σᾶς κουράσω περιπατῶν.

ΙΘ'.

Μετὰ δύο ὥρας περιπάτου καὶ ὁμιλίας, ὁ ἐφημέριος μοὶ ἔδειξε μακρὰν οἰκίαν, κειμένην ἐπὶ τῆς κλιτύος λόφου καὶ καλῶς ἐκτεθειμένην πρὸς ἀνατολάς. Διεχωρίζετο ἀπὸ τῆς ὁδοῦ ὑπὸ λαχανοκήπου ἐντελῶς κεκαλλιεργημένου καὶ πεφυτευμένου διὰ μηλεῶν λιγυζουσῶν ὑπὸ τῆς ἀφθονίας τῶν καρπῶν.

(*) Μορτίτης γεωργός. Σ. Μ.

Ἀπὸ ἄνω ἕως κάτω εἶχον κεκοσμημένον τὸν οἰκίσκον διὰ σταχύων ἀραβοσίτου, κρυπτόντων τὸν τοῖχον· τὸ σχῆμα τῶν θυρῶν καὶ παραθύρων ἐσημειοῦτο διὰ μεγάλων ἐγκάρπων (festons) ἐκ κοκκίνων κρομμύων, διακρινομένων ἐπὶ τοῦ χρυσίζοντος ὅλου τῶν σταχύων.

« Βλέπετε, μοὶ εἶπεν ὁ ξενίζων με, ὅτι ὑπάρχουν προμήθειαι διὰ τὸν χειμῶνα. Δυστυχῶς ἡ ἄμπελος εἶναι πάντοτε ἀσθενὴς καὶ μόνον ἡμίσειαν ἐσοδείαν θὰ ἔχωμεν· ἀλλ' ἡ ἐλαία εἶναι καλὴ καὶ ἐλπίζω ὅτι οἱ νέοι μας θὰ ἀποζημιωθῶσιν ἀπὸ χρόνου. »

Ἡ μὲν Μαγδαληνὴ ὑπεδέχθη μετὰ θορυβώδους χαρᾶς τὸν γάλλον κύριον· ἡ δὲ Σάνδρα ἠρυθρίασεν ὑφ' ἡδονῆς δεικνύουσά μοι τὸν οἶκόν της· ὁ σύζυγός της κατεγίνετο ἐπὶ τοῦ λόφου εἰς θήραν κιχλῶν διὰ τὸ γεῦμα ἡμῶν. Ἀπαράμιλλος ἦτο ἡ καθαριότης καὶ ἡ κομψότης τῆς κάτω αἰθούσης κατεχούσης ὅλον τὸ ἰσόγειον τῆς οἰκίας. Ἐπὶ τοῦ προέχοντος τῆς ἑστίας ἀπήστραπτον μεγάλα στιλπνὰ πινάκια, ἀναμιμνήσκοντα εἰς ἡμᾶς ὅτι ἤμεθα εἰς τὸν τόπον τῆς φαβεντίας (faience)· χαλκώματα ἐπίχρυσα, χύτραι καλῶς γεγανωμέναι, ἐδείκνυον ὅτι ἡ Μαγδαληνὴ δὲν ἐξῆλθε μόνη ἐπὶ τῆς ἀρχαίας της κυριαρχίας· ἐργαλεῖα κατατεταγμένα ἐπιμελῶς παρὰ τὸν τοῖχον, πυροβόλον, φιάλαι τετυλιγμέναι εἰς ἀχυρίνους ταρσοὺς, ὡραία κεκηρωμένη σκευοθήκη, πάντα ἐνέφαινον τὴν ἐργασίαν καὶ τὴν εὐπορίαν ἤδη· πάντα ἐμειδίων ἐν τῇ ἐρατεινῇ κατοικίᾳ, ὅπου ἀδύνατος ἐφαίνετο ἡ εἴσοδος καὶ τῆς λύπης καὶ τῆς ἀηδίας.

Ὁ Πεππῖνος ἔφθασεν ἐν ᾧ ἐθαυμάζομεν τὰ πλούτη του καὶ μοὶ ἔσφιγξε ῥωμαλέως τὴν χεῖρα· ἄλλως τε ἡ χαρά του ὑπῆρξεν ἄφωνος· μειδιάσας δὲ ἐνόμισεν ὅτι εἶπεν ὅλα ὅσα ἠσθάνετο. Καὶ τῷ ὄντι τί καλλίτερον νὰ πράξῃ; Ἡ περιβάλλουσα αὐτὸν ἀτμοσφαῖρα ἀπέπνεεν εὐτυχίαν καὶ καθ' ἓν του κίνημα ἐφαίνετο λέγον· « Εἴμ' εὐτυχής. »

Ἡ τράπεζα ἦτο παρατεθειμένη εἰς τὸ ὕπαιθρον ὑπὸ μεγάλην συκῆν, ἀναπέμπουσαν ὀξεῖαν ὀσμὴν κατὰ τὰς τελευταίας τοῦ ἡλίου ἀκτῖνας· περὶ ἡμᾶς δὲ ἐβόμβουν μυριάδες ἐντόμων ἀπολαμπόντων ἐνίοτε ἐν γραμμῇ φωτός. Ἡ Μαγδαληνὴ, εὐτυχὴς καὶ ἐπαιρομένη εἰς τὸ ἀρχαῖον της ἐπιτήδευμα ἐγένετο ἀνωτέρα ἑαυτῆς. Ἐκένωσεν εἰς ἡμᾶς ζωμὸν καπνίζοντα ἐξ ὀρυζίου καὶ λαχάνου, ἔπειτα δὲ τηγανιστὸν σύνθετον, fritto composito, ὡς ἔλεγεν, ὅπου περικόμματα κρέατος (κεῖμᾶς) ἀνεμιγνύετο πρὸς τεμάχια κολοκυνθίων καὶ τρωγάλια (croquettes) ὀρυζίου γλυκύτατα. Εἴχομεν ἀντὶ ἐψητοῦ τὸ κυνήγιον τοῦ Πεππίνου, κίχλας μετ' ἀρκεύθου παρεσκευασμένας, καὶ τέλος εἰς ὀπωρικὸν μῆλα, κάσταν καὶ ἐξαίρετον τυρίον, ἐξ ὧν ὁρμώμενος ὁ ἐφημέριος μοὶ ἀνέφερε τὸν ἀγαπητόν του ποιητήν·

Sunt nobis mitia poma
Castaneae molles et pressi copia lactis. (1)

« Εἰς σχολαστικὸν σχολαστικὸς καὶ μισός, » διενοήθην, καὶ ἀνέκραξα καὶ ἐγώ·

Et jam summa procul villarum culmina fumant,
Majores que cadunt altis de montibus umbrae· (2)

Ἤδη ἡ νὺξ κατελάμβανεν ἡμᾶς ὁμιλοῦντας. Τὰ ἄστρα ἐλαμπύριζον ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐφαίνοντο διώκοντα εἰς τὰ πρόσω λυκαυγὲς γλυκύτερον καὶ τῆς αὐγῆς αὐτῆς. Τὸ πᾶν ἐσίγα μυστηριωδῶς. Ἦτο ἡ ὥρα τῆς ἀναπαύσεως, ὥρα σκληρὰ διὰ τοὺς πάσχοντας, ὥρα γλυκυτάτη διὰ τοὺς εὐτυχεῖς. Κινούμενος δὲν εἰξεύρω ὑπὸ τίνος κρυφίας συγκινήσεως, ἔλαβον τὴν χεῖρα τοῦ γέροντος φίλου μου καὶ τῷ ἔδειξα τὸ ἔργον του. Ὁ Πεππῖνος, καθήμενος ἐπὶ τοῦ κατωφλίου τῆς θύρας, ἐῤῥόφα μέγα πινάκιον ζωμοῦ ἄφροντις ὡς ἄνθρωπος μηδὲν πλέον ἐπιθυμῶν. Ἡ Μαγδαληνὴ, σφογγίζουσα τὰ σκεύη της ὄπισθεν τοῦ Πεππίνου, ἐδείκνυεν ἡμῖν τὸν νωθρὸν, ὑψοῦσα τοὺς ὤμους. Ἡ δὲ Σάνδρα, ὀρθία στηριζομένη εἰς τὴν θύραν, τὸν ἄνδρα της ἐθαύμαζε καὶ ἐσκέπαζε διὰ τοῦ βλέμματός της. Δὲν ἦτο πλέον ἡ νέα καὶ εὐμήκης κόρη· δυσκόλως διεσταύρου τοὺς βραχίονας ἐπὶ τῆς στρογγύλης ὀσφύος της· ἀλλ' εἰς τοὺς ὀφθαλμούς της ἔλαμπεν ἡ τῆς νέας μητρὸς αἰδὼ καὶ ὑπερηφάνεια, ἡ χαρὰ γυναικὸς ἀγαπώσης· ἦτο εἴπερ ποτὲ καὶ ἀνθηροτάτη ἡ ὡραία ἰασμὴ τοῦ Φιγλίνου.

Ἀγαπητὲ φίλε, εὐτυχὲς ἀνδρόγυνον! γράφων τὰς λέξεις ταύτας νομίζω ὅτι εἶμαι πλησίον ὑμῶν. Μεταξὺ τῆς ὀμίχλης καὶ τῆς ἀηδίας, κλείω τοὺς ὀφθαλμοὺς διὰ νὰ ἐξαναΐδω τὸν χρυσοῦν ὑπὸ τοῦ ἀραβοσίτου οἰκίσκον καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ προσώπου ἡμῶν λάμπουσαν εὐδαιμονίαν, τὴν γλυκεῖαν φιλίαν τὴν θερμαίνουσαν τὴν γηραιὰν καὶ κεκμηκυίαν καρδίαν μου. Νομίζομεν ἡμᾶς αὐτοὺς ἐπιτηδείους, διότι καθ' ἡμέραν κατασκευάζομεν κίβδηλον βίον καὶ νέας ἀνάγκας· ἀγαθοί μου φίλοι, πόσον εὐτυχέστεροι καὶ φρονιμώτεροι εἶσθε! Ἐν τῇ ὑμετέρᾳ ἁπλότητι, ἐτηρήσατε τὰ μόνα ἀγαθὰ τὰ τιμῶντα τὸν βίον, τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα τὰ παρέχοντα τὴν εὐδαιμονίαν, ἢ τοὐλάχιστον καταπραΰνοντα πᾶν τραῦμα, τὰ ἀγαθὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς πάντας προσφερόμενα καὶ ὑπὸ τῆς ματαιότητος ἡμῶν ἀποπτυόμενα, τὴν τῶν χειρῶν ἐργασίαν, τὴν προσευχὴν καὶ τὸν ἔρωτα!

Ἐν Παρισίοις, Φεβρουάριος 1857.

Σ.

(1) Οὐϊργιλίου Ecl. I. 81. « Ἔχομεν ὡρίμους ὀπώρας τρυφερὰ κάστανα, καὶ γάλακτος ἀφθονίαν πεπηγμένου. »

(2) Οὐϊργιλίου Ecl. I, 83. « Καὶ ἤδη αἱ στέγαι τῶν ἐπαύλεων καπνίζουσι μακράν, καὶ μείζονες καταπίπτουσιν ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν ὀρέων αἱ σκιαί. »

ΠΡΟΚΗΡΥΞΙΣ

Ἑλληνικῆς μεταφράσεως καὶ ἐκδόσεως τῆς δωδεκατόμου Ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος τοῦ Γεωργίου Γρότε.

—ooo—

Συνεπληρώθησαν ἤδη δεκαὲξ ἔτη, ἀφ' ὅτου ἤρξατο τὸ πρῶτον ἐκδιδόμενον τὸ κλασικὸν ἔργον ἡ «Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος» τοῦ περικλεοῦς Ἄγγλου ἱστοριογράφου τῆς Ἑλλάδος Γεωργίου Γρότε, καί, εἰ καὶ πολλάκις πολλοὶ τῶν ὁμογενῶν λογίων ἐντός τε καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος ἐξέφρασαν τὸν πόθον καὶ τὴν εὐχὴν, νὰ μεταφρασθῇ καὶ εἰς τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν, οὐδὲν ὅμως ὑφ' οὐδενὸς μέχρι τῆς σήμερον κατωρθώθη, ὄχι δι' ἔλλειψιν βέβαια προθυμίας, ἀλλὰ διὰ τὰς πολλὰς καὶ πολυειδεῖς δυσκολίας, πρὸς ἃς ἦτο φυσικὸν ν' ἀποδειλιάσῃ καὶ ὁ τολμηρότατος καὶ ῥιψοκινδυνότατος τῶν μεταφραστῶν. Τὸ ἱστορικὸν ἔργον τοῦ Κ. Γρότε, σκοπὸν ἔχον νὰ παραστήσῃ ὡς ἐπὶ πίνακος μεγάλου καὶ μεγαλοπρεποῦς, τὸν πολυμερῆ, πολύμορφον καὶ παμποίκιλον βίον τοῦ εὐφυεστάτου καὶ γονιμωτάτου ἔθνους τοῦ κόσμου, καθ' ὅλας τὰς φάσεις καί καθ' ὅλους τοὺς λόγους, πολιτικῶς, κοινωνικῶς, θρησκευτικῶς, καλλιτεχνικῶς, φιλοσοφικῶς καὶ φιλολογικῶς, ἀπῄτει εὐλόγως καὶ μεταφραστὴν λόγιον μὲν καθόλου καὶ περὶ τὸν Ἕλληνα λόγον ἐντριβῆ, εἰδήμονα δὲ ἐξ ἐπαγγέλματος τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, ποιήσεως καὶ φιλολογίας, καὶ καθόλου εἰπεῖν μύστην ἐνθουσιῶντα ἅμα καὶ σοφὸν τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος. Τοσούτῳ δὲ μᾶλλον ἐνεδοίαζον μὲν περὶ τῆς ἐπιτυχίας οἱ εὐχόμενοι τὴν ἐξελλήνισιν τοῦ Γροτείου ἀριστουργήματος, ἀπαιτητικώτεροι δ' ἐγίνοντο περὶ τοῦ μέλλοντός ποτε νὰ ἐπιχειρήσῃ εἰς τὴν μετάφρασιν, ὅσω ἤκουον μέν τινες, ἕτεροι δὲ καὶ ἐξ ἰδίας μελέτης καὶ ἀντιπαραθέσεως ἐμάνθανον, ὅτι καὶ ἡ γερμανικὴ μετάφρασις εἰ καὶ ἐγένετο παρ' ἔθνει ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἑλληνομαθεῖ, ἀλλ' ἔπαθεν ὅμως οὐκ ὀλίγας τὰ κῆρας τῆς παρεξηγήσεως καὶ ἀσαφείας. Καὶ ὅμως ἅπασαι αὗται αἱ δυσκολίαι τῆς ἐπιχειρήσεως ἦσαν καὶ εἶνε οὐδέν, παραβαλλόμεναι πρὸς τὰς ἐξωτερικὰς, τὰς πελωρίας καὶ δυσυπερβλητοτάτας. Εἶναι πασίγνωστον εἰς πόσας χρηματικὰς χρηματικὰς ζημίας εἶνε ἠναγκασμένος νὰ ὑποβληθῇ ὅστις θελήσῃ νὰ ἐκδώσῃ διὰ τοῦ τύπου παρ' ἡμῖν καὶ ὀλιγοσέλιδον ἐπιστημονικῆς ὕλης πονημάτιον. Ἀλλὰ πόθεν εἶνε δυνατὸν νὰ πορισθῶσιν αἱ ὑπέρογκοι δαπάναι, ὅσαι εἶνε ἀναγκαῖαι ὄχι πρὸς ἀποζημίωσιν τῶν πολυετῶν ἀγρυπνιῶν καὶ κόπων τοῦ μεταφραστοῦ, ἀλλὰ μόνον εἰς τὴν ἔκδοσιν μεταφράσεως συγγράμματος, συγκροτουμένου μὲν ἐκ δώδεκα ὅλων παχέων τόμων, ἐπικατηρτισμένου δὲ καὶ μὲ τριάκοντα περίπου μικροὺς καὶ μεγάλους γεωγραφικοὺς καὶ τοπογραφικοὺς πίνακας;

Ὁ ὑποφαινόμενος ἀναῤῥίψας τὸν κύβον ἀπεφάσισα καὶ ἀπεδύθην πρὸς τὸν βαρὺν μὲν ἀλλὰ καλὸν ἀγῶνα τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης, οὔτε πρὸς τὴν ὀλιγότητα καὶ σμικρότητα τῆς πρὸς τὸ ἔργον ἐπιστημονικῆς μου παρασκευῆς τυφλότητα παθὼν, οὔτε τὸ μέγεθος τοῦ κόπου παρανοήσας, οὔτε τὸ βαρύσταθμον καὶ δυσπόριστον τῆς χρηματικῆς δαπάνης ὑποτιμήσας ἢ παριδών· ἀλλ' ἐλπίσας τὴν, εἴθε μὴ ματαίαν, ἐλπίδα, ὅτι εἰς ταύτην μὲν ἔσονταί τινες τῶν εὐπορούντων φιλομούσων καὶ φιλοπατρίδων ὁμογενῶν οἱ γενναῖοι καὶ ἀφειδεῖς χορηγοί, τῶν δ' ἀσθενῶν καὶ ὀλιγαρκῶν μου δυνάμεων τὸ ἐλλεῖπον θέλει ἐπαυξήσῃ καὶ ἀναπληρώσῃ ὁ ὑπὲρ τοῦ ἔργου ζῆλος, καὶ ἐνισχύσῃ ἡ ἀκράδαντος πεποίθησις, ὅτι προσφέρω ἀρίστην εἰς τὸ ἔθνος μου καὶ λαμπροτάτην ὑπηρεσίαν.

Διότι τίς ἄλλη τῳόντι λαμπροτέρα καὶ μᾶλλον εὐπρόσδεκτος πνευματικὴ δωροφορία εἶναι δυνατὸν νά προσενεχθῇ εἰς ἡμᾶς σήμερον, παρὰ τὸ ἀθάνατον τοῦτο μνημεῖον, ὅπερ ἀνήγειρεν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἡμετέρων προγόνων ὁ σοφὸς καὶ ἐνθουσιώδης τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας καὶ δόξης κήρυξ, ὁ ἄγγλος Γρότε; Ἡ «Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος» τοῦ Κ. Γρότε δὲν εἶναι ἐκ τῶν ἐφημέρων ἐκείνων ἱστοριογραφικῶν πονημάτων, ὅσα ζῶσι δεκαετίαν μόνον ἢ πεντηκονταετίαν καὶ ἀποθνήσκουσιν ἔπειτα, διότι ἔρχονται εἰς τὴν ζωὴν νεώτερα ἄλλα, κρείττονα καὶ λαμπρότερα, ἀλλὰ ἐκ τῶν ἱστορικῶν μνημείων, ἅτινα ἀνεγείρονται καὶ μένουσι διὰ παντὸς τιμώμενα καὶ θαυμαζόμενα, ἐν τῷ φιλολογικῷ τῶν ἐθνῶν πανθέῳ, «οὐκ ἀγώνισμα ἐς τὸ παραχῆμα, ἀλλὰ κτῆμα ἐς ἀεί.»

Ὁ συγγραφεὺς διεκρίθη κατὰ διαφόρους καιροὺς ὡς πολιτικὸς δημοσιογράφος, ἐκδοὺς κατὰ μὲν τὸ 1821 ἀνωνύμως ἐν φυλλαδίῳ Δοκίμιον περὶ κοινοβουλευτικῆς μεταῤῥυθμίσεως» καὶ κατόπιν ἕτερον πονημάτιον «Περὶ τῶν οὐσιωδεστέρων κεφαλαίων τῆς κοινοβουλευτικῆς μεταῤῥυθμίσεως», ἀνεμίχθη ζωηρῶς εἰς τὰ πολιτικὰ κατὰ τὸ 1830—31, καὶ τῷ 1832 ἐξελέχθη ἐκ τοῦ ῥιζοσπαστικοῦ κόμματος ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ ἄστεος εἰς τὸ κοινοβούλιον. Ἀλλ' ὅλον τὸν χρόνον, ὅσος τῷ ἐπερίσσευεν ἐκ τῆς πολιτικῆς του τύρβης καὶ τῶν ἀσχολιῶν τοῦ τραπεζιτικοῦ ἐπαγγέλματός του, ἀφιέρωσεν εἰς τὴν μελέτην τῶν κλασικῶν πηγῶν, καὶ τῶν διαφόρων φιλολογικῶν, ἱστορικῶν καὶ κριτικῶν συγγραμάτων καὶ μονογραφιῶν, ὅσαι ἐξεδόθησαν ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ καὶ μάλιστα ἐν Γερμανίᾳ, ὅπου, ὡς γνωστὸν, ἡ ἑλληνικὴ ἀρχαιότης εὗρε τοὺς πλείστους, δαιμονιωτάτους καὶ φιλοπονωτάτους ἐξηγητάς, ἑρμηνευτὰς, σχολιαστὰς, καὶ κριτικούς. Πάντα ταῦτα διεξῆλθεν ὁ σοφὸς καὶ φιλόπονος Ἄγγλος, καὶ ἐξ αὐτῶν ἀπήνθισεν ὅ,τι ἦτο χρήσιμον καὶ συντελὲς εἰς τὸ ἱστορικόν του οἰκοδόμημα, οὗτινος τὰ πρῶτα θεμέλια ἤρξατο καταβάλλων ἀπὸ τοῦ τοῦ 1823. Εὐθὺς καθὼς ἐξεδόθησαν οἱ πρῶτοι τόμοι τῆς ἱστορίας του, ὅλος ὁ ἐγχώριος καὶ ξένος τύπος ὁμοθυμαδὸν καὶ ὁμοψύχως ἀνεκήρυξαν τὸ ἔργον ὡς ἄριστον πάντων, καὶ τὸν συγγραφέα ἀνύψωσαν εἰς τὴν περιωπὴν τῶν μεγάλων ἱστορικῶν τῆς Ἀγγλίας, τοῦ Μακωλαΰος καὶ τοῦ Γίββωνος· καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ Γερμανοὶ οἵτινες εἶχον χορηγήσει ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν ὕλην τοῦ συγγράμματος, ὡμολόγησαν ὅτι ὁ ξένος τοὺς ἥρπασε τὴν δάφνην τῆς ἑλληνικῆς ἱστοριογραφίας. Ἀλλὰ καὶ πρὸς ἡμᾶς εὐπροσδεκτότερον δῶρον εἶναι ἀδύνατον νὰ προβληθῇ ἄλλο. Τίς ἀγνοεῖ ὅτι ἡ ἱστορία ἐν γένει εἶναι στερεωτάτη καὶ τερπνοτάτη πνευματικὴ τροφὴ παντὸς ἔθνους; Ὅπως ὁ καθ' ἕκαστον ἄνθρωπος, ὅταν διασπασθῇ τῆς ἐν αὐτῷ συνειδήσεως ἡ ἀλληλουχία παύει νὰ ἦνε ἄνθρωπος, οὕτω καὶ τὸ ἔθνος, ὅπερ δὲν γνωρίζει τὴν ἱστορίαν του, δὲν παύει μὲν βέβαια νὰ ἦνε ἔθνος ἁπλῶς εἰπεῖν, ἀλλ' ὁ βίος του ὅμως εἶνε παιδὸς ἢ παλίμπαιδος, οὐδ' εἶνε δυνατὸν ν' ἀναπτυχθῶσιν ἐν αὐτῷ ὅλα τὰ πνευματικὰ ἐκεῖνα στοιχεῖα, ὅσα εἶνε ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖα εἰς τὴν πλάσιν καὶ διαμόρφωσιν τῶν χαρακτήρων πάσης μεγάλης καὶ σπουδαίας ἐθνικῆς προσωπικότητος. Ἐὰν δὲ ἡ ἑλληνικὴ ἱστορία τοῦ Γρότε κατέστη ἤδη περισπούδαστον ἀνάγνωσμα καὶ μελέτημα παντὸς Εὐρωπαίου, πολιτικοῦ, νομοθέτου, διπλωματικοῦ, νομικοῦ, καλλιτέχνου, ἀρχαιολόγου, καὶ ἐν γένει παντὸς ἐπιστήμονος καὶ παντὸς πεπαιδευμένου καὶ λογίου ἀνδρὸς, εἰς τίνα τῶν Ἑλλήνων ἡμῶν, ὅσοι ἔτυχόν τινος παιδεύσεως, δὲν μέλλει νὰ ἦνε τερπνὸν ἅμα καὶ σωτήριον ἀνάγνωσμα; Σήμερον μάλιστα, ὅτε τὰ πάντα παρ' ἡμῖν συνανεῤῥήθησαν εἰς σύμμικτον καὶ ἄκριτον κυκεῶνα, ὅτε πᾶν, ὅ,τι προϋπῆρχεν ἐν τῷ μακρῷ τοῦ ἐθνικοῦ βίου ληθάργῳ, κατέπεσε καὶ κατηδαφίσθη, ὅτε μέλλοντες ἡμεῖς οἱ ἐκ τοῦ αἰῶνος τῆς ἑλληνικῆς παλιγγενεσίας, τὰ πάντα κατεδαφίσαντες, τὰ πάντα ν' ἀνοικοδομήσωμεν ἐκ θεμελίων, σπεύδομεν ἕκαστός τις, καὶ ἔμπειρος καὶ ἄπειρος, ἐπιβάλλοντες εἰς τὸ ἔργον χεῖρα, καὶ ἐπτοημένοι πρὸς τὴν ξένην χλιδὴν καὶ λαμπρότητα πρὸς ἤθη καὶ ἔθιμα καὶ νομοθετήματα ξένα, φερόμεθα ἀκατάσχετοι καὶ τυφλοὶ πρὸς τὸν κατήφορον τοῦ ξενισμοῦ καὶ πιθηκισμοῦ, ὡς εἰ εἴμεθα νόθοι καὶ ἀπάτορες, ὡς εἰ μὴ εἴχομεν ἱστορίαν ἡμεῖς τὰ τέκνα καὶ τὰ πλάσματα τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τοῦ ἐκ τῆς προγονικῆς ἱστορίας, δὲν εἶνε εὐχῆς ἔργον ν' ἀναχαιτίσωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ ἀναστείλαντες τὴν ἀκάθεκτον ταύτην πρὸς τὰ ξένα φοράν, νὰ συνέλθωμεν πρὸς στιγμὴν εἰς ἑαυτούς, καὶ μετὰ συνοίας ἐπιστρέψαντες ἀτάραχόν τι τό νοερὸν ὄμμα πρὸς τὸ παρελθόν ἀναμνησθῶμεν τῆς πρώτης ἡμῶν ἐθνικῆς ἡλικίας; Ποία νεανικὴ λάμψις καὶ δόξα καὶ χαρὰ καὶ ζωή, ἀλλὰ καὶ ποῖαι θανάσιμοι νεανικαὶ παραφοραὶ καὶ παρεκτροπαί! Ἀπὸ τοῦ ἀνωτάτου ἄρχοντος μέχρι τοῦ τελευταίου πολίτου δὲν ὑπάρχει τις, ὅστις νὰ μὴ ἀποκτήσῃ ἐκ τῆς ἀναμνήσεως ταύτης μαθήματα σωτήρια καὶ δι' ἑαυτὸν καὶ διὰ τοὺς συμπολίτας του. Πόσους κρημνοὺς δὲν θέλει ἀνακαλύψῃ, εἰς τοὺς ὁποίους κατεφέροντο τυφλοὶ καὶ ἀκατάσχετοι ἡμῶν οἱ προπάτορες, καὶ ἐπιστρέφων τὸ ὄμμα ἐκ τοῦ παρελθόντος πρὸς τὸ παρὸν, θέλει ἴδει χαίνοντας πρὸ τῶν ποδῶν αὐτοῦ αὐτοὺς τοῦτους τοὺς κρημνοὺς, οἵτινες ἐλάνθανον πρότερον ἀόρατοι. Ποσάκις δὲ πάλιν δὲν θέλει ἀνεύρῃ ἐκ τῆς τοιαύτης ἀπὸ τοῦ παρελθόντος εἰς τὸ παρὸν ἀντεπιστροφῆς καὶ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς σπέρματα γενναῖα παντοίας ἀρετῆς, βλαστήσαντα μὲν καὶ καρποφορήσαντα παρὰ τοῖς προγόνοις, διότι ἔτυχον ἐπιμελοῦς καλλιεργείας καὶ περιποιήσεως, παραμελούμενα δὲ ἢ λακπατούμενα ἔκπαλαι ἤδη παρ' ἡμῖν ἐκ τυφλότητος ἢ ἐκ ξενισμοῦ καὶ κουφονοίας. Ἄλλοτε δὲ πάλιν θέλει ἴδει τοὺς Ἕλληνας ἐν τῇ νεανικῇ αὐτῶν κραιπάλῃ κατορχουμένους τῶν ἱερωτάτων καὶ προπίνοντας πᾶσαν δικαιοσύνην καὶ ἀρετὴν εἰς τὰ ἀγενῆ αὐτῶν πάθη, τὸν φθόνον καὶ τὴν ἰδιοτέλειαν, καὶ ἐπιστραφεὶς εἰς τὴν σημερινὴν πολιτικὴν καὶ ἠθικὴν ἡμῶν κατάστασιν, θέλει ἀνακαλύψῃ αὐτὴν ἐκείνην τὴν ἀόρατον καὶ φθονερὰν χεῖρα τοῦ κακοῦ τῆς Ἑλλάδος δαίμονος, ἀποσχοῦσαν μὲν ὡς ἐκ θαύματος ἀφ' ἡμῶν πρὸς στιγμὴν, ἀλλ' ἐπικειμένην ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν, καὶ μέλλουσαν νὰ ὑποσκάψῃ ἀφανῶς μὲν καὶ βραδέως, ἀλλὰ βεβαίως καὶ διὰ παντὸς αὐτὰ τὰ θεμέλια τοῦ ἐθνικοῦ καὶ πολιτικοῦ ἡμῶν οἰκοδομήματος, ἐὰν μὴ τὰ πρότερα τῶν πατέρων καὶ προπατόρων παθήματα γένωνται ἡμέτερα αὐτῶν μαθήματα, καὶ ἐὰν μὴ ἐνστερνισθῶμεν ἅπαντες τὰ σωτήρια διδάγματα τῆς προγονικῆς ἱστορίας. Τῆς τοιαύτης ἱστορικῆς ἀναμνήσεως καὶ διδασκαλίας οὐδεὶς σοφώτερος καὶ ἐμπειρότερος ὁδηγὸς παρὰ τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν τοῦ Γρότε.

Τὴν ἑλληνικὴν μετάφρασιν καὶ ἔκδοσιν τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου συγγράμματος ἀναγγέλλοντες πρὸς ἅπαντας τοὺς ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος ὁμογενεῖς, ἐπικαλούμεθα τὴν γενναίαν αὐτῶν συνδρομὴν, ἧς ἄνευ καθίσταται ἀδύνατος ἡ πραγματοποίησις τῆς γιγαντιαίας ἐπιχειρήσεως, ἣν ἀνελάβομεν.

Ὅλον τὸ σύγγραμμα συγκροτεῖται ἐκ 12 τόμων, ἑκάστου ἐκ 30—35 τυπογραφικῶν φύλλων συγκειμένου, εἰς εὐμέγεθες 8ον. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐπιθυμία ἡμῶν εἶναι νὰ καταστῇ ὅσον τὸ δυνατὸν κοινὸν ἀνάγνωσμα παντὸς Ἕλληνος τὸ σύγγραμμα τοῦτο, ὡρίσθη ἡ τιμὴ ἑκάστου τόμου μετὰ τῶν ἀναγκαιούντων γεωγραφικῶν καί τοπογραφικῶν πινάκων εἰς δραχ-

μὰς ἑπτὰ, 7, ἐν ᾧ ἕκαστος τόμος τοῦ μὲν ἀγγλικοῦ πρωτοτύπου τιμᾶται 26 δρ. περίπου, τῆς δὲ γερμανικῆς μεταφράσεως 13 δρ. καὶ πλέον τι.

Ὁλόκληρος ὁ πρῶτος τόμος εἶνε ἀφιερωμένος εἰς τοὺς ἑλληνικοὺς μύθους, καὶ τὴν ἀντιπαραβολὴν τούτων πρὸς τοὺς τῶν ἄλλων ἐθνῶν, ὥστε ὁ πρῶτος οὗτος τόμος δύναται νὰ χρησιμεύσῃ καὶ ὡς μυθολογία, καθ' ἃ ἐγένοντο καὶ ἐν Γερμανίᾳ, ὅπου ὁ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Βερολίνου ὑφηγητὴς τῆς κλασικῆς φιλολογίας Κύριος Θ. Φίσχερος, ἀποχωρίσας τὸν πρῶτον τόμον καὶ ἄλλα ἐκ τοῦ λοιποῦ συγγράμματος τοῦ Γρότε τεμάχια, μετέφρασε καὶ ἐξέδωκεν ὑπὸ τὸν τίτλον « *Ἑλληνικὴ Μυθολογία καὶ Ἀρχαιότητες* μετὰ τοῦ περὶ Ὁμήρου κεφαλαίου, καὶ μετὰ τεμαχίων κατ' ἐκλογὴν περὶ τῆς ἑλληνικῆς Χρονολογίας, Φιλολογίας, Καλλιτεχνίας, Μουσικῆς κτλ. μεταφρασθέντα ἐκ τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας τοῦ Γεωργίου Γρότε κτλ. ». Ἀλλ' ἡ συνδρομὴ ὅμως εἶνε ὑποχρεωτικὴ δι' ὅλον τὸ σύγγραμμα. Τὸ ἑπτάδραχμον τίμημα θέλει καταβάλλεται εὐθὺς μετὰ τὴν παραλαβὴν ἑκάστου τόμου. Τὰ δὲ ὀνόματα τῶν φιλομούσων συνδρομητῶν καὶ χορηγῶν μετὰ τοῦ ποσοῦ τῆς ἑκάστου αὐτῶν εἰς τὴν ἔκδοσιν συνδρομῆς θέλουσι καταχωρίζωνται ἔν τινι τῶν τόμων ἑκάστοτε, καὶ ἐν τέλει τοῦ συγγράμματος ὁμοῦ, ὅπου καὶ προσαρτηθήσεται λεπτομερὴς ἀλφαβητικὸς πίναξ τῶν περιεχομένων. Ἐκτὸς δὲ τούτου εἰς ἑκάστην σελίδα θέλουσι παρασημειωθῇ αἱ σελίδες τοῦ τε ἀγγλικοῦ πρωτοτύπου καὶ τῆς γερμανικῆς μεταφράσεως, ὅπως εὐκολύνωνται οἱ μελετῶντες ξένα συγγράμματα, ἐν οἷς γίνεται παραπομπὴ εἰς τὸ ἀγγλικὸν πρωτότυπον, ἢ εἰς τὴν γερμανικὴν μετάφρασιν. Κατ' ἔτος θέλουσιν ἐκδίδωνται 3—4 τόμοι, ὥστε ὁλόκληρον τὸ σύγγραμμα θὰ ἐκδοθῇ ἐντὸς τριῶν ἢ τεσσάρων τὸ πολὺ ἐτῶν. (*)

Ἐν ΑΘΗΝΑΙΣ, τὴν 9 Νοεμβρίου 1862.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Ν. ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗΣ,

Δ. Φ. ἔκτακτος καθηγητὴς τῆς γενικῆς ἱστορίας καὶ τῆς φιλολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ.

(*) Ἐπειδὴ καὶ τὸ σύγγραμμα, καί τοι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἐκδοθὲν, κατατάσσεται μετὰ τῶν κλασικῶν, καὶ ἡ ὑπόθεσις εἶναι ἐθνική, καὶ ὁ μεταφραστὴς γνωστὸς ἔκ τε πονημάτων καὶ ἐκ τῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ διδασκαλίας, κρίνομεν περιττὴν πᾶσαν σύστασιν. Τοῦτο μόνον προσθέτομεν ὅτι ἀξία πολλοῦ λόγου ὑπηρεσία ἀποδίδεται διὰ τῆς μεταφράσεως ταύτης εἰς τὴν νεωτέραν ἡμῶν φιλολογίαν. Θὰ ἐπιτύχῃ ὅμως ἡ ἔκδοσις; τοῦτο κρέμαται ἀπὸ τῆς φιλοπατρίας τῶν εὐπόρων ὁμογενῶν, οἵτινες δαπανῶνται μὲν εἰς πολλὰ παροῤῥῶσιν ὅμως ὁλοτελῶς τὸ τῆς ἐκδόσεως τῶν βιβλίων κεφάλαιον. Καὶ ὅμως, συντελοῦντες εἰς τοῦτο οὐ μόνον τὴν πατρίδα εὐεργετοῦσιν· ἀλλὰ καὶ ἑαυτοὺς τιμῶσι καὶ ἀπαθανατίζουσιν. ΣΗΜ. ΠΑΝΔ.

ΠΕΡΙ
ΑΡΧΑΙΑΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑΣ.

Ἐκ τῆς ἀρχαιολογικῆς τοῦ Βερολίνου ἐφημερίδος ἐρανιζόμεθα τὴν ἑξῆς σπουδαίαν εἴδησιν περὶ τῆς ἀρχαίας τῶν Ἀθηνῶν τοπογραφίας·

« *Ἐσχάτως, ὡς γνωστὸν, ἤρχισε πάλιν μεγίστη νὰ καταβάλλεται σπουδὴ περὶ τὴν μελέτην τῆς ἀρχαίας τῶν Ἀθηνῶν τοπογραφίας, καὶ ὡς ἐκ τούτου καλὸν νομίζομεν νὰ δημοσιεύσωμεν ἐνταῦθα τεμάχια ἀνεκδότου χειρογράφου περὶ τοῦ σπουδαίου τούτου ἀντικειμένου πραγματευομένου. Τὸ χειρόγραφον εἶναι πιθανῶς τῆς δεκάτης πέμπτης ἑκατονταετηρίδος, καὶ διασώζεται νῦν εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν τῶν Παρισίων βιβλιοθήκην ὑπ' ἀριθ.* 1631, *A*—

Τὸ τεμάχιον, τὸ τὰς Ἀθήνας περιγράφον ἔχει οὕτως·

Περὶ τῆς Ἀττικῆς.

Τὸ κάστρο εἶναι ἡ Ἀκρόπολις, τὸ ἰσμαὶδ εἶναι ὁ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς τῆς Παλλάδος.

Ἡ χρυσοσπηλιότισσα, εἶναι τὸ σπήλαιον τοῦ Πανός.

Αἱ δύο κολώναις εἰς τὴν μίαν ἦτον τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς μὲ τῆς γοργώνας τὴν κεφαλὴν, καὶ εἰς τὴν ἄλλην ἦτον τὸ ἄγαλμα τοῦ διὸς ἀποκάτω εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι π ρολόγιον μαρμαρένιον.

Ὀλίγον παρακάτω ἦτον τὸ λύκιον σχολεῖον τοῦ Ἀριστοτέλους εἰς τὸν Ἅγιον γεώργιον τὸν Ἀλέξανδρον· εἰς τὴν πλάκα εἶναι κάνδυλι μαρμαραίνιον τοῦ δημοσθένους.

Ἡ μεγάλη καμάρα εἶναι ἡ πύλη τῆς πόλεως.

Ἡ κολώναις τῆς καστρόης, ἦτον θέατρον καὶ ἡ σκηνὴ τοῦ Ἀριστοφάνους εἰς ταῖς δύο κολώναις τοῦ βουνοῦ ἦτον κουτὶ τοῦ τραϊανοῦ τοῦ βασιλέως μὲ τὴν ἐπι' βαφὴ τὰ λατινικὰ εἰς τὴν τηία τοῦ πεαίμας ἦτον ναὸς καὶ σχολεῖον τοῦ Σωκράτους, ἔχει τριγύρου τοὺς δώδεκα ἀνέμους καὶ ταῖς ὥραις εἰς τὸν ἅγιον γεώργιον τὸν Ἀκαμάτι, ἦτο τὸ κεραμικὸν καὶ ὁ ναὸς τοῦ Θισέως καὶ τὰ μνήματα τῶν Ἡρώων.

Εἰς τὰ βασιλικὰ ἦτον σχολεῖον τῶν στοϊκῶν εἰς τὴν ἀκαδημίαν ἦτον σχολεῖον τοῦ Πλάτωνος.

Καὶ τοσαῦτα μὲν λέγει τὸ χειρόγραφον τοῦτο. Ἡμεῖς δὲ, χάριν τῶν ἀναγνωστῶν τῆς *Πανδώρας* παρενθέτομεν ἐνταῦθα ὀλίγας τινὰς ἀναγκαίας, ὡς νομίζομεν, σημειώσεις.

Εἰς τὸν πρῶτον στίχον ἀναφέρεται ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν ὡς κάστρο, καὶ ὁ Παρθενὼν, μεταβεβλημένος ἤδη εἰς τουρκικὸν τζαμί. Ἡ μεταβολὴ αὕτη ἐγένετο, ὡς γνωστὸν, περὶ τὰ μέσα τῆς 15ης ἑκατονταετηρίδος, ὅτε καὶ ἡ τῶν Ἀθηνῶν Ἀκρόπολις εἶχε κυριευθῇ ἤδη ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου τοῦ ἡμετέρου χειρογράφου δηλοῦται ὅτι εἶναι μεταγενέστερον ἄλλου χειρογράφου τοῦ αὐτοῦ εἴδους διασωζομένου εἰς τὴν τῆς Βιέννης αὐτοκρατορικὴν βιβλιοθήκην, διότι εἰς τὸ χειρόγραφον ἐκεῖνο μνημονεύεται ὁ Παρθενὼν εἰσέτι ὡς ναὸς τῆς Θεομήτορος. Εἰς τὸν δεύτερον στίχον ἀναφέρεται τὸ ἱερὸν τῆς Χρυσοσπηλιοτίσσης ὡς ἐντὸς τοῦ ἀρχαίου τοῦ Πανὸς σπηλαίου, καὶ ὅμως τὸ ἄνωθεν τοῦ διονυσιακοῦ θεάτρου σπήλαιον, ἔνθα ἱερὸν Παναγίας Σπηλιοτίσσης, δὲν εἶναι τὸ ἀρχαῖον τοῦ Πανὸς σπήλαιον, ὅπερ εὑρίσκετο ὡς γνωστὸν ἐπὶ τῆς βορείου πλευρᾶς τῆς Ἀκροπόλεως.—

Εἰς τὸν τρίτον, τέταρτον καὶ πέμπτον στίχον μνημονεύονται οἱ ἔτι καὶ νῦν διασωζόμενοι δύω κίονες οἱ ἄνωθεν τοῦ σπηλαίου τούτου κείμενοι· ἐπὶ τῶν κιόνων τούτων τὸ πάλαι ἦσαν χορηγικοὶ τρίποδες, ὡς κάτωθεν εὑρεθεῖσαι ἐπιγραφαὶ μαρτυροῦσι· ὅθεν ἐσφαλμένως ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἡμετέρου χειρογράφου λέγει ὅτι τὸ πάλαι ἐπ' αὐτῶν ἦσαν ἀγάλματα τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀθηνᾶς, συγχέων πιθανῶς τὰς τῶν ἀρχαίων συγγραφέων μαρτυρίας περὶ τῶν δύω τοῦ Φειδίου ἀριστουργημάτων τοῦ ἀγάλματος τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς καὶ τῆς Παρθένου Ἀθηνᾶς· θαυμαστὸν εἶναι ὅμως ὅτι καὶ εἰς τὸ ἄνω ἀναφερόμενον χειρόγραφον τῆς Βιέννης ἀναφέρεται ὅτι ἐπὶ τῶν κιόνων τούτων ἵσταντο ἀγάλματα Ποσειδῶνος καὶ Ἀθηνᾶς. Ὅσον δὲ ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀναφερομένην τῆς Γοργόνος κεφαλὴν, παρὰ Παυσανίου μανθάνομεν ὅτι ἐπὶ τοῦ νοτίου καλουμένου τείχους τῆς τῶν Ἀθηνῶν Ἀκροπόλεως καὶ ἄνωθεν τοῦ διονυσιακοῦ θεάτρου ἔκειτο κεφαλὴ ἐπίχρυσος Γοργόνος. — Τὸ δὲ ὑπό τε τοῦ ἡμετέρου καὶ τοῦ τῆς Βιέννης χειρογράφου μνημονευόμενον μαρμάρινον ἀρχαῖον ὡρολόγιον κεῖται ἔτι καὶ νῦν εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν. — Εἰς τὸν ἕκτον στίχον τοῦ χειρογράφου εὑρίσκομεν μνημονευόμενον τὸ Λύκειον γυμνάσιον εἰς θέσιν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Γεωργίου τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ. Ἡ ἐκκλησία αὕτη ἔκειτο εἰς τουρκικὴν ἐποχὴν πρὸς ἀνατολὰς πλησίον τῶν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς φαινομένων λειψάνων τοῦ διονυσιακοῦ θεάτρου· ὅθεν ἐσφαλμένως εἰκάζει ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς ὅτι ἐνταῦθα τὸ πάλαι ἔκειτο τὸ Λύκειον γυμνάσιον, διότι τοῦ οἰκοδομήματος τούτου πρέπει πιθανῶς νὰ ἀναζητήσωμεν τὰ λείψανα πρὸς ἀνατολὰς πλησίον τοῦ νῦν βασιλικοῦ κήπου, ὡς κειμένου ἐκτὸς τῶν τειχῶν τῆς ἀρχαίας πόλεως. Καὶ εἰς τὸ τῆς Βιέννης χειρόγραφον ὡς καὶ εἰς ἐπιστολὴν Ἕλληνός τινος Ζυγομαλᾶ τοῦ 1593 ἀναφέρεται διδασκαλεῖον Ἀριστοτέλους κείμενον εἰς τὴν θέσιν ταύτην· ὅπερ πιθανῶς ἐξηγεῖται ἴσως ἐκ τοῦ ὅτι ὁ τοῦ τῶν Παρισίων χειρογράφου συγγραφεὺς πρὸ ὀφθαλμῶν εἶχε τὸ τῆς Βιέννης χειρόγραφον, ἢ πιθανῶς ἀρχαιότερον σύγγραμμα τοῦ αὐτοῦ εἴδους, ἐξ οὗ ἠρανίσθησαν τὰς εἰδήσεις των οἱ μετὰ ταῦτα περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου γράψαντες, διότι ἀπίθανος μοὶ φαίνεται ἡ τοῦ Ῥοσσίου γνώμη, ὅτι ἐπιγραφὴ διασωζομένη ἴσως εἰς τὴν θέσιν ταύτην ἐπωνόμασεν οὕτω τὸ μέρος τοῦτο.— Τὸ μετ' ἔπειτα μνημονευόμενον κανδύλι τοῦ Δημοσθένους, τὸ εἰς τὴν Πλάκα κείμενον, εἶναι τὸ γνωστὸν χορηγικὸν τοῦ Λυσικράτους μνημεῖον, ὅπερ κοινῶς καὶ τὴν σήμερον οὕτω καλεῖται, καὶ εἰς τὸ τῆς Βιέννης χειρόγραφον τοιαύτην ἐπωνομασίαν φέρει· τὸ δὲ ὅτι τὸ μέρος τοῦτο τῆς πόλεως Πλάκα ἐκαλεῖτο καὶ τότε ὥσπερ τὴν σήμερον, τοῦτο ἐκ τοῦ τῶν Παρισίων χειρογράφου μανθάνομεν.

Εἰς τὸν μετ' ἔπειτα στίχον μνημονεύεται ἡ τοῦ Ἀδριανοῦ πύλη καὶ ὡς πύλη τῆς πόλεως, πιθανῶς διότι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὰ τῆς πόλεως τείχη μέχρι αὐτῆς ἐξετείνοντο.

Τὸ εἰς τὸν δέκατον στίχον ἀναφερόμενον « Ἡ κολώναις τῆς καστρόης » πρέπει πιθανῶς νὰ ἀναγνωσθῇ « αἱ κολώναις τῆς Καλλιῤῥόης » Καὶ ὅμως κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην οὐδὲν βεβαίως ἴχνος τῆς ἀρχαιοτάτης ταύτης πηγῆς ἐσώζετο, ἣν ὁ Πεισίστρατος εἶχε πολυτελῶς κοσμήσει, ὅθεν τὰς στήλας ταύτας πιθανῶς θὰ ἐκλάβωμεν ὡς τὰς τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός.—

Τὸ μνημονευόμενον θέατρον καὶ ἡ σκηνὴ Ἀριστοφάνους ἦσαν πιθανῶς λείψανα τοῦ ἐν λίμναις ἱεροῦ τοῦ Διονύσου ἢ καὶ τοῦ Ὠδείου τοῦ Περικλέους, διότι τὰ τοῦ διονυσιακοῦ θεάτρου λείψανα ἦσαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην κεκαλυμμένα ὑπὸ χωμάτων. Περίεργον ὅμως εἶναι, ὅτι καὶ τὸ τῆς Βιέννης χειρόγραφον μνημονεύει εἰς τὴν θέσιν ταύτην διδασκαλεῖον λεγόμενον τοῦ Ἀριστοφάνους.

Τὸ εἰς τὸν ἐνδέκατον καὶ δωδέκατον στίχον μνημονευόμενον κουτὶ τοῦ Τραϊανοῦ, ὡς καὶ οἱ δύο στύλοι καὶ ἡ λατινικὴ ἐπιγραφὴ, εἶναι τὰ γνωστὰ λείψανα ὑδραγωγείου τοῦ Ἀδριανοῦ ἅτινα μέχρι τῶν πρώτων χρόνων τῆς ἐνεστώσης ἑκατονταετηρίδος εἶχον διασωθῇ εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Λυκαβητοῦ, τὸ ἐπιστήλιον, ἐφ' οὗ ἡ Λατινικὴ ἐπιγραφὴ, κεῖται τὴν σήμερον ἐντὸς τοῦ βασιλικοῦ κήπου.

Ὁ δέκατος τρίτος στίχος πρέπει πιθανῶς νὰ ἀναγνωσθῇ «εἰς τὸν πύργον τῶν ἀνέμων,» διότι ὁ τοῦ Κυῤῥήστου οὗτος πύργος, ὁ κοινῶς τὴν σήμερον Πύργος τῶν ἀνέμων ἐκαλεῖτο κατὰ τὴν 15ην. ἑκατονταετηρίδα σχολεῖον τοῦ Σωκράτους.

Ὁ τοῦ Θησέως ναὸς, εἶχεν ὡς γνωστὸν μεταβληθῆ εἰς χριστιανικὴν ἐποχὴν εἰς ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.

Οὐδὲν μετὰ θετικότητος δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν περὶ τῶν ἀναφερομένων μνημάτων τῶν Ἡρώων τῶν παρὰ τὸ Θησεῖον κειμένων· τὸ μόνον ἴσως ὅπερ ἠδύνατό τις νὰ εἰκάσῃ εἶναι, ὅτι κατὰ τὴν 15ὴν ἑκατονταετηρίδα ἦσαν μνήματα ἐνταῦθα, διότι καὶ εἰς τὸ τῆς Βιέννης χειρόγραφον ἀναφέρεται ἐνταῦθα βωμὸς «εἰς ὃν ταφῆς ἀξιοῦνται οἱ παγκρατιασταὶ καὶ ὁλύμπιοι.»

Τέλος δὲ μνημονεύονται καὶ τὰ βασιλικὰ ὡς τῶν στωϊκῶν φιλοσόφων σχολεῖον καὶ ἡ Ἀκαδημία τοῦ Πλάτωνος, ἥτις ὡς γνωστὸν ἔκειτο παρὰ τὰ νῦν Σωπόλια.

Περὶ δὲ τῶν βασιλικῶν τοῦτο μόνον γνωρίζομεν, τὸ ὑπὸ τοῦ τῆς Βιέννης χειρογράφου μνημονευόμενον ὅτι ἡ Ἀκαδημία ἔκειτο ἐν χωρίῳ βασιλικὰ καλουμένῳ, πιθανῶς τὰ ἡμέτερα Σωπόλια.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ ἀνεκδότου τούτου χειρογράφου.— Εὔλογος ὅμως φαίνεται ἡ εἰκασία ὅτι ὁ ἀπαίδευτος συγγραφεὺς αὐτοῦ πρὸ ὀφθαλμῶν εἶχε τὸ ἀρχαιότερον τὸ εἰς Βιέννην σωζόμενον ἢ πιθανῶς ἕτερον τοιούτου εἴδους σύγγραμμα, ἐξ οὗ παραλαβὼν ἐσφαλμένας γνώμας προσέθηκεν αὐταῖς ἰδίας ἑαυτοῦ ἔτι ἐσφαλμενεστέρας. Π.

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ.

ΦΕΥΡΟΥΑΡΙΟΥ 15, 1863.

—ooo—

Ἐρρέθη ἐν τῷ τελευταίῳ φυλλαδίῳ ὅτι ἡ Συνέλευσις ἀπεφάσισε νὰ συστηθῇ τριμελὴς Κυβέρνησις καὶ ὑπουργεῖον ὑπὸ ταύτης ἐκλεγόμενον. Μετὰ τὴν ἀπόφασιν δὲ ταύτην μέλη τῆς Κυβερνήσεως ἐξελέχθησαν οἱ Κ. Δ. Βούλγαρης, Κ. Κανάρης καὶ Ῥοῦφος, τὰ αὐτὰ δηλαδὴ τῆς προσωρινῆς. Οὗτοι δὲ συνεκρότησαν ὑπουργεῖον ἐκ τῶν ἐφεξῆς· Ζ. Βάλβη (προέδρου τῆς Συνελεύσεως) ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης, Α. Λόντου (ἀντιπροέδρου αὐτῆς) ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν, Κεχαγιᾶ (ὡσαύτως ἀντιπροέδρου) ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν, Π. Καλιγᾶ (Πληρεξουσίου) ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν, Δ. Κυριακοῦ (Πληρεξουσίου) ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης καὶ Μ. Ἀρτέμη ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν· οἵτινες, πλὴν τοῦ Κ. Κυριακοῦ, καὶ ὡρκίσθησαν ἀμέσως. Ἐν τοσούτῳ παρουσιασθεὶς εἰς τὴν Συνέλευσιν ὁ Κ. Κανάρης εἶπεν ὅτι διαφωνῶν πρὸς τὰ ἄλλα μέλη τῆς Κυβερνήσεως παραιτεῖται. Τούτων δὲ γινομένων στρατιωτικά τινα σώματα συνελθόντα εἴς τινα πλατεῖαν ἀπῄτουν τὴν πτῶσιν τῆς Κυβερνήσεως· ὁ στρατὸς διῃρέθη, ἡ πόλις συνεταράχθη ἅπασα, πυροβολήσεις ἀδιάκοποι κατεπτόουν τοὺς πολίτας, στρατιωτικαὶ ἀποθῆκαι παρεδιάσθησαν καὶ διηρπάγησαν χιλιάδες ὅπλων καὶ ἄλλα σκεύη, καὶ τὰ ἐργαστήρια ἐκλείσθησαν. Ἡ ἐθνοφυλακὴ πολυάριθμος, ἀκάματος καὶ πλήρης ζήλου περιήρχετο φρουροῦσα καὶ τηροῦσα τὴν τάξιν, καὶ εἰς μόνης τῆς Συνελεύσεως ὑπήκουε τὰς διαταγάς. Οἱ πληρεξούσιοι συνεδριάσαντες συνεσκέπτοντο περὶ τοῦ πρακτέου, ὅτε ἐστάλη καὶ ἑτέρου μέλους τῆς Κυβερνήσεως, τοῦ Κ. Ῥούφου, ἡ παραίτησις· ἡ Συνέλευσις τότε ἀνέλαβεν αὐτὴ τὴν διοίκησιν τοῦ Κράτους. Γενομένης δὲ γνωστῆς τῆς διαλύσεως τῆς Κυβερνήσεως καὶ τοῦ θνησκογένους ὑπουργείου, εὐχαριστήθησαν οἱ ἀπαιτήσαντες αὐτὴν στρατιωτικοί.

Μετὰ διεξοδικὰς συζητήσεις ἀπεφάσισεν ἐπὶ τέλους ἡ Συνέλευσις τὰ ἑξῆς· α'.— νὰ καταργηθῇ ἡ μορφὴ τῆς τριμελοῦς κυβερνήσεως· β'. — ν' ἀνατεθῇ ἡ κυβέρνησις εἰς ἕνα πρωθυπουργὸν ἄνευ χαρτοφυλακίου καὶ ἑπτὰ ὑπουργοὺς, παρ' αὐτῆς ἀμέσως διοριζομένους· γ'.— ν' ἀκυρωθῇ καὶ ὡς πρὸς τὰ πρόσωπα ἡ μυστικὴ ψηφοφορία, ἣν παρεδέχθη τὸν παρελθόντα Ἰανουάριον.

Τούτων ἀποφασισθέντων προέβη ἡ Συνέλευσις εἰς ἐκλογὴν τοῦ ὑπουργείου· ἰδοὺ δὲ ταῦτα· Ζ. Βάλβης, πρωθυπουργός, Α. Λόγερινός, ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν, Δ. Χαραλάμπης, ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν, Δ. Βουδούρης, ἐπὶ τῶν Ναυτικῶν, συνταγματάρχης Σμολένσκης, ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν, Κ. Δόσιος, ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν, Δ. Μαυροκορδάτος, ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν, Ι. Παπαζαφειρόπουλος, ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης.

Ἐκ τούτων ὁ μὲν πρῶτος εἶναι ἤδη γνωστὸς τοῖς ἀναγνώσταις, ὁ δὲ δεύτερος ὑπῆρξεν ἄλλοτε βουλευτής, ὁ τρίτος ὑπηρέτησεν ὡς νομάρχης καὶ οἰκονομικὸς ὑπάλληλος, ὁ τέταρτος ὑπῆρξε δημόσιος ὑπάλληλος καὶ βουλευτής, ὁ πέμπτος ἦτο καὶ ἐπὶ βασιλείας ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν, ὁ ἕκτος καὶ ὁ ἕβδομος ὑπηρέτησαν ὡς δημόσιοι ὑπάλληλοι ὁ μὲν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ, ὁ δὲ εἰς τὰ τῆς παιδείας, καὶ ὁ ὄγδοος μετήρχετο τὸν δικηγόρον. Πάντες δὲ, πλὴν τοῦ Κ. Δ. Μαυροκορδάτου ἀποδημοῦντος εἰς τὴν ξένην, μετέσχον τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἀγῶνος, καὶ εἶναι μέλη τῆς Συνελεύσεως.

* * *

Ἐπειδὴ ὑποθέτομεν ὅτι ὁ περίεργος ἀναγνώστης θὰ ἐπιθυμῇ νὰ μάθῃ περιστατικώτερον τὰ τῆς ἀνωτέρω μεταβολῆς, παραθέτομεν τὴν διήγησιν ἣν ἐδημοσίευσε μία τῶν ἐφημερίδων τῆς Πρωτευούσης, ἡ *Μέριμνα*, διακρινομένη ἐπὶ φιλαληθείᾳ καὶ μετριοπαθείᾳ.

« 6 *Φεβρουαρίου*. Ἡ συνεδρίασις αὕτη ἦτον ὅλως πολιτικοῦ χαρακτῆρος. Πολλοὶ τῶν πληρεξουσίων εἶπον, « ἐπειδὴ ἡ Κυβέρνησις δὲν ἐσχημάτισε μέχρι » τῆς σήμερον τὸ νέον ὑπουργεῖόν της, τὸ ὁποῖον νὰ » δώσῃ τὸν ὅρκον τῆς νέας ὑπηρεσίας του, πρέπει » νὰ κληθῇ ἐνώπιον τῆς Συνελεύσεως καὶ νὰ ἐξη- » γήσῃ τοὺς λόγους τῆς τοιαύτης ἀναβολῆς. » Τὴν πρότασιν ταύτην ἀπεδέχθη ἡ ὁλομέλεια τοῦ Σώματος καὶ παραχρῆμα ἐπεφορτίσθη τὸ Προεδρεῖον, « ν' ἀναγγείλῃ τῇ Κυβερνήσει τὰ ἀποφασισθέντα καὶ νὰ καλέσῃ αὐτὴν νὰ ἐμφανισθῇ τὴν 4 ὥραν μ. μ. αὐθημερὸν πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ δώσῃ τὰς αἰτουμένας πληροφορίας. »

» Οἱ Κυβερνῆται ἦλθον τὴν ὁρισθεῖσαν ὥραν· ἡ Συνέλευσις ἦν παρά ποτε πλήρης καὶ τὰ θεωρεῖα ὑπέρποτε βρίθοντα ἀκροατῶν πάσης τάξεως ἀναμενόντων ν' ἀκούσωσι τὰς συζητήσεις. Ἀπὸ μέρους τῆς Κυβερνήσεως ὡμίλησεν ὁ κ. Βούλγαρης καὶ εἶπεν

« ὅτι μόλις σήμερον ἐκοινοποιήθη εἰς αὐτοὺς τὸ περὶ καθηκόντων τῆς Κυβερνήσεως ψήφισμα, ὅτι αἱ περιστάσεις εἰσὶ λίαν ἀκροσφαλεῖς, ὅτι εἰς τὴν στιγμὴν δὲν ἠδύνατο ἡ Κυβέρνησις νὰ καταρτίσῃ καὶ ν' ἀναγγείλῃ εἰς τὴν Συνέλευσιν τὸν σχηματισμὸν τοῦ ὑπουργείου της, ἀλλ' ὅτι σκέπτεται σπουδαίως καὶ συντόνως νὰ φθάσῃ εἰς ἓν ἀποτέλεσμα περὶ τοῦ ἀντικειμένου διὰ τὸ ὁποῖον ἐκλήθη νὰ δώσῃ πληροφορίας εἰς τὴν Ἐθνικὴν Συνέλευσιν. »

Ἔλαβον τὸν λόγον τινὲς τῶν πληρεξουσίων καὶ πάντες οἱ μὲν μετὰ μετριοπαθείας οἱ δὲ δριμύτερον, παρέστησαν τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ προβῇ ἡ Κυβέρνησις εἰς τὸν σχηματισμὸν ὑπουργείου, τὸ ὁποῖον ἐντὸς τῆς ἐπιούσης νὰ ἦναι τετελεσμένον· ἄλλως, προσέθηκαν οἱ ἀγορεύσαντες, ἡ Κυβέρνησις προδίδει ἀδυναμίαν ἢ διατελεῖ εἰς διαίρεσιν καὶ ὀφείλει νὰ δώσῃ τὴν παραίτησίν της.

» Ἡ Συνέλευσις ἐν τέλει ἀπεφάνθη « ὅτι ἀρκεῖται εἰς τὰ λεχθέντα. »

» 7 *Φεβρουαρίου*. Δημόσιος συζήτησις σήμερον δὲν ἔγινεν ἐν τῇ Συνελεύσει· ἔγιναν ὅμως ἐργασίαι εἰς τὰ τμήματα.

» Ἐν δὲ τῷ Κυβερνείῳ ἐλάμβανον χώραν ἐργασίαι πολιτικαί· ἐσκέπτοντο καὶ δὲν ἤρχοντο οἱ Κυβερνῆται εἰς ἀποτέλεσμα, καὶ πάλιν ἐσκέπτοντο τί νὰ πράξωσι περὶ ὑπουργείου καὶ οὐδεὶς ἐγίνωσκε τὰ ἀποφασισθέντα· περὶ τὸ ἑσπέρας τέλος πάντων διεδόθη ἐκ πολλῶν στομάτων ἡ εἴδησις, ὅτι ἡ Κυβέρνησις ἐσυμφώνησε ν' ἀφήσῃ τοὺς παλαιοὺς ὑπουργοὺς μὲ τὴν μετάθεσιν τοῦ κ. Δελιγιώργη εἰς τὰ Ἐξωτερικὰ καὶ τὴν παραίτησιν τοῦ κ. Διαμαντοπούλου. Ἡ εἴδησις αὕτη δὲν ἤχησεν εὐχαρίστως εἰς τὰ ὦτα τῶν ἀνθρώπων.

» Ἡ αὐτὴ κυβέρνησις, ἔλεγον, ἔστω, καλά· καὶ οἱ ἴδιοι ὅμως ὑπουργοὶ, αὐτὸ δὲν εἶναι καλόν.—Ἀνεμένετο δὲ μετ' ἀπλήστου περιεργείας ἡ ἐπιοῦσα τῆς Συνελεύσεως συνεδρίασις διὰ νὰ εὐκρινηθῶσι τὰ διαδοθέντα καὶ αἱ πολλαὶ ἀντιφάσεις. Πρὶν ἢ ὅμως ἔλθῃ ἡ ὥρα τῆς συνεδριάσεως νεωτέρα ἐκυκλοφόρησεν εἰς τὴν πόλιν φήμη, « ὅτι οἱ παλαιοὶ ὑπουργοὶ παρῃτήθησαν καὶ οἱ Κυβερνῆται σκέπτονται περὶ συγκροτήσεως νέου ὑπουργείου. » Πολλοὶ λόγοι τῆς παραιτήσεως τῶν ὑπουργῶν ἐρρέθησαν, ἀλλὰ καθ' ἡμᾶς ὁ πιθανώτερος εἶναι οὗτος· Μεταξὺ τῶν μελῶν τοῦ ἐπαναστατικοῦ ὑπουργείου ὑπῆρχον τοιούτου εἴδους ψυχρότητες καὶ διαφωνίαι, ὥστε δὲν ἦτον δυνατὸν νὰ συνυπηρετήσωσιν εἰς τὸ μέλλον· οὕτως ὁ κ. Κουμουνδοῦρος καὶ μετ' αὐτὸν ὁ κ. Ζαΐμης δὲν ἠνείχοντο τὸν Μαυρομιχάλην, αὐτὸς δὲ δὲν ἠνείχετο ἐκείνους· ὁ δὲ κ. Δελιγιώργης δὲν ἤθελε κατ' οὐδένα τρόπον νὰ σταθῇ εἰς τὸ νέον ὑπουργεῖον· ὁ κ. Μαγγίνας καὶ ὁ κ. Νικολόπουλος εἰλικρινῶς ἐργαζόμενοι νὰ ἐλαττώσωσι τὰς δυσχερείας τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἰδίως τοῦ κ. Βούλγαρη, ὀλίγον ἐσκέπτοντο περὶ τῆς διατηρήσεώς των ἐν τῷ ὑπουργείῳ· παρομοία τις ἦν καὶ ἡ θέσις τοῦ κ. Καλλιφρουνᾶ, ὥστε ὅλον τὸ ὑπουργικὸν οἰκοδόμημα ἦτο σαλευμένον, ἡ δὲ ἀνανέωσις αὐτοῦ διὰ διορισμῶν καὶ ὁρκοδοσιῶν νέων δὲν ἠδύνατο κατ' οὐσίαν νὰ φέρῃ ἁρμονίαν καὶ ζωήν. Λοιπὸν παρῃτήθησαν.

» 8 *Φεβρουαρίου*. Εἶναι δύσκολον νὰ ἐκτεθῶσιν αἱ σημεριναὶ σοβαραὶ καὶ θορυβώδεις συζητήσεις τῆς Συνελεύσεως. Καὶ ἐν τῇ αὐλῇ καὶ ἐν τῷ περιβόλῳ αὐτῆς ἀλλεπάλληλαι ἦσαν αἱ ἐρωτήσεις, « τί γίνεται τὸ ὑπουργεῖον; ποῖοι εἶναι οἱ ὑπουργοὶ τοῦ Κράτους; τί ἔπραξαν καὶ πράττουσιν οἱ Κυβερνῆται; »—Ἤρχισεν ἡ συνεδρίασις καὶ ἀνεγνώσθησαν τὰ πρακτικὰ τῆς προτεραίας, ὁ δὲ Ναύαρχος Κανάρης ἀναγγέλλει εἰς τὴν Συνέλευσιν « ὅτι παρῃτήθη τῆς θέσεως μέλους τῆς Κυβερνήσεως. » Γενική τις ἀνησυχία διεχύθη καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Συνελεύσεως καὶ πανταχόθεν ζητοῦνται ἐξηγήσεις. Τὸ ἄπειρον ἀκροατήριον τίθεται εἰς ἀνήσυχον κατάστασιν. Γίνεται πρότασις, « ἐὰν ἡ Κυβέρνησις χαίρῃ τὴν ἐμπιστοσύνην τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως », καὶ ἄλλη πρότασις « περὶ ἀντικαταστάσεως καὶ ἀλλαγῆς καὶ τῆς μορφῆς αὐτῆς » Ἡ κυβέρνησις πρέπει νὰ γίνῃ *μονομελὴς*, φωνάζουν οἱ πολλοί. Περὶ δὲ τὰς τοιαύτας συζητήσεις ἀναγινώσκεται ἔγγραφον, φέρον τὰς ὑπογραφὰς τῶν Κ. Βούλγαρη καὶ Ῥούφου, καὶ ἀναγγέλλον εἰς τὴν Συνέλευσιν τὸν σχηματισμὸν τοῦ νέου ὑπουργείου.

» Ἀλλ' ἀπὸ τοὺς νέους τούτους ὑπουργοὺς ὁ μὲν Κ. Γ. Κυριακοῦ ἐδήλωσεν ἀμέσως ὅτι παραιτεῖται, μετά τινα δὲ ὥραν παρῃτήθη καὶ ὁ Κ. Βάλβης. Θὰ ἦτο προτιμότερον διὰ τὸν Κ. Βάλβην νὰ μὴ δώσῃ τὸν ὅρκον τοῦ ὑπουργοῦ ἢ ἀφοῦ ὡρκίσθη νὰ μὴ δώσῃ μετὰ μίαν ὥραν τὴν παραίτησίν του.

» Οἱ πληρεξούσιοι ἐπελήφθησαν, μετὰ τὴν ἀγγελίαν τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ νέου ὑπουργείου, τοῦ ὡρισμένου ζητήματος, « ἐὰν ἡ πρᾶξις αὕτη τῆς Κυβερνήσεως, ἐνεργηθεῖσα μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Κανάρη, εἶναι ἔγκυρος ἢ ὄχι », καὶ ἐπροσκάλεσαν νὰ ἔλθωσιν εἰς τὴν Συνέλευσιν καὶ ὁ κ. Βούλγαρης καὶ ὁ κ. Ῥοῦφος. Ὁ κ. Κανάρης ἔμενε πάντοτε παρών. Καὶ ἀπὸ τοῦ βήματος καὶ ἀπὸ τῶν ἑδρῶν παρετάθησαν εἰς 4—5 ὥρας αἱ *κοινοβουλευτικαὶ λογομαχίαι*, στρεφόμεναι περὶ τὸ ζήτημα πάντοτε « τοῦ ἐγκύρου ἢ ἀκύρου τοῦ διορισμοῦ τοῦ νέου ὑπουργείου », καὶ κατὰ συνέπειαν « τῆς ἀποδοκιμασίας τῆς Κυβερνήσεως καὶ τῆς ἀντικαταστάσεως αὐτῆς. »

Διάφοροι προτάσεις ἐδόθησαν ὅπως ψηφοφορηθῶσιν ὡς θέματα τῆς συζητήσεως. Ἀπεφασίσθη δὲ νὰ ψηφοφορηθῇ ἡ πρώτη ἔχουσα ὡς ἑξῆς περίπου·

« Ἡ Συνέλευσις θεωρεῖ ὡς μὴ ὑπάρξασαν τὴν γνω-
» στοποιηθεῖσαν αὐτῇ ὑπὸ τῶν δύο μελῶν τῆς Κυ-
» βερνήσεως πρᾶξιν τοῦ σχηματισμοῦ νέου ὑπουρ-
» γείου, παραιτηθέντος τοῦ τρίτου αὐτῆς μέλους,
» καὶ προβαίνει ἐν ἀδιακόπῳ συνεδριάσει εἰς τὰς συ-
» ζητήσεις καὶ τὴν ἀπόφασίν της περὶ ἀντικαταστά-
» σεως αὐτῆς (τῆς Κυβερνήσεως). »

» Ἡ πρότασις ἀπερρίφθη διὰ ψήφων 101 κατὰ 77 καὶ ἡ συνεδρίασις ἐλύθη.

» Τὰ πνεύματα ὅμως ὑπῆρχον εἰς ἔξαψιν καὶ ἡ φυσιογνωμία τῶν ἀνθρώπων δὲν ἦτο καλή. Ἀπὸ ὠτὸς εἰς οὖς διεδίδετο ὅτι θὰ ἔχωμεν σκηνάς. Τὴν ἐννάτην τῆς νυκτὸς ὥραν ἐκρότησαν τουφεκισμοὶ *συνθηματικοί*. Δὲν ἦσαν μηνύματα πυρκαϊᾶς, ἦσαν παραγγέλματα κινήματος τοῦ στρατοῦ. Ἡ νὺξ παρῆλθεν ἐν ἀνησυχίᾳ καὶ ἀμφιβολίαις· τὰ διάφορα σώματα ἦσαν εἰς τὰ ὅπλα, καὶ μία μὲν στρατιωτικὴ συνάθροισις ἐγίνετο πρὸς τὸ δυτικὸν τῆς πόλεως μέρος, εἰς τὸν στρατῶνα τοῦ πεζικοῦ καὶ τὴν πλατεῖαν τῆς ἐπαναστάσεως (Λουδοβίκου)· ἄλλη δὲ πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος, περὶ τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν καὶ τοὺς παλαιοὺς σταύλους. Τὰ ἀνάκτορα τοῦ πρώην Βασιλέως κατελήφθησαν ὑπὸ τοῦ τάγματος Λεοτσάκου, διαιρεθέντος εἰς δύο σώματα· τὸ πυροβολικὸν ἐτέθη εἰς τὰ ὅπλα, ἀλλὰ δὲν ἐκινήθη καθὼς καὶ ἡ διλοχία τῶν πυροσβεστῶν. Εἰς τὴν συνοικίαν τῆς πλάκας ἐφονεύθη δεκανεύς τις τοῦ πεζικοῦ καὶ ἐπληγώθη εἷς πολίτης. Πάντες ἀνέμενον τὴν ἡμέραν διὰ νὰ μάθωσι ποῦ εὑρισκόμεθα καὶ ποία δοκιμασία ἐπιφυλάσσεται εἰς τὴν Πατρίδα, ἧς τὸ γλυκὺ ὄνομα τόσον ἐπικαλούμεθα, καὶ ἧς τὰ ἀληθῆ συμφέροντα τόσον θυσιάζομεν εἰς τὰ πάθη καὶ τὰς ἀσυνεσίας ἡμῶν.

» 9 *Φεβρουαρίου*. Οἱ Πληρεξούσιοι τοῦ ἔθνους συνῆλθον εἰς τὴν Συνέλευσιν διὰ νὰ σκεφθῶσι περὶ τῶν πρακτέων. Ἀπεφασίσθη δὲ νὰ γίνῃ προκαταρκτική τις συνεδρίασις κεκλεισμένων τῶν θυρῶν. Ἐπαρουσιάσθη τριμελὴς ἐπιτροπὴ ἐκ μέρους τοῦ στρατοῦ τῆς Πρωτευούσης, ἥτις ἐπέδωκεν εἰς τὸν Πρόεδρον τῆς Συνελεύσεως ἔγγραφον ἀναφορὰν ὑπογεγραμμένην ὑπὸ ὅλων τῶν στρατιωτικῶν Σωματαρχῶν. Διὰ τῆς ἀναφορᾶς ταύτης « ἐγνωστοποιοῦντο τὰ ἐν τῷ στρα-
» τῷ λαμβάνοντα χώραν, καὶ παρεκαλεῖτο ἡ Συν-
» έλευσις νὰ σπεύσῃ νὰ φέρῃ τὴν πρέπουσαν θερα-
» πείαν· » ὑπεδεικνύετο δὲ εἰς τὴν συνέλευσιν « ὅτι
» καὶ ὁ στρατὸς συμμερίζεται τὴν ἀπαίτησιν τῆς
» κοινῆς γνώμης, ἥτις ζητεῖ τὴν ἀντικατάστασιν
» τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας. »

» Ἡ Συνέλευσις ἀπεφάσισε νὰ προβῇ παραχρῆμα εἰς τὴν ψήφισιν τῶν καταλλήλων μέτρων πρὸς διατήρησιν τῆς κοινῆς ἀσφαλείας καὶ δημοσίου τάξεως, νὰ φροντίσῃ δὲ τὰ ἀπαιτούμενα πρὸς καθησύχασιν τοῦ στρατοῦ. Ἐπειδή, ὅπως καὶ ἐάν τις ἐξετάσῃ τὰ κινήματα αὐτοῦ τῆς παρελθούσης νυκτὸς, ταῦτα ἦσαν στάσις κατὰ τῆς Κυβερνήσεως.

» Λοιπὸν ἀμέσως, τῇ προτάσει πληρεξουσίων, ἐνεκρίθησαν ψηφίσματά τινα δι' ὧν διετάσσετο ὁ στρατὸς νὰ ἐρωτηθῇ ἐνώπιον τῆς Συνελεύσεως καὶ εἰς αὐτῆς τὰς ἐντολὰς νὰ ὑπακούῃ.

» Ἕτερον ψήφισμα ἐκανόνισε τὴν σύστασιν φρουραρχίας τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως, ὑπὸ ταύτης διοριζομένου τοῦ Φρουράρχου, καὶ ἄλλο πάλιν ἐπροτάθη περὶ συστάσεως Ἀρχηγείου τῆς Ἐθνοφυλακῆς, ὅπερ εἶχε καταργηθῇ. Ἀλλὰ τοῦτο ἀφέθη εἰς ἐκκρεμῆ συζήτησιν.

» Κατόπιν ἐπαρουσιάσθη ψήφισμα δι' οὗ ἐτίθετο ἡ Πατρὶς εἰς κατάστασιν κινδύνου, κατηργεῖτο ἡ τριμελὴς Κυβέρνησις, καὶ ἀνεγνωρίζετο ὁ διορισμὸς Πρωθυπουργοῦ ἄνευ χαρτοφυλακίου καὶ ἑκτὼ ἄλλων ὑπουργῶν, προτιθεμένου ὀγδόου τοῦ ὑπουργοῦ *ἐπὶ τῆς κοινῆς ἀσφαλείας*.

» Ὁ εἰσαγαγὼν τὸ ἀνωτέρω ψήφισμα Κ. Βαλτινὸς ἠγόρευσε σφοδρῶς κατὰ τῶν μελῶν τῆς Κυβερνήσεως. Καὶ ἄλλοι ἠγόρευσαν ὑπὸ τοιοῦτο πνεῦμα καταφορᾶς, ἄλλοι δὲ ὑπερασπίσθησαν θερμῶς τὸν κ. Βούλγαριν. Τὸ Σῶμα εἶχε διαιρεθῇ εἰς δύο διακεκριμένα στρατόπεδα· ἡ πλειοψηφία εἶχε κηρυχθῇ ὑπὲρ τῆς Κυβερνήσεως ἣν ὑπεράσπιζον καὶ οἱ πρώην ὑπουργοὶ. καὶ τὸ κόμμα τὸ ἔχον ἐπὶ κεφαλῆς αὐτοῦ τὸν κ. Μαυροκορδάτον ἢ τὸν κ. Τρικούπην· ἡ μειοψηφία ἀπετελεῖτο ἐκ τῶν πληρεξουσίων τοῦ ὄρους, οἵτινες ἐπίεζον μᾶλλον διὰ τῆς ἔξω αὐτῶν δυνάμεως τὴν Συνέλευσιν, ἤτοι διὰ τῆς στάσεως τοῦ στρατοῦ καὶ τῶν ἐπιδοκιμασιῶν τοῦ ἀκροατηρίου, παρὰ διὰ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ψήφων των.

» Ἡ συζήτησις θὰ ἐξηκολούθει καὶ ἡ κατάστασις τῶν πραγμάτων θὰ παρετείνετο φοβερὰ καὶ ἀπειλητικὴ, ὅτε ἐν μέσῳ τῶν λεγομένων, ἔστειλε διὰ τοῦ υἱοῦ του πληρεξουσίου τὴν παραίτησίν του ἀπὸ τῆς Κυβερνήσεως ὁ κ. Ῥοῦφος.

» Ἄνευ δυσκολιῶν, μετὰ τὸ βῆμα τοῦτο τοῦ κ. Ῥούφου, ὅπερ ἐγένετο ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ κ. Βούλγαρη, ἡ Συνέλευσις ἐξέδοτο τὴν ἑπομένην ἀπόφασίν της·

« Ἀναλαμβάνει εἰς ἑαυτὴν τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν, ἣν θέλει διατηρήσει καὶ διενεργεῖ μέχρι τῆς ἀποφάσεώς της περὶ νέας Κυβερνήσεως διὰ τοῦ προεδρεύοντος ἀντιπροέδρου.

« *Ἐν Ἀθήναις*, 9 *Φεβρουαρίου* 1863. »

» Οὕτω κατηργήθη ἡ ἐξουσία τῆς Κυβερνήσεως καὶ τοῦ ὑπουργείου της καὶ τὸ πᾶν συνεκεντρώθη εἰς τὴν Ἐθνικὴν Συνέλευσιν. Ὁ κ. Ζηνόβιος Βάλβης δὲν ἦτον οὔτε Πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως, διότι παρῃτήθη καὶ ἐδέχθη τὸ ὑπουργεῖον τῆς Δικαιοσύνης, οὔτε δὲ ὑπουργὸς, ἐπειδὴ καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης παρῃτήθη δύο ὥρας ἀφ' οὗ ἔδωκε τὸν ὅρκον. Ὁ προεδρεύων Ἀντιπρόεδρος κ. Μωραϊτίνης ἦτο τὸ πρόσωπον, εἰς ὃ, ὡς ἀντιπροσωποῦν τὴν Συνέλευσιν κατὰ τὴν ἀπόφασιν αὐτῆς, συνεκεντρώθη πᾶσα ἡ ἐξουσία τῆς Πατρίδος. Ἀμέσως δὲ διωρίσθη δεκαμελὴς ἐπιτροπὴ, ἥτις μεταβᾶσα πρὸς τὸν στρατὸν ἐγνωστοποίησεν αὐτῷ τὴν ἀπόφασιν τῆς Συνελεύσεως καὶ τὸν ἐκάλεσεν « ἐν ὀνόματι αὐτῆς » νὰ καταθέσῃ ἐντὸς δύο ὡρῶν τὰ ὅπλα καὶ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὰς τάξεις του. Ὁ στρατὸς παραχρῆμα ἐδήλωσε τὴν ὑποταγὴν καὶ τὴν πίστιν του. Τὴν 8 δὲ ἑσπερινὴν ὥραν ἐπανῆλθεν εἰς τοὺς στρατῶνας ἀνακράζων « Ζήτω ἡ Ἐθνοσυνέλευσις. » Τὸ κακὸν δὲν ἔλαβε μείζονας ἐκτάσεις.

» 10 *Φεβρουαρίου*. Προὐτάθη νεώτερον ψήφισμα δι' οὗ ἀνεβλήθη ἡ ἀποφασισθεῖσα ὁρκωμοσία τοῦ στρατοῦ καὶ μέλλουσα νὰ γίνῃ σήμερον, διὰ τὴν ἐρχομένην Τετάρτην. Τὸ ψήφισμα παρεδέχθη.

» Ἤρχισε μεταταῦτα ἡ συζήτησις « περὶ μορφῆς τῆς Κυβερνήσεως » καὶ πρέπει νὰ ἐδόθησαν πλέον ἢ δέκα σχέδια ψηφισμάτων· γενομένων δὲ ἀναπτύξεων καὶ ἐρωτωμένης τῆς Συνελεύσεως ἐπὶ ἑκάστου μερικωτέρου ζητήματος, ἐνεκρίθη ἡ σύνταξις ψηφίσματος ἐπὶ τῶν ἑξῆς ἀρχῶν· α) Νὰ ἐκλεχθῶσιν εἷς Πρωθυπουργὸς ἄνευ χαρτοφυλακίου καὶ ἑπτὰ ὑπουργοὶ, οἵτινες νὰ ἐνεργῶσι τὴν ἐκτελεστικὴν ἀρχὴν καὶ νὰ διατελῶσιν ὑπεύθυνοι ἀπέναντι τῆς Συνελεύσεως ὑφ' ἧς ἐκλέγονται. β) Ἡ μὲν διοίκησις ἢ ἡ ὑπηρεσία νὰ ἐνεργῆται ὑπὸ τῶν ἁρμοδίων ὑπουργῶν καὶ ὑπὸ εὐθύνην των, ἡ δὲ κυβέρνησις καὶ διὰ τῆς προσυπογραφῆς τοῦ Πρωθυπουργοῦ ἢ προέδρου τοῦ ὑπουργείου καθισταμένου συνεπευθύνου. γ) Ἡ ἐκλογὴ νὰ γίνῃ διὰ φανερᾶς ψηφοφορίας καὶ νὰ ἰσχύῃ δι' ἀπολύτου πλειοψηφίας.

» Ἡ ἐκλογὴ τῆς οὕτω διατυπωθείσης ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, ἀνεβλήθη διὰ τὴν αὔριον· αὔριον ἔχομεν τὴν διεξαγωγὴν προσωπικῶν ζητημάτων καὶ ὁ Θεὸς νὰ φυλάξῃ μὴ εὑρεθῶμεν εἰς τὰς αὐτὰς διενέξεις καὶ εἰς τὰς αὐτὰς θλιβερὰς διαιρέσεις.

» 11 *Φεβρουαρίου*. Ἡ πόλις διετέλει εἰς ἄκραν ἀνησυχίαν καὶ χίλιαι σπερμολογίαι διεδίδοντο. Ἡ Ἐθνοφυλακὴ, τὸ στήριγμα τοῦτο τῆς ἡσυχίας καὶ τάξεως, ἦτον ἡ παρηγορία τῶν κατοίκων τῆς Πρωτευούσης· αὕτη διέτρεχε κατὰ λόχους ὅλα τὰ μέρη τῆς πόλεως καὶ προελάμβανε καὶ ἐμπόδιζε πᾶσαν κατάχρησιν καὶ ἐγκληματικὴν πρᾶξιν. Καὶ οἱ πληρεξούσιοι τοῦ Ἔθνους, εἰς οἱονδήποτε καὶ ἐὰν ἀνῆκον κόμμα, βλέποντες ἐκ τοῦ ἐγγὺς τὸν κίνδυνον τὸν ἀπειλοῦντα τὴν Πατρίδα, διεσκέδαζον τοὺς φόβους τῶν ἀνθρώπων λέγοντες « ὅτι ἐπῆλθε συνεννόησις, ὅτι πάντες δεικνύουσιν αὐταπάρνησιν, ὅτι ἐματαιώθη πᾶν ἀπευκταῖον. » Τὸ κοινὸν ἐζήτει μίαν ὥραν ταχύτερον νὰ ἀρχίσῃ ἡ Συνέλευσις τὰς ἐργασίας της καὶ νὰ ἐκλέξῃ τὴν Κυβέρνησιν.

» Περὶ τὴν 10 ὥραν οἱ πληρεξούσιοι ἦσαν ἐν συνεδριάσει καὶ τὰ θεωρεῖα ἦσαν πλήρη ἀκροατῶν. Ὁ δὲ κ. Ἡρακλῆς Πετμεζᾶς παρελθὼν εἰς τὸ βῆμα εἶπεν· « ἐπειδὴ ἡ Συνέλευσις ἔχει νὰ σκεφθῇ περὶ σπουδαίου ἀντικειμένου καὶ εἶναι ἀπαραίτητος ἡ ἡσυχία, παρακαλεῖται τὸ ἀκροατήριον νὰ κενώσῃ πρὸς ὥραν τὰ θεωρεῖα. » Οἱ ἀκροαταὶ μετὰ πολλῆς εὐχαριστήσεως καὶ προθυμίας ἐξῆλθον τοῦ Καταστήματος τῆς Συνελεύσεως καὶ ἀφῆκαν αὐτὴν νὰ βουλευθῇ περὶ τῶν κοινῶν συμφερόντων.

» Ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ ταύτῃ συνδιασκέψει γενομένου λόγου περὶ τῆς δεινῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων καὶ περὶ τῆς ἐπικρατούσης μεγάλης ἀνάγκης ὅπως διὰ συμβιβαστικῆς τινος συνεννοήσεως καὶ μετριοπαθοῦς συμπεριφορᾶς τῶν κομμάτων τῆς Συνελεύσεως ἐπιτευχθῇ ἡ δέουσα θεραπεία, οἱ πλεῖστοι εὑρέθησαν σύμφωνοι εἰς τὸν σχηματισμὸν καὶ τὴν ἐκλογὴν τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας· καὶ ὅταν οἱ πολλοὶ εὑρέθησαν σύμφωνοι, αἱ μερικαὶ καὶ ἀτομικαὶ διαφωνίαι δὲν ἠδύναντο νὰ ἔχωσιν ἀποτέλεσμα.

» Ὀφείλομεν ἐκ καθήκοντος, καὶ ὡς πολῖται καὶ ὡς ἐφημεριδογράφοι, νὰ ἐπαινέσωμεν τὴν δειχθεῖσαν αὐταπάρνησιν κατὰ τὴν παροῦσαν τῆς Συνελεύσεως συνεδρίασιν ἐκ μέρους τῶν πληρεξουσίων, ἐκ μέρους ἐκείνων ἰδίως, οἵτινες, καίτοι μέχρι πρὸ μικροῦ εἶχον καὶ δικαίας ἀξιώσεις νὰ περιέλθωσιν εἰς τὴν ἐξουσίαν, διότι εἶχον καὶ ἐπιῤῥοὴν καὶ φίλους ὑφ' ὧν ὑπεστηρίζοντο, δὲν ἠθέλησαν ἤδη, εἰς ἣν θέσιν καὶ κρισιμότητα ἦσαν τὰ κοινὰ πράγματα, νὰ ζητήσωσιν ἀρχὰς καὶ ἕδρας δι' ἑαυτούς. Ὅλος ὁ κόσμος ἐπῄνεσε τὴν διαγωγὴν αὐτῶν καὶ ὅλοι εἶπον, « ὅτι τὰ πράγματα θὰ ἔβαινον καλλίτερα καὶ αἱ ἐργασίαι αἱ σπουδαῖαι τῆς Συνελεύσεως ἤθελον εἶσθαι ἀρκούντως προηγμέναι, ἐὰν παρομοία αὐταπάρνησις καὶ ἀποποίησις πρὸς τὰ ψευδῆ καὶ ὀχληρὰ θέλγητρα τῆς ἐξουσίας ἐδεικνύετο ἀπ' ἀρχῆς τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνελεύσεως.

» Τὸ ψηφοδέλτιον τῆς ἐκλογῆς τοῦ ὑπουργείου ἐσυμφωνήθη ἐκ τῶν προτέρων καὶ ὑπερίσχυσεν.

» Οἱ ἐκλεχθέντες οὗτοι ὑπουργοὶ μετὰ τοῦ Προέδρου ἔδωκαν ἐνώπιον τῆς Συνελεύσεως τὸν ὅρκον τῆς νέας αὐτῶν ὑπηρεσίας, καὶ παραχρῆμα ἐκ τῆς Συνελεύσεως μετέβησαν εἰς τὸ Κυβερνεῖον διὰ νὰ συντάξωσι τὸ πρόγραμμα των πρὸς τὸν Ἑλλ. λαόν. Πρὶν ἢ ὅμως διαλυθῇ ἡ συνεδρίασις, ὁ πληρεξούσιος κ. Βάσος ἐπρότεινε τὴν παραπομπὴν εἰς τὰ δικαστήρια, καὶ τὴν τιμωρίαν τῶν στρατιωτικῶν ἐκείνων οἵτινες προχθὲς ἤγειραν στάσιν κατὰ τῆς Κυβερνήσεως. Ὡρισμένως δὲ κατήγγειλε τὸν πληρεξούσιον καὶ λοχαγὸν τῆς Ἐθνοφυλακῆς κ. Κόκκινον ὅστις μετ' ἄλ-

λων ἀξιωματικῶν ἀπεπειράθη νὰ κακοποιήση, καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον μετέβη μέχρι τῆς οἰκίας του, τὸν πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως κ. Βούλγαρην· « Ἄλλως, εἶπεν ὁ μνησθεὶς πληρεξούσιος, ἐὰν μείνωσιν ἀτιμώρητοι οἱ ἀποστατήσαντες καὶ μελετήσαντες ἐγκληματικὴν πρᾶξιν κατὰ τοῦ προέδρου, προαγγέλλω ὅτι θὰ ἐπέλθη νεωτέρα καταιγὶς πρὸς συμφορὰν τῆς Πατρίδος. »

» Πολλοὶ τῶν πληρεξουσίων τότε εἶπον, ὅτι εἰς τὴν νέαν κυβέρνησιν ἀπόκειται νὰ ἐνεργήση τὰ δέοντα, καὶ ἡ συνεδρίασις διελύθη. »

* * *

Ἡ Συνέλευσις ἀπεφάσισε νὰ ἐρευνηθῶσι τὰ ἔγγραφα τοῦ ἐκπτώτου βασιλέως· ὁ δὲ πρέσβυς τῆς Ῥωσίας ἀπήτησεν ἐξ ὀνόματος τῆς Κυβερνήσεως αὐτοῦ νὰ μείνη ἄθικτος ἡ μετὰ τῶν ξένων ἡγεμόνων ἰδιαιτέρα ἀλληλογραφία.

* * *

Περὶ βασιλέως οὐδεὶς λόγος.

* * *

Περὶ τὴν 11 ὥραν Π. Μ. τῆς 13 τοῦ ἐνεστῶτος ἐγένετο σφοδρὸς σεισμὸς εἰς Ἀθήνας διαρκέσας οὐκ ὀλίγον· πολλῶν οἰκιῶν τοῖχοι ἐσχίσθησαν. Παρὰ Θεοῦ ἡ νουθεσία.

* * *

Ὁ λόγος τῆς βασιλίσσης τῆς Ἀγγλίας κατὰ τὴν ἔναρξιν τῶν βουλευτικῶν συνεδριάσεων περιεῖχε καὶ περὶ τῶν Ἑλληνικῶν τὰ ἑξῆς·

« Γενομένης ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ χηρεύσαντος τοῦ θρόνου, τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἐξέφρασε διακαῆ ἐπιθυμίαν νὰ δεχθῇ τὸ στέμμα τῆς Ἑλλάδος ὁ πρίγκηψ Ἀλφρέδος. Ἡ αὐθόρμητος καὶ ὅλως ἀπρόκλητος αὕτη αἴτησις, ἥτις ἀποδεικνύει ὅτι τὰ ἀγαθὰ ὅσα ὀφείλονται εἰς τὰς ἀρχὰς καὶ τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἀγγλικοῦ πολιτεύματος ἐκτιμῶνται κατ' ἀξίαν, οὐ μόνον εὐχαρίστησεν, ἀλλὰ καὶ τὴν συμπάθειαν εἵλκυσε τῆς βασιλίσσης. Ἕνεκα ὅμως διπλωματικῶν ὑποχρεώσεων καὶ ἄλλων λόγων δὲν ἐνέδωκεν εἰς τὴν γενικὴν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους εὐχήν. Ἐλπίζει δὲ ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος δι' οὓς λόγους ἔστρεψε τὰ βλέμματα πρὸς τὸν ἡγεμονόπαιδα Ἀλφρέδον, θέλει ἐκλέξει ἡγεμόνα, ἐπὶ τῆς ἐξουσίας τοῦ ὁποίου τὸ βασίλειον τῆς Ἑλλάδος θέλει ἀπολαύει τῶν εὐεργετημάτων τῆς ἐσωτερικῆς εὐδαιμονίας, καὶ τηρήσει σχέσεις εἰρηνικὰς μετὰ τῶν ἄλλων ἐπικρατειῶν. Ἐὰν δὲ, οὕτω πως γινομένων τῶν πραγμάτων, ἡ πολιτεία τῆς Ἑπτανήσου δηλώση σταθερὰν ἐπιθυμίαν νὰ ἑνωθῇ μετὰ τῆς Ἑλλάδος, ἡ βασίλισσα θέλει φανῇ εὐδιάθετος νὰ προκαλέση τὴν ἀναθεώρησιν τῆς συνθήκης τοῦ 1815 ἔτους, δι' ἧς ἡ πολιτεία αὕτη ἐτέθη ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ἀγγλίας. »

* * *

Μετὰ τὴν ἀπαγγελίαν τοῦ ἀνωτέρω λόγου ἐγένοντο διεξοδικώταται συζητήσεις εἰς ἀμφοτέρας τὰς Ἀγγλικὰς Βουλὰς περὶ τῆς ἑνώσεως τῆς Ἑπτανήσου, καθ' ἃς λόγοι εὐμενεῖς ἐρρέθησαν περὶ Ἑλλάδος. Τὸ ὑπουργεῖον ἐδήλωσεν ἐπισήμως ὅτι ἀπόφασιν ἔχει ν' ἀποδώση τὰς ἑπτὰ νήσους εἰς τὴν ἀδελφὴν αὐτῶν, τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα. Ἀξιοσημείωτα δὲ πρὸ πάντων εἶναι τὰ ὑπὸ τοῦ λόρδου Ῥῶσελ ῥηθέντα ταῦτα· « Δύο ἀδελφαὶ, ἐνδόξους ἔχουσαι ἀναμνήσεις, ἡ Ἰταλία καὶ ἡ Ἑλλὰς, ὑψοῦσι τὴν φωνὴν ὑπὲρ τῆς ἰδίας ἐλευθερίας· δὲν θέλει ἄρα δοξασθῇ ἡ τῆς Μ. Βρετανίας κυβέρνησις συντελοῦσα εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς εὐχῆς αὐτῶν; τοιαύτη πολιτικὴ δὲν εἶναι παρ' ἡμῖν νέα ἀλλὰ προαιώνιος, καὶ ταύτην ἠκολουθήσαμεν ἔντε Ὁλλανδίᾳ καὶ Πορτογαλλίᾳ καὶ Βελγίῳ καὶ ἐν Ἑλλάδι. »

Ἀλλὰ καὶ ὁ λόρδος Πάλμερστων ὁμιλήσας ἐν τῇ Βουλῇ τῶν Κοινοτήτων περὶ τῆς Ἑπτανήσου, προσέθετο λόγους διαθρύπτοντας τὴν ἑλληνικὴν φιλαυτίαν· « Δικαίως, εἶπεν, ἐπῄνεσαν τὴν Ἑλλάδα, διότι ἔδειξε πολλὴν φρόνησιν, καὶ τὸ κατ' ἐμὲ ἔχω τὴν πεποίθησιν ὅτι ὑπὸ ἡγεμόνα ἱκανὸν καὶ ὑπὸ μόνιμον κυβέρνησιν θέλουσιν εὐημερήσει. Οἱ πρόγονοι αὐτῶν διεκρίθησαν εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς διανοητικῆς ἐνεργείας· εἶχον καὶ ποιητὰς καὶ ῥήτορας καὶ στρατηγοὺς καὶ πολιτικοὺς ἄνδρας καὶ ζωγράφους καὶ γλύπτας τῆς πρώτης τάξεως. Δὲν βλέπω ἄρα διὰ τί καὶ οἱ ἀπόγονοι τῶν μεγάλων ἐκείνων ἀνδρῶν δὲν θέλουσι πατήσει τὰ ἴχνη τῶν πατέρων αὐτῶν. Ἡ ἱστορία μαρτυρεῖ ὅτι χάρις εἰς μυστηριώδη τινὰ ἐπιῤῥοὴν εἰς λαὸς διακρίνεται πάντοτε διὰ τῶν αὐτῶν προτερημάτων ἐναντίον τῶν ἀλλεπαλλήλων μεταβολῶν· ἄρα καὶ οἱ Ἕλληνες, τυχόντες ἀγαθῆς κυβερνήσεως, δύνανται νὰ ταχθῶσι μετὰ τῶν σοφωτέρων καὶ διαπρεπεστέρων τῆς Εὐρώπης ἐθνῶν. »

* * *

Ἀπεβίωσεν ἐσχάτως ὁ πιστότερος τῶν φίλων καὶ μέγας εὐεργέτης τῆς Ἑλλάδος, ὁ διὰ τοῦτο καὶ πολίτης Ἕλλην ἀναγορευθεὶς ὑπὸ τῆς ἐν Τροιζῆνι ἐθνικῆς Συνελεύσεως Ἑλβετὸς Ἐὐνάρδος. Ἡ Συνέλευσις ἀπεφάσισε νὰ ἐκφράση δι' ἐπιστολῆς πρὸς τὴν χήραν αὐτοῦ τὴν πάνδημον λύπην τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Περὶ τοῦ ἀειμνήστου τούτου ἀνδρὸς θέλομεν γράψει καὶ ἀκολούθως.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΩΝ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ.

—ooo—

Φυλ. 307.

Σελ. 465—στήλ. 2—στίχ. 7—γρ. καὶ ἐνταῦθα, διὰ τῶν
Σελ. 465—στήλ. 2—στίχ. 18—γρ. ὑπαγορεῦσαν
Σελ. 466—στήλ. 2—στίχ. 41—γρ. ἐσχόλασε. Φαίνεται

Φυλλάδιον 308.

Σ. 509 στήλ. β'. Ποίησις. β'. στροφὴ ἀντὶ καρποὺς γρ. καρποί.

Φυλλάδιον 309.

Σ. 520 στήλ. β'. στίχ. 46 ἀντὶ τούτων γρ. ταύτην
Σ. 535 στήλ. α'. στίχ. 26 ἀντὶ ἑκατοστυίας γρ. ἑκατοστύας
Εἴς τινα δ' ἀντίτυπα τοῦ αὐτοῦ φυλλαδίου ἀναγωστέον·
Σ. 535 σ. α'. στίχ. 4 καὶ 5, ἀντὶ τοὺς βαθυτέρους τὰς βαθυτέρας
Σ. 530 σ. β'. στίχ. 10, ἀντὶ οἰκοδομοῦντες οἰκονομοῦντες.

ΛΥΣΙΣ

τοῦ ἐν τῷ φυλλαδίῳ 308 *αἰνίγματος*

—ooo—

Τὸ στοιχεῖον τοῦ ἀλφαβήτου, Χ.

Ἐλησμονήθη κατὰ παραδρομὴν νὰ προστεθῇ μεταξὺ τῶν ἐν Ἑλλάδι ἐκδιδομένων ἐφημερίδων (ἴδε σελ. 543 τοῦ παρόντος φυλλαδίου) καὶ τρίτη ἐν Τριπόλει δημοσιευομένη « ἡ Φωνὴ τῶν Ἐπαρχιῶν. » Ὥστε ὅλος ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐφημερίδων εἶναι 59.